VLADISLAV ST. REYMONT

SANJAR

V. ST. REYMONT: SANJAR

SUVREMENA BIBLIOTEKA

GODIŠTE VI.

KNJIGA 2.

REDOVITO IZDANJE

VLADISLAV ST. REYMONT

SANJAR

ROMAN

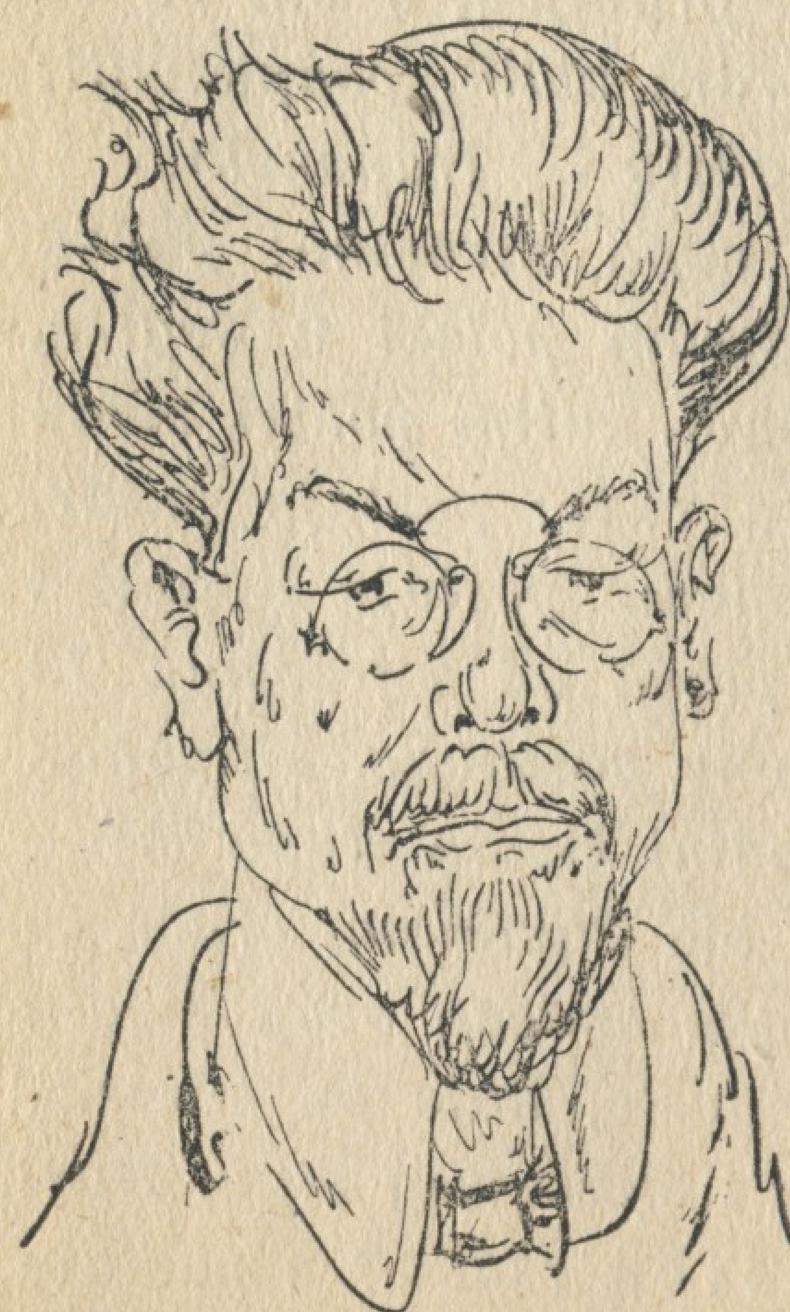
ZAGREB 1944.
SUVREMENA BIBLIOTEKA
GUNDULIČEVA ULICA 14

Na temelju Zakonske odredbe o izdavanju prievoda iz tuđih književnosti broj CCCXL—1556—Z.—1941. od 13. listopada 1941. dopustilo je Glavno ravnateljstvo za promičbu tiskanje ovog djela odlukom od 18. veljače 1944. broj 1053./44. — Matica Hrvatska odobrila je ovaj prievod pod br. 126./1944., a Ministarstvo narodne prosvjete, odsjek za književnost, umjetnost i prosvjetnu promičbu odlukom od 29. ožujka 1944. br. 862.

1471
82/899.

PREVEO JULIJE BENEŠIĆ

Tiskara Dragutin Beker, Zagreb, Gundulićeva ulica 18

VLADISLAV ST. REYMONT

Podkraj XIX. stoljeća tri su imena davala poljskoj književnosti ton visoke umjetnosti: Henryk Sienkiewicz (1846—1916), Boleslav Prus (pseudonim Aleksandra Glowackoga, 1845—1912) i Eliza Orzeszkowa (1841—1910). To trozviežđe upravljalo je duhom naroda do preloma novoga vieka. Druga generacija iza njih daje i opet tri velika imena: Stefan Żeromski (1864—1925), Stanislav Wyspianski (1869—1907) i Vladislav Stanislav Reymont (1867—1925). Sva su ta imena dovoljno poznata i kod nas. Tko ne pozna Reymontove »Seljake« i njegovu »Obećanu zemlju«? Kolika je golema razlika u temi i obradbi između ta velika dva romana! Još je veća, ako ih uporedimo sa donekle autobiografskim »Sanjarom« i tajinstvenim »Vampirom.«

Isto je tako čudan i Reymontov život, pun najraznoličnijih doživljaja i najoprečnijih dojmova.

Sin orguljaša, rodio se 7. V. 1876. u selu Kobiele Wielkie u središnjoj Poljskoj. Pređi su mu nosili prezime Balcerek, kojemu su seljani — po obćem običaju — dodali prišvarak,

Rejment, i tako se podpisivao seoski orguljaš, a sin će se kasnije, da dade imenu neobičniji, strani oblik, podpisivati: Reymont, da zvuči litavski, ili ako hoćete — francuzki.

Školsko mu je obrazovanje više nego skromno: pučka škola i ništa više. S trinaestom godinom polazi u šegrte, s 19 godina je krojački kalfa u Varšavi, zatim polazi među putujuće glumce, no tu mu ne cvatu ruže; postaje putar, t. j. nadglednik željezničke pruge između postaje Rogów i Plyćwia (nedaleko od Varšave) uz plaću od mjesečnih 12 rubalja, i počinje pisati prve književne sastavke. Napokon odluči promieniti svoj život i u 26. godini života stupa među redovnike u Čenstohovi, no nije dugo bio Pavlinom, vraća se k željeznici, da konačno potraži i nađe smisao svog života u književnosti. Od god. 1893. piše novele, koje su svratile obću pozornost zbog neobično bujnog i slikovitog stila. Najkrupniji su mu radovi: Komedijašica (1896.) s nastavkom Vrienje (Fermenty, 1897.), Obećana zemlja (1899.), Seljaci (Clopi, 1904—1909.), Sanjar (Marzyciel, 1910.), Vampir (1911.) i trilogija Rok 1794. (1914.—1919.). Seljaci su mu pribavili Nobelovu nagradu za god. 1925. Te je godine i umro (5. XII.).

Nekadašnji krojački kalfa stidi se svog zanata i svog poriekla. Izmišljava, da su mu djedovi bili skandinavski Vikingi — ne bi li barem starinom bio ravan plemićima, kojima vrvi Poljska — pogospođuje svoje ime — nije li to snobizam? Ne, to je bilo nuždno za onaj krug, u kojem je živio, a živio je ponajviše u Parizu s tamošnjom poljskom kolonijom, spočetka s kritičarom Janom Lorentowiczem, koji o Reymontu tvrdi, da nije znao nijednog stranog jezika, francuzki da nije naučio nesamo govoriti nego ni čitati, sve je svoje znanje sakupljao u kavani slušajući debate svojih zemljaka. God. 1900., kad je krenuo, kao svake godine, iz Varšave u Pariz, zadesila ga je željeznička nesreća, dobio je potres živaca, dugo se liečio u bolnici, njegovala ga je zaručnica, kasnije žena, s kojom je proveo sav život, boraveći ponajviše u Francuzkoj. Željeznička mu je uprava izplatila radi nesreće, koja ga je zadesila, golemu odštetu od 40.000 rubalja i tako je od siromašnog književnika postao imućan čovjek. Kupovao je i prodavao imanja, imao vilu u Zakopanom, no najradije je ipak živio u Parizu, premda ga je spočetka mrzio. Tako je još god. 1897. pisao u jednom pismu: »Što se može reći o Parizu, tom svjetskom bludilištu, o toj kloaki, gdje se stječe sva prljavština, drugo, nego da je oduran uza sav vanjski sjaj, i da je glup uza svu civilizaciju. Kad bi se razpisao natječaj za ljudsku glupost, Francuzka bi zacielo dobila prvu nagradu. Veće filisterije, zasukanosti, zalupanosti, plitkoće, prostačkog materijalizma, sebičnosti, nestašice bilo kakve etike u javnom i privatnom životu — valjda nema na svietu.«

Tako je mislio god. 1897., a god. 1910. napisao je pripoviest o željezničkom blagajniku, koji čezne za Parizom (a to je onaj putar između dvie male postaje čeznuo!) i razočarava se, kao što se razočarao Reymont, nekadašnji mali činovnik na željeznici. To je roman o sanjaru — Marzyciel.

Reymont je boravio i u Londonu i u Americi. Londonske dojmove nalazimo u »Vampiru«, romanu o spiritizmu i satanizmu, kojemu podlieže Zenon, književnik, razočaran nekoč u ljubavi, sada pada u šake Daisy, indijskog vampira.

MARZYCIEL

I

— A kako to treba?

— Uzpnite se funicolarom na Vomero. Nedaleko od postaje, baš na rubu gore nalazi se samostan svetoga Martina, a uz njega se stisla mala terasa kavane. Odande puca najljepši vidik na svietu! Zablistat će vam na suncu cieli zaliv sve do odbzorja, koje je zatvoreno otocima. Pod nogama će vam ležati Napulj. Vezuv nasuprot. A od Caprija do Micene golemi bedem razkidanih gora zaokružuje divni kraj pun vinograda, pinija, maslina, koji se kupaju u suncu i lazuru!

— Hvala liepo. Nisam znao, da ste toliko putovali — reče netko čudeći se, a nečije ruke uzeše kartu i zgrnuše sitne novce.

Joza se melankolički nasmieši, zabilježi kredom na crnom stolu broj prodane karte, digne glavu i šapne francuzki:

— Nisam uviek prodavao karte!

Netko se naglo nagne, neke oči sievnuše na okancu i pruži se biela, topla ruka.

— Kako mi vas je žao!

Joza stisne ruku i načini dugu stanku; zagledao se nekuda daleko, kao da je u zanosu zalutao u lazur zaliva, koji je spomenuo, i tužno uzdahne prevukavši rukom preko plave, kuštrave kose.

Iza okanca digoše se srditi glasovi, kroz zaprašeno a gdjegdje i zaliepljeno staklo sievale su neke nemirne oči, grozničava lica i nervozne kretnje, ciela je rulja jurišala na blagajnu i kucala sve nestrpljivije. Joza kao da se napokon probudio, tužno uzdahne i s melankoličnim se smieškom lati posla. Slušao je zahtjeve, sezao po karte u uzke pretince, žigosao ih, bacio pred izpružene ruke, uzimao novac, izdavao ostatak u sitnom, a sve je to radio brzo, mirno i s tolikom štedljivošću kretnja kao kakav automat, koji savršeno funkcionira.

A svaki je čas nov glas dobacivao neko ime postaje, svaki su se čas pružale nove ruke sa zahtjevom, a Joza ih je tako poznavao u tim njihovim vrstama, da je za neke već unapried znao, koji da im dade razred i kuda; mnogim se rukama prijateljski smiešio, neke je ponizno stiskao, od mnogih se držao rekbi izdaleka i dostojanstveno, prema mnogima se pretvarao, kao da ih ne primjećuje, a od nekih je uzmicao s gnušanjem, no prema većini je bio ravnodušan kao prema sivoj svjetini, koja ništa ne znači, a samo bi kadkada, uostalom vrlo riedko, kad bi na okancu zatreptale kakve biele, mirisave ručice, pritisnuo na njih pogledima poljubce.

I cieli su se sat kroz otvoreno okance neprekidno pružale svakojake ruke trepećući neprestano pred očima; bile su liepe i ružne, ruke-pandže i ruke-cvieće, ruke za milovanje i poljubce i ruke za negve...

Oštar zvižduk prodere zrak, zadrhću zidovi, vlak je već stizao, kad se svršila povorka rukû i Joza izviri na postaju.

Snieg je padao u velikim krpama, gust i mokar, peron je vrvio bučnom svjetinom, glavar postaje šetao se svečano u crvenoj kapi i bielim rukavicama, žandari su nepomično stršili, ukočeni kao stupovi, koji podupiru ovaj dan, pomodrjeli i drhćući od zime.

Vlak je stao, nastade gungula, lupanje vratima, ljudi su nahrupili na vagone, kondukteri trčali, dječak s novinama derao se urnebesno, a konobar u fraku s bielom servietom na goloj glavi letio je uz vagone s poslužavnikom punim čaša vičući jednolično:

— Čaj! Kava i čaj! Čaj!

Joza je sve promatrao mirno, ali odjednom, kao da ga nešto ujelo baš u srdce, prošapće srdito:

— Zašto se to, k vragu, vucara po svietu!

Stresla ga je zavist. Makne se od prozora i lati se prebrojavanja blagajne, a kad se opet ogledao, vlaka više nije bilo, samo je padao sve gušći snieg, da su se već bielili krovovi skladišta i zemlja između blistavih, crnih niti tračnica. Dosadno je bilo na postaji, brzojavne su žice očajno jaukale, rezervni je stroj jurio kao biesan s oštrim prodirnim fićukom, negdje je od strane skladišta dopirao mukli i zveketavi štropot guranih vagona, na katu je gore kod glavara probljao glasovir i prosuše se skale, mlaćene bez kraja i bez samilosti.

Joza zatvori blagajnu i baš je razmišljao, što da radi do brzoga vlaka, koji je dolazio tek za jedan sat, kad mu podvornik donio brzojavku.

— »Dolazim brzim, čekaj na postaji« — pročita, zgužva i baci na zemlju.

— Past će mi na vrat, ne znam zašto. Nisam ju ni zvao!

Pomisli srdito i pođe u blagavaonicu, ali i tamo je bila pustoš i dosada. Iza ormara kartalo se nekoliko željezničara pijuckajući uzto obilno; pogledao je časak, kako se kartaju i neodlučno stao pred bufet promatrajući blistave staklene poklopce i grupu butilja, što su bile poredane u sredini oko umjetne palme.

Konobarica, što je sjedjela na strani uz mali stolić, zapita živahno:

— Čime mogu služiti? Pelinkovac s kapljicama? Baš prema današnjem nevremenu.

— Onda mi je draža crna kava i vaše družtvo.

Sjedne s druge strane stolića i pogleda u vezivo, što ga je držala u ruci.

— Dakako, podložak za velečastnog vikara!

— Za nekog drugog ... ali pogledajte samo, kako je krasan ...

— Zaista božanstven! Travica plava, gnjezdašce ružičasto, a ptičice cimetaste! Divno, da čovjek kihne!

Ona podigne oči s tolikim priekorom, da se zbunio.

— Kako niste prema meni dobri, niste dobri! — prenavljala se prkosno.

— Ali ja bih za vas žrtvovao neznam što — klikne on patetično.

— Nije istina! Ni ovolicko! — pokaže mu vrh crvenog jezika i uprievši se bujnim grudima o brid stola pogleda ga izazovno.

— No, što je, gospodine Joza? — zapita nakon duge stanke.

— Što je? Ponedjeljak od ranoga jutra, gospođice Marice!

— I ožujak od prvoga ožujka! — nasmije se ona udarivši ga vunicom.

Iza ormara plane prilično bučna prepirka i netko poviče:

— Gospođice Marice, četiri oštre s kapljicama!

— I četiri mala piva uz zakusku! — dobaci neki dublji glas.

Marica se uzvrpolji uz bufet pa se cmrčući pivo zagleda u Jozu uzdišući pritom tako duboko, da su joj se bujne grudi dizale sve do brade te su škripali svi šavovi i kopče, a po napudranom licu, punom modrih prišteva, prelietalo je rumenilo.

Odnese piće iza ormara i gotovo u isti čas piskutljivo zavrišti.

— Boga mi, sve ću izvrnuti! ruke k sebi!

Prasne porugljivi smieh, netko zatetura, stolica se sruši, a ona sva crvena i zadisana iztrči gladeći razkuštranu kosu. Bila je ružna i smiešna, glava joj je bila slična dresiranom pudlu: zlatne, goleme naušnice u ušima, lice okruglo, frnjat nosić, crveno bojadisane usne i male oči s crnim podočnjacima. Sjedne na prijašnje mjesto s takvim uzdahom, da joj je pukla neka kopča na bluzi.

— Tako mi Boga, vi ste mi baš pravi momak — oglasi se porugljivo.

— Zar zato, što držim ruke uz sebe? — naljuti se na njezin prigovor.

— I to još! — uvriedi se, ali začas zatim baci na njega melankoličan pogled i šapne toplim glasom: —

Vi ste — kao drvo... zbog vas neki ginu... čeznu... a vi ne vidite ništa... uviek ste sami, s onim knjigama.

On se veselo nasmije i reče, nagnuvši se k njoj:

— Ali zato dobro znam, što se događa na postaji. Znam i to, da je jučer s vama razgovarao iza ormara Adam... Znam također i to, da ste bili bez steznika...

— Izmišljotina! Ovi su mužkarci gori — ne znam od čega! Samo spletkare po uredima! — pocrveni od srčbe, ali, da promieni neugodan predmet razgovora, klikne:

— Znate li, da je pukovnikovica opet zapitkivala za vas!

— Kao da ima malo častnika u pukovniji!

— Kažu, da svaki mjesec mienja furišece... ne može da nađe pravoga...

Na vudku dođoše dva strojara pa se Marica opet postavila iza bufeta. Joza je guckao ohladjelu kavu i gledao kroz prozor na teretni vlak, što je prolazio kraj postaje kao dugačka zmija s bielim od sniega hrbtom. Od bufeta su dopirale pojedine rieči razgovora i zveket čašica.

— I vi se zbilja ne bojite sami u krevetu, zbilja?...

— Otići ću, Boga mi... još će tko čuti.

Iza ormara je opet postalo življe, netko je udarao pesnicom po stolu i žestoko dokazivao.

— A ja ti velim, da varaš. A ja ti velim, ako me još jednom prevariš, da ću ti njušku okrenuti na crvenu stranu!

— Samo ti kaži, što ti drago, ali izgubljene konjake naruči. Gospođice Marice!

— Hajdemo! Ne valja se plesti u prijateljski razgovor! — nasmije se jedan strojar i izađoše na sniegom pokriveni peron.

A u isti se čas otvoriše širom vrata na ulazu u postaju, zazveketaše nizko obješene sablje i dva mladca umaširaše jednakim i nekakvim tvrdim ratničkim korakom ravno prema bufetu.

Gospođica Marica napudra si lice iza palme, prevuče nečim preko usana, da su prsnule strastvenim grimizom, uzdigne grudi iznad staklenih poklopaca i zakusaka, postavi čašice na poslužavnik i segnuvši za butiljom — počeka.

— Dvie veće, čiste vudke! — reče sa sladkim smieškom natačući munjevitom brzinom.

Izpiše.

Natoči drugi put šibajući ih ubojitim očima.

Izpiše.

Natoči zatim automatski ne izpuštajući butelju iz ruke.

Izpiše.

— Htjede da natoči i četvrti put, ali jedan mladac zakomandira:

— Dovoljno!

Gospođica Marica metne dostojanstveno butilju na stranu, a mladići, naslonjeni o bufet, stadoše dugo promatrati težkim očima po razmještenim zakuskama.

— Imate li sleđa? — zapita jedan gledajući mrko u njezina prsa.

Ona primakne tanjur s čarobnim smieškom.

— A svježeg kaviara imate? — glas kao da mu je bio pun suza.

Ona otvori konservu, primakne tanjur i zabode žlicu u sivu masu.

— Cielu porciju, zar ne? Ili da se priredi s lukom i uljem?

— A jarebice imate? — zapita, kao da je nije čuo.

— Može biti sve, što gospoda naruče! Jan! — poviče prema ormarima.

Konobar u fraku već se klanjao pružajući dugački, bieli jelovnik.

— A imate li château-lafite? — pitao je neprekidno istim plačljivim glasom.

Konobar pruži drugi popis, a mladić se zagleda u prostor i reče tmurno:

— Dobro, onda daj čašu čaja s limunom!

Marica slegne prezirno ramenima, konobar se zapanji, a oni odmarširaše jednakim korakom prema stoliću po strani.

Joza prasne u smieh i digne se, jer je već bilo vrieme za vlak, kad uto uđe par putnika. Nosač je nosio za njima divne kofere, Joza stade kao ukopan, tako su ga začarali: bili su plosnjati, kožnati, okovani na rubovima bakrom i izliepljeni raznobojnim adresama hotelâ. Šetajući se po dvorani primieti nešto, što ga je zapanjilo, pa je oduševljeno gledao u njihove čudne, sive ogrtače, slične noćnim košuljama, koji su u naborima sezali sve do zemlje.

— Nečuveno! Vanredno! — razmišljao je, a kad su sjeli za sveobći stol za čaj, obiđe naokolo proždirući ih udivljenim pogledom, a kad je čuo kako govore englezki, gotovo se ukočio od uživanja.

— Englezi! Pravi Englezi! — reče znancima u dvorani.

Čekaonica se punila sve više, jer se na brzi vlak skupljalo svaki dan cielo družtvo iz grada kao na svečanu misu. Svaki bi čas pred ulazom zajecali praporci na saonicama i netko bi ušao u dvoranu, svaki su se čas čuli glasni pozdravi i digao se žamor razgovora i smieha. Uz bufet su zazvonile čašice, dahtao je pivski cmrk, a gospođica Marica, svježe napudrana, s ponosno napetim grudima, pažljiva na svaki mig, neprekidno je dielila vudku, zakuske, čarobne smieške, pivo i protegnute poglede.

Po dvorani su pak vrvjele u grupama veličanstveno razvijene matrone, eteričke djevice, vitke šiparice, pobjedonosno zafrknuti brkovi, častne brade i još častniji viseći trbusi, a svi su između sebe bacali poglede i diskretne ujedljive primjetbe.

Nizko objesene sablje drzko su udarale po kamenitom podu, gdjegdje je prasnuo biserni smieh, a izpod bielih koprena strieljali su ubojiti pogledi, uzbudljivo su šuštale svilene podsuknje, lepršala fantastična pera na šeširima, s pobieljenih se lica izazovno krvarila usta, svijali se vitki stasovi, da su steznici sve škripali, a sve češće su prelietale otrovne rieči i dosjetke, jer su se skupljali prema položaju i neprijateljski, mjereći se pogledima odozgor i nehajno.

Omaman miris parfema, cigara, izhlapjeloga piva i vlažne pare ledbio je u zraku.

U dvorani se stvorio rekbi veliki raut, pa su se i prilično mnogobrojni putnici plaho šuljali uz zidove, sjedali u kutove na kofere i zavežljaje, pošto su svi stolci i naslonjači bili već zapremljeni od uglednoga družtva, koje

je, zasitivši se spletaka, svratilo milostivu pažnju na nepoznati par, a nakon pomnog promatranja izreče svoj sud gospođa predsjednikovica:

— Vrlo su otmjeni, zacielo su aristokrati.

— To su Englezi! — raztumači Joza ponizno.

— Nekakav lordovski par, kao da su iz romana Miss Craffordove! — primieti predsjednikovica, koja je bila veoma obrazovana književnim prilozima »Bršljana«.

— Doista! Dapače piju čaj i jedu kruh s maslacem!

— U svim englezkim romanima svi piju čaj s vrhnjem i jedu suhi kruh s maslacem — umieša se plaho Joza, ali udaren munjevitim pogledom predsjednikovice uztukne preneražen zbog svoje drzovitosti.

— On je sličan mlađemu sinu iz »Lastavice« miss Braddonove, sjećate li se, mama? Ali to je sigurno nekakav romantičan par! — šapne tiše.

— Eno dolazi gospodin Raćiborski, on će reći, odakle su došli ti Englezi.

Krupni, siedi šlahtić u sivoj surki, sa sivom kapom i crnim brcima, što su opasno stršili, poljubi predsjednikovicu u ruku i progunđa ujedljivo:

— Oni su baš takvi Englezi kao što sam ja Yorkshire!

Na njega se prosula tuča pitanja, a on izdrži vještačku stanku i reče tiše:

— Ovaj lord je Valek Mjentus, sin mog nekadašnjeg kovača.

Svi se zapanjiše od čuda, samo je predsjednikovica ostala pri svojem.

— Ali ona je zacielo neka lady, sigurno...

— Ta lady je Katica, kći moga kuhara! Romantično, zar ne? Tako mi Boga, ne farbam, govorim pravu istinu. Došli su k svojima, a sada se vraćaju u Ameriku. Poznam ih oboje od pelena. Tog sam lorda, dragoviću moj, lemao da se sve prašilo, a lady nam je pasla guske! Tako mi Boga! Od stada je pobjegao u sviet, a sada je veliki gospodin. Fukara je na vlasti, nema tu ništa! Ne primakni se bez batine...

Premda je šlahtić bio poznat s pretjeravanja, ipak su mu povjerovali i kao za osvetu, što su se razočarali, počeše prezirno gledati u taj par i okretati im leđa, a predsjednikovica reče vrlo glasno:

— Naravno, svaki slugan, kad ima novaca, može glumiti lorda.

Samo se Joza razveselio zbog tog odkrića i htjede da se s njima upozna, no uto dotrči po njega podvornik, pa je morao poći na blagajnu.

I opet je stao uz svoje okance i opet su se najraznoličnije ruke pružale po karte, brzo su padali nazivi postaja, zveketali novci, jednolično udarao aparat sa žigom, i Joza je opet radio kao automat.

Nije dospio ni da pogleda na vlak, pa je, obavivši posao sa zadnjim putnikom, s užitkom protegnuo izmorene kosti, kad se pružiše poznate ruke u zakopčanim, crnim rukavicama.

— Poštenja mi, nisam imao kada da izađem pred tebe — stane se žurno izpričavati.

Franjica gurne zarumenjeno lice u okance.

— Kukuc! Mogu li ostati, a? Srela sam one dečke s pruge, rekoše mi, da ste u Varšavi, htjeli su me navabiti

k sebi, ali — nisam luda, imaju jedan jorgan za trojicu i dvie slamnjače. Strašno se veselim, što sam vas zatekla!

— Imaš li mnogo vremena? — zapita on malko uznemireno.

— Da li imam mnogo vremena! — prasne ona u smieh. — Zabavljat ćemo se sve dok vi budete htjeli! Moram malko stjerati u red moje sirotče!...

— Evo ti ključ! Doći ću tek poslije ekspresa. Špiritus se nalazi iza ormara, šnelsider na kaminu, a čaj i šećer gdje i obično, a možda si gladna?

— Još kako! Putovala sam đabe bez i jednoga groša. Znate, izjurili su me iz vlaka, došao je šinter, pa su se bojali da me povezu badava. Morala sam čekati do drugoga vlaka. Dođite brzo, krasniče moj! Tako vas moli Franjica...

Umiljavala se, no odjednom ju spopao suhi, jaki kašalj, da se počela gušiti.

— Opet si prehlađena! Evo ti malo novaca, kupi nešto za večeru.

Ona se izkašlje i brišući oči reče u pol plača:

— Doktor mi je svjetovao da odputujem na nekoliko mjeseci u Zakopane, kaže, da je to od neurednog života. Smiešno, zar ne? I ja bih znala ležkariti ciele dane kao one kobile na postaji. A možda će za mene sakupiti moji dečki! — prasne odjednom dugim, podrugljivim smiehom. — Dobit ću, ali bolest i bezplatni prievoz u špitalj — dobaci tiše i ode.

Joza ju pogleda samilostno, zatvori blagajnu i spremi se, da će pisati, ali opazivši na peronu šlahtića namigne

mu, a on dođe smjesta i rado, jer je i onako cieli dan tumarao zadržavajući se na postaji.

— Je li istina ono, što ste govorili o onim Englezima?

— Prava pravcata. Imate li cigaretu? jer sam svoje zaboravio kod kuće. Možete se osvjedočiti, jer još sjede u dvorani, čekaju na ekspres! Pa dakako, lord-Mientus putuje samo ekspresom! Spomenuo je, da će uzput skrenuti u Nizzu na nekoliko tjedana, jer se lady Katica osjeća ponešto umorna od naše divlje klime! Šta velite, dragoviću? Ha! ha! ha! — i izvali se od smieha na naslonjač od voštanog platna.

— Zar ste razgovarali s njima?

— Jučer, u slastičarnici. Imam oko, koje ne vara, i smjesta sam ih prepoznao, čim su unišli. Pomislim, ne će mi pasti kruna s glave, ako se pozdravim s njima, pa pristupim i onako s neba pa u rebra: Valek, kako si, momče?... On mi se nasmije u brk, potapše me po ramenu, pa će najmirnije: Prilično, ali s tobom je, Kazimire, nekako potežko, kažu, da si već izpregnuo!... — Čudim se, da mi se utroba nije prevrnula, mislio sam, da će mi krv udariti u glavu, ali on, ni pet ni šest, predstavi me svojoj ženi i pruži stolac. Što mogu? Skandal s prostakom pa na javnom mjestu! Pomislim, đavo bi znao, možda su takvi amerikanski običaji, voda ga odniela! Sjednem, a on mi izpriča svoju historiju, velim vam, to prelazi svaku fantaziju! Počeo je kao radnik, a sada je bogataš, milijunar! Govori englezki kao voda, francuzki ekspedite, zinuo sam kao tele pred novim vratima! Takav Mjentus, takav prosti sluga, dragoviću moj! A lady Ka-

tica, velim vam, dama, prava dama! Guske je, gospodine moj, kod mene pasla, a ja malda ju nisam poljubio u ruku! Pošli smo na večeru, naručio je bielo, naručio sam i ja po starom običaju jednu pa drugu kapljicu mađarskoga, što ću, pasao je kod mene stado, a ja, gospodine moj, s napredkom...

Joza se nasmieši nekako čudno, šlahtić se strogo uozbilji, izvadi iz kutije šaku cigareta i reče s dubokim, iskrenim ogorčenjem:

— Ali tu sam povjerljivost skupo platio! Zamislite samo, što mi je taj prostak predložio, kad smo se malko nakresali.

Joza digne prema njemu radoznali pogled.

— To, da mi, ni manje ni više nego to, da mi nudi namještenje kod sebe, u Americi! Mjesto ravnatelja staje! Veli, da se poljsko plemstvo razumije u konje! Čujete li? Ja i ravnatelj staje presvietloga Mjentusa, ja!...

Joza se počeo smijati.

Šlahtić poskoči s naslonjača, prihvati ga za suvratak kaputa i ogorčeno vikne:

— Jeste li vi Josip Pelka, sin gospodina Ambrozija Pelke iz Wolice?

— Pa da, a uzto pomoćnik blagajnika i željeznički sluga... — dometne ironički.

— Dakle vas ja pitam, što biste vi odgovorili takvom prostaku, što?...

— Poljubio bih ga u ruku i zamolio bih ga, da me uzme makar za govedara... Samo da odem daleko, što je moguće najdalje i najbrže! — plane on neočekivano.

Šlahtić pocrveni, zahvati novu šaku cigareta i otvarajući vrata reče, jedva dišući od biesa:

— Onda ga poljubite u nos! Fuj i s takvim plemstvom!

Ali Joza nije čuo, nije čak ni primietio njegova odlazka, jer je bio sav prožet iznenada probuđenom čežnjom da pobjegne nekuda u široki sviet... Sjedio je uz papire kao mrtav, gledao u drhtavi mrak, što je padao sa sniegom, i zasliepljenom se dušom dizao kao na krilima čežnje, letio je tihom jurnjavom munjâ sve dalje, na sva kopna, na sva mora, u bezkraj!

— Tu si! Opet si tu! — jaukne odjednom i skoči kao da će pobjeći, zavrti se po sobi, neznajući obuče ogrtač, natakne kapu i padne na naslonjač svladan bolnom mukom snatrenja.

Vlakovi su prolietali s treskom da su se zidovi tresli i prozori zvečali, mrak se uvlačio u sobu, sivi, tmurni mrak, donoseći zimu, a Joza je još uviek ležao sanjareći zbrkano o dalekim zemljama, o morima nedoglednim oku, o veličanstvenim gradovima i o neizkazanim čudesima.

— Izišao je ekspres! — probudi ga nečiji glas i tresak zatvaranih vrata.

S najvećom nevoljkošću otvori opet blagajnu i, kao obično, izviri na ogromno preddvorje. Bilo je posve prazno, samo se pred vagom dizala gomila crnih, plosnjatih kovčega, okovanih na uglovima mjeđu.

— Kamo putuju? — dobaci onom uz vagu.

— Još se ne zna. To su neki od preko mora, zacielo iz Amerike.

Izađe, da pogleda izbliza i s nekim čudnim ganućem stane čitati na njima nazive dalekih gradova.

— New York! Vancouver, Hong-Kong. To su brodski koferi, obišli su pol svieta! — tumačio je služitelju vage. — Idu na dno i moraju biti točno upakovani, da se putem ne pomiču. Vancouver — Hong-Kong! — ponovi nježno kao one izsanjane, čarobne rieči.

— Kobe — Hong-Kong! — pomisli vrativši se na svoje mjesto pred okance blagajne i stane se opajati pukim zvukom imenâ i njihati se u snatrenju, kad se odjednom prema njemu pružiše nepoznate ruke u sivim rukavicama a iza okna se javilo tvrdo, obrijano lice Amerikanca. Pružao je karte za žigosanje tražeći uzto neku informaciju.

Joza mu odgovori vrlo uljudno englezki.

— Ja sam Poljak, ne trebate sebi lomiti jezika! — prekine ga onaj surovo.

Na svu je sreću poslužitelj vage viknuo kroz prozorčić sa strane: — Nizza! Šest mjesta. Devet stotina petdeset i osam!

Joza izračuna i izgovori neku brojku vrlo prigušenim glasom.

Amerikanac plati, a zgrćući ostatak, nehajno odgurne jedan rubalj.

— Uvjeravam vas, da je posve dobar!

— To je za vas.

— Nisam nosač i ne primam napojnicu — zasikće duboko uvrieđen.

— Đavo zna, tko kod vas prima ili ne prima...

— Pazite i dajte tamo, gdje se po to pruža ruka.

— A tko kod vas ne pruža ruku! — nasmije se Amerikanac ironički.

Joza pruži glavu kroz okance i ogorčeno vikne nosaču:

— Mihajlo! Ovaj je gospodin ostavio za vas rubalj.

Amerikanac se okrene i pružajući mu ruku reče vrlo srdačno:

— Oprostite, nisam znao... Nisam vas htio uvriediti...

Joza je rado primio izpriku, Amerikanac mu se činio tako milim čovjekom, da je s užitkom s njim razgovarao i na kraju ga zamolio za adresu.

— Spremate li se u Ameriku?

— Fantaziram o tome mnogo, mnogo godina. Možda ću i doskora odputovati.

— Dobro ćete učiniti, pljunite na Evropu i pobjegnite dok je hora. I ja sam tako učinio i nipošto ne žalim. A što znate?

— Svršio sam šest razreda gimnazije, znam nekoliko jezika.

Amerikanac se nasmije vrlo veselo i vrlo ironički.

— Ali znate li nešto raditi?

— Raditi? Moram više puta vući po šestnaest sati dnevno, to je valjada dosta težak rad?

— Naravno, i to je rad, nema sumnje, — odobravao je ponešto hladnije, uručio mu svoju posjetnicu s adresom i stisnuo ruku pošto je vlak već stizao. Joza je dugo i s nekom nabožnošću promatrao adresu.

— Tko bi znao, možda ću zaviriti i u Ameriku! Zanimljiva zemlja! — pomisli i već je sanjao o živahnim, go-

lemim gradovima, već je čuo huku nebrojenih tvornica, već su mu se prikazale neprekidne ravnice Far Westa, već je plovio oceanima, protiskivao se kroz šume, preko gora, pokritih vječnim sniegom, preko rieka i pustinja, doživljavao tisuću pustolovina i osjećao tisuću opojnosti i naslada.

Ekspres je uletio na postaju kao konj u trku i kao konj, zaustavljen snažnom rukom, stao je na mjestu. Golemi su se pulmani sjali svim prozorima, nekoliko je putnika gledalo iz vagona.

Joza zatvori blagajnu i izađe na prag da pogleda putnike.

— Danas je nekako prazno! — obrati se na nadkonduktera.

— O ne, nabito je, nema ni jednog slobodnog mjesta! Presvietla gospoda bježe u tople krajeve! — dometne ironički mećući u zube fućkalicu.

— Nimalo im se ne čudim, da im je milija Nizza i Monte-Carlo, tamo je toplo...

— A zar je zbilja tamo toplije nego kod nas?

Joza se blago nasmije i progovori brzo:

— Nevjerovani čovječe! Tamo za zimskih mjeseci iznosi srednja temperatura trinaest stupnjeva nad ništicom, a to je dosta, zar ne? A dodajte još k tomu more, koje je uviek plavo, nebo bez oblaka, visoke palme, goleme nasade cvieća i najljepše obale u Evropi.

Nadkondukter izvadi fućkalicu iz usta i šapne s udivljenjem:

— Nisam znao, da vi poznajete ta mjesta.

— Bolje nego ovu gnjilu selendru! — pokaže prezirnom kretnjom na postaju. U pulmanu se spusti okno, a Amerikanac mu vikne:

— Good bye!

— Good bye! — uzvrati i priđe žurno k prozoru.

Stisnuše jedan drugome ruku, lady Katica klimne mu glavom, fićuk stroja prodere zrak i vlak krene odmah pojurivši oštrom brzinom. Joza je išao uporedo s njim nekoliko koračaja mašući ostentativno šeširom.

— Vi imate zanimljiva poznanstva! — primieti s nekom ironijom glavar postaje. Joza odgovori nekako nehajno, nevoljko, smiešeći se tužno:

— Upoznao sam ih nekoć u Parizu ili na Rivieri...

— A zar još ne dolazi vaša nepoznata kneginjica?...

— Imam sigurne viesti, da dolazi ovih dana! — okrene oči, jer se glavar smješkao čudno, kao podrugljivo.

— Ali vi imate velika poznanstva! — svlačio je svečano biele rukavice.

— Dosta. Željeznica nije valjda za mene cieli sviet!

— Ja se dapače čudim, što vam se hoće služiti! — naruga se otvoreno, ali Joza, ne osvrćući se na bockanje, reče melankolično:

— Možda doskora, možda i prije nego što vi mislite.

— Ali međutim dođite k nama na čaj i na mali preferansić. Bit će i gospođica Irena! — nasmieši se značajno.

— Vrlo žalim, ali danas sam se već nekome obvezao.

— Naravno, predsjednikovici! — dometne zlobno: — Svaka ptica svome jatu leti...

— Treba da znate, da ja nikome ne letim i da ne tražim ničije obzire.

Glavar se odjednom ukoči i promieni ton u neugodno službeni:

— Ali za brzi ste vlak otvorili blagajnu za cielih dvadeset minuta kasnije! Putnici su mi pravili skandale!

— Podnesite o tome proti meni izvještaj, a opomene možete dieliti svojim pomoćnicima! — odgovori nabusito, i raziđoše se u srčbi, što se događalo vrlo često.

Joza brzo preda službu a prolazeći kraj razvietlje-noga prozora glavarove uredovnice, gdje je ovaj sjedio vladarski odieljen, šapne ljutito:

— Stari bukveš!

II

Stanovao je iza postaje u velikoj drvenoj kući, koja je bila gotovo skrivena među visokim drvećem tik uz prugu.

— Franjica već gazduje! — promrlja ugledavši razsvietljeni kat. U prilično mračnom triemu sreo je gospođu Sofiju, strojarovu ženu, kod koje se hranio. Zakrčila je pred njim stube svojom bujnom figurom.

— Hoćete li sići na večeru? — U glasu joj je bila topla molba.

— Danas ne mogu, čeka me kolega.

— Kolega? Bila sam uvjerena, da ste se to vi vratili, jer se netko gore šetao. Magda je poletjela gore, ali taj kolega nije otvorio, niti se oglasio.

— Možda je već spavao! Doputovao je iz Varšave vrlo umoran.

— Lezite i vi odmah. Zacielo ste neizspavani, čekala sam do četiri sata, dok se stiša u toj tajinstvenoj sobi, ni ja nisam mogla zaspati... Tko je to čuo, žigosati ciele noći! Izgledate sve slabije...

— Začitao sam se malko pa nisam ni primietio, da su odkucala četiri sata.

— Ako vam smeta sat, dat ću ga preko noći prenieti u kuhinju.

— Vrlo ga volim. U noćnoj tišini odjekuje kao daleko srebrno zvono.

— Trebate li što? Da li Magda dobro sprema?

— Kao anđeo! Hvala vam za sve.

— Htjela bih, da vam kod nas bude dobro... — šapne ona značajno.

— I dobro mi je, kao u raju, — Poljubi ju u ruku, a ona zadrži ruku jedan časak prenavljajući se smiešno razmaženim glasom:

— A sada, molim, idite odmah spavati... nemojte čitati... i nemojte lutati po oblacima...

— A o čemu da mislim?... — Pogleda joj izbliza u oči, ona se sva zacrveni i načini kretnju, kao da mu se htjela baciti oko vrata — pa sva preplašena pobjegne.

On slegne ramenima, jer nije razumio ni njezinu brigu oko njega, ni njezinih žarkih očiju, pa ni veoma izrazitih rieči.

Ciela se postaja rugala njenoj ljubavi, a on je bio tako zaokupljen nečim drugim, da se nije ničemu domišljao.

Franjica zakrene za njim ključ dvaput.

— Već je triput htjela ovamo provaliti neka sudoperka.

On se u čudu ogledavao po svom stanu.

— Tiens! Lampa se ne dimi, spremljeno, uređeno sve, pravo čudo!

Ona mu se žestoko baci oko vrata.

— Zar ne, da je sada ljepše? Zar ne, i Franjica nešto vriedi? Tako sam se žurila da dospijem sve posvršavati. Sutra ću oprati zastore, bit će liepo...

— Govori tiše, jer se dolje sve čuje! — prošapće on milujući je po plavoj bujnoj kosi i ljubeći je u oči.

— Čvršće, gospodine Joza, malko čvršće! Volim, kad me tko ljubi tako, da mi stane dah i da me mravci prođu po koži, strašno volim! — šapne sva priljubljujući se uz njega.

— I ja volim, ali danas sam se naradio kao vol. — Odgurne ju prilično nevoljko.

— Izmučeni moj siromašak, zlatno moje drago! — reče ona sućutno, no ugledavši njegove hladne i nestrpljive oči, stane zbunjena i plaha.

— Možda da mi date ključ, spremit ću onu zadnju sobu...

— Ne treba, bolje daj čaj.

Sjedoše uz okrugli stol da večeraju, no Franjica nije mogla sjedjeti na mjestu, cieli je stan napunila šuštanjem suknje, smiehom i prigušenim cvrkutanjem. Bila je liepa, stasita i vrlo spretna, lice joj je bilo kao u djeteta, koje se neprestano čudi, široka usta i plave krupne oči sa zlatnim trepavicama, koje su gledale s nekom pasjom odanošću, spremna svaki njegov mig.

Poslije čaja lati se Joza čitanja novina, a ona sjedne njemu sučelice u duboki fotelj popravljajući rublje.

U stanu je bilo dosta tiho, toplo i svietlo i vlažna snježna noć virila je kroz prozore, s dugim, zaglušnim fićukom prolietali su vlakovi, da su okna zvečala i zadrhtao plamen lampe, kadkada bi muklo zaklepetalo puknuto zvono na postaji, a kadšto bi kroz pod prodro srebrni zvuk polagano odkucanih sati.

— Ovdje mi je strašno dobro! — šapne ona ogleda-

vajući se oko sebe s užitkom. Stan je bio pravi momački, po otrcanim su se zidovima šetali žohari, sa zagarenog stropa padala je žbuka, ugljena je prašina obliepila okna, peć stajala nahero, po kutovima su se stisli komadi divnog pokućtva, pokriveni krpama presvlake i pokrivača, gomile zaprašenih novina ležale su po stolcima, no ona to nije vidjela, jer je bila sva proniknuta osjećajem sanjarske radosti.

— Sjedimo kao pravi muž i žena! — Utisnula se dublje u fotelj i stade nad njegovom sagnutom glavom kružiti pogledima punim poljubaca. Odjednom negdje pod njima tresnuše silovito vrata, zalaje pas i dopre prigušeni žamor kao nekog smieha i vike.

Kad se stišalo, Franjica opet nastavi s krpanjem i tužno uzdahne:

— Bože moj, kolika je to sreća imati svoj dom, muža i djecu!

On ju pogleda kradom: suze su visjele na zlatnim trepavicama, blieda su se usta nekako bolno izkrivila, a po izmršavjelom su licu lutale nujne sjene.

— Zar nisi nikoga mogla navrkati? — oglasi se on šaljivo.

— Da me je samo tko htio, pošla bih i za lopova, makar i za šintera ...

— Zar ti je samoj tako zlo? Slobodna si kao ptica, radiš, što hoćeš, uživaš po volji ...

— Kao pas u bunaru! — ogorči se i naglo plane. — Vrag odnio takva uživanje! Jest, slobodna sam i tumaram po svietu s izplaženim jezikom, probijam se po svim postajama od nemila do nedraga, vozikam se od momka

do momka kao pseto bez gazde, koje svatko udari nogom za zbogom i toljagom odtjera dok ne krepa negdje kraj plota. Uživam, da skapam. Vi mislite, da takva, kao što sam ja, više ništa ne osjeća i ne shvaća? ... O, nisu oduviek prstima na mene pokazivali ... nisam oduviek bila takva zadnja ... takva ... — i odjednom udari u plač i spopadne ju suh, razdoran kašalj.

On donese neku ljekariju i brižljivo se uzžurba oko nje.

Ubrzo se umirila, obrisala oči i bacila mu se oko vrata.

— Samo vi, jedini niste Franjici ništa zlo učinili, samo ste jedini vi tako dobri, tako čestiti, tako sveti! tako dragi! — klicala je obasipljući ga strastvenim poljubcima.

Odozdol kao da je provalila biesna bura, odjekne neljudsko vriskanje, zveket razbitoga stakla i lomljava posoblja.

On se iztrgne iz njenog zagrljaja, jer je netko počeo lupati na vrata.

— Sakrij se u onu sobu, brzo! — Zatvori za njom, a tek onda pođe pa otvori vrata.

Magda sva zadisana donese na poslužavniku obilnu večeru.

— Ovo šalje gospođa i za onoga gospodina, što je doputovao.

— Jeli smo, ali ostavi tu. Kakva je to kod vas zabava?

— To se gospodin vratio sa službe i tako tjera kera ...

— I veseo je kao uviek! — neprimjetljivo baci novine na Franjičin šešir.

— Ah, opio se kao svinja i sada tako galami, da ga je gospođa zaključala, jer se već spremao da ju tuče. Sjedi sama kod mene u kuhinji, cmizdri i nariče. Ja se ne bih dala od muža vrieđati i mučiti, ne! — razbrbljala se prostirući po stolu.

— Nego što bi uradila? — Uznemireno pogleda na Franjičin ogrtač, što je ležao na naslonjaču.

— Što? Kad bi mi se opio, tako bih ga namlatila, da bi ga drugi put prošla volja. Ali moja gospođa samo zalama rukama, jadikuje i čeka, da joj se Bog smiluje! A gdje je taj drugi gospodin? — Obazre se sumnjivo.

— Spava u onoj sobi, odmah ću ga probuditi...

— Vidim, to je takav gospodin, koji nosi žensko odielo! — Ugledala je ogrtač i prasnuvši u smieh utekne, da su pod njom zatutnjile stepenice.

— Vrazi te! Razlajat će ta životinja po cieloj kući! — Baci ogrtač u kut. — No, hajde! — klikne nestrpljivo otvarajući vrata.

Ali Franjica nije izašla. Stajala je pred portretima, što su visjeli na zidu.

— Gospodine Joza, a kakav je to čovjek, ovaj — u siedoj peruki?

— To je moj pradjed.

— Zacielo neki glumac, dok je tako liepo obučen. A gdje on sada pokazuje komedije?

— Na onom svietu! — Nasmije se njenoj naivnosti.

— A ova gospođa, što ima takva fest preduzeća, da

bi mogla nadojiti cielu štaciju! — klikne pred portretom neke dame, što je bila divno dekoltirana.

— Baš si bedasta! — promrlja neugodno dirnut.

— A vi ste sve ove knjige pročitali? — zapita u čudu, vukući prstom po hrbtima knjiga, što su stajale na policama.

— Naravno. Hoćeš li što jesti? Donio sam zeca s ciklom, ima i brusnica.

— A i inostrane čitate? — S naporom pročita sričući neki francuzki nadpis.

— Sve — zašto bih ih inače držao?

— Onda je dakle istina, što govore na pruzi, da vi znate njemački, pa i parlefranse?

— Istina je. Hodi, tu je hladno kao u štenari...

Zatvori za njom vrata i poče se šetati, a Franjica se lati jela dosta lakomo, no nije imala teka, pa je sve odložila na prozor.

— Zečić valjda ne će skočiti kroz okno, zar ne? A ujutro će biti papice, da sve puca!

Nije odgovorio. Ona opet sjedne uz krpanje dižući svaki čas na njega oči pune tihoga udivljenja.

Joza je neprekidno hodao, kadšto bi zastao uz prozor, pogledao u noć, na crvena svietla vlakova, što su prolazili, i uzdahne nekako čeznutljivo.

— Je li to istina, gospodine Joza, da ste vi bili vlastelin? — zapita ona posve tiho, plašljivo.

On potvrdi smiešeći se čudnovato tužno.

— I imali ste pravi dvor? I paradne konje? I kočije? I služinčad u livreji? I u crkvi ste sjedjeli kraj oltara u

posebnoj klupi? — upila je u njega oči, grozničave od neke uspomene.

— Imao sam! Imao! Imao! — ponavljao je sve tiše i sve tužnije.

— I sve je otišlo... fuć, bez traga! — Zlatne joj trepavice bljesnuše suzama.

— Otišlo, k vragu, otišlo!

— A židovi pokupili do zadnjega groša, kao i gospodinu Raćiborskom, zar ne?

— Pokupili! Nije spomena vriedno, nije vriedno! — uzdahne težko.

Prihvati ga za ruku i poljubi ju s dubokim saučešćem.

— Jadni moj vlastelin, sirotče moje, presvietli moj gospodin...

On se iztrgne dosta surovo i zazviždavši reče brzo, gotovo srdito:

— Svejedno! A što ima nova na pruzi?

No Franjica je odgovarala nerado i o stvarima, koje su mu bile dovoljno poznate.

— Gdje si bila i kod koga?

— Kod gospodina Mikada bila sam čitava tri mjeseca.

— I napokon te izjurio!

— Nikako me nije izjurio, nego samo zato, što putuje u Pariz i napušta službu...

On stane kao ukopan i dugo nije mogao dati od sebe glasa.

— Mikado putuje u Pariz? Mikado? Dobro te nasadio.

— Nije, sigurno putuje, prodao je cielo kućanstvo, kupio ga je od njega onaj novi nadglednik, koji dolazi na njegovo mjesto. Sama ga načelnikovica uči francuzki. Treba da odputuje narednoga tjedna, ali je obećao, da će za oproštaj prirediti slavnu pijaču. Hoćete li doći?

— Proslavit će se svatba i bez muzike. A odakle mu novci?

— Dali su mu neka gospoda iz Krakova.

— Štovatelji talenta! — prošapće podrugljivo. — Naravno, pronašli su njegovu genijalnost! Novi Matejko! — pomisli pun zavidne zlobe.

Odjednom odozdol provali takav vrisak kao da se netko kolje.

— Bagaža — da ih đavo odnese! U toj se kući ne može obastati.

— Obično, kao u svakom braku! — nasmije se ona posve tiho.

— Ovi se gadovi mlate gotovo svaki dan. No — što ne ostavi tog klipana!

— Jer je i najgori muž bolji od nikakvog, a gospodin Soczek nije tako loš, nije...

— Poznaš ga još iz njegovih momačkih vremena, zar ne? — dobaci prezirno.

— Ali ne tako, kako vi mislite, ne! — zanieče žurno. — Često je zalazio k mojim roditeljima, bio je još pomoćnik i više me je puta vozio na rezervi po postaji, imala sam nekih deset godina, davno je to bilo, davno...

Vreva je prestala, čulo se još samo izprekidano jecanje.

— Čuješ li, kako riče? ljudski ju je namazao!

— Nimalo ju ne žalim, ona je ptičica kao i sve druge, ja ne bih s njih skinula batine, vi ne znate, kakve su to perle! Dame, k vragu! Neka zamazanka, a nos prči uvis kao da je grofica — siktala je puna mržnje.

— Mora da ti je dobro zasolila?

— Samo neka se koja usudi!

— Draga Franjice, što se mene sve to skupa tiče!

— A kako su prljave i liene! — nastavi ona žestoko ne obzirući se na njegovu nestrpljivost. — Kad se god prođe mimo kojegod postaje, sa svakog prozora vire kao frizirane pudlice iz kućice. U stanu im nikada nije pospremljeno, djeca su im poderana, sve se liepi od nečistoće, muž ide u službu bez zajutarka, jer gospođa nema kada da na to misli, mora paziti na vlakove i kesiti zube na putnike. Naravno — fronta im je izbočena, napunjena ručnicima, kosa frizirana, njuška dobro namalterisana i izliepljena flasterima, usne kao krv, a bluze kao za bal, no stražnji dio u prljavim, otrcanim suknjama i poderanim čarapama. To se naime ne vidi s perona! Dobro ih ja poznam. I više put vidim, kako se muž vraća sa službe izmoren, a kod kuće pustoš, zima i nema što da metne u gubicu, jer je gospođa na kavici kod prijateljice ili je odputovala u Varšavu na ljubakanje. A kako proklinju svoju sudbinu, kako se neprestano tuže na siromaštvo i na nedostatak ugodnosti. Netko bi mogao pomisliti, da su se rodile u palačama. Na svoje sam uši čula, kako je gospođa Poleska vikala na svoga muža: »ukradi i daj, zato je muž! A ako ne ćeš, već će se naći kakav, koji će imati i za mene i za kočije!« Ja bih takvu majmunicu iztukla kao pseto i iztjerala na ulicu, neka sebi popravi

sudbinu! Govorili su, da je gospodin Krukowski opljačkao blagajnu za pijače s djevojčurama, a to nije istina. Morao je ženi nabavljati po deset oprava na godinu i neprestano primati goste, samo da se ženica ne dosađuje, a sada jadnik sjedi u bajboku, a milostiva gospođa blagajnica šeta se u poderanim cipelama i proklinje hudi udes i lopova!

Razglagoljala se već prilično navodeći sve više slučajeva i prezimena, no Joza nije slušao, nego je mislio s nekim tvrdoglavim biesom, kojim se osvetljivo bičevao:

— A ja! A ja! A ti ćeš uviek gledati na vlakove kako prolaze, uviek ćeš samo prodavati karte, i uviek ćeš sanjariti u oblačnim visinama! Uviek, uviek!

Naglo se zatvori u svoju sobu, zapali lampu, sjedne uz prozor za dugački stol, koji je bio zatrpan albumima s razglednicama, željezničkim vodičima po cielom svietu, Baedekerima, i nije znao, što da radi sa sobom! Nemoćno je lutao pogledom po sobi, natrpanoj starim stvarima, pokušao pregledavati albume, nestrpljivo tražio po policama neke knjige, a onda čeprkao po gomilama papira, a sve mu izpadalo iz ruku i sve mu je bilo podjednako dosadno.

— Mikado putuje! A ja! A ja! — ponovi s naglom provalom srčbe.

— Jeste li me zvali? — zapita Franjica zavirivši u sobu.

— Jest, da! Idi spavati, već je kasno! Ja ću još malko čitati . . .

Uznemirenost ga je tako trzala, da je kao izvan sebe tumarao po sobi i zadievao se o pokućtvo i stare stvari,

što su se nalazile po svim kutovima, a napokon je uperio gladne, grozničave oči u mapu, što je visjela na zidu i polagano se zadubljivao u nju i tako se gubio u čeznutljivoj kontemplaciji, da nije ni čuo kako se vrzla Franjica, nije znao, da je dugo stajala na pragu ne usuđujući se da se oglasi, nije čuo ni vlakova, što su prolazili, ni fićuka — kao da ga je spopao neki kozmički vihor i ponio nad neka mora, što su treperila na suncu, i nad neka kopna, slična plavim oblacima, pa je letio kao ptica, pomahnitala od užitka letenja i lutanja po bezkraju.

— Gospodine Joza! Već je vrlo kasno! — poviče Franjica plašljivo.

— Odmah ću, odmah...

Makinalno se počeo skidati, ali kad je skinuo ovratnik i kaput, zaboravio je, što je htio uraditi, i opet je upro pogled u mapu, jer su se u mreži željezničkih pruga, u kaosu naziva, crtama granicâ, i riekâ, gorâ i zemalja vidjeli crvenom olovkom podcrtana imena nekih glavnih gradova kao tajinstveni, vječno zamamni pozivi dalekog prostora.

Pariz, London, Madrid! Rim!

I kao vrata od rubina otvarali su se pred njegovim zasliepljenim očima poput svetih rajskih vrata, o kojima je duša pjevala neutišanu pjesmu čežnje.

Stisnuo se u fotelj i, ponavljajući ta imena s najdubljom nježnošću, zaklopio je oči i prepustio se svemoćnoj i sladkoj prevlasti snatrenja.

Vlakovi su jurili s lomotom, zidovi se tresli, zveketao je poklopac lampe, zviždanje je prodiralo zrak, snažni

ga je ritam prometa pronicao naskroz i nakon nekog vremena pričinilo mu se, da već juri svom parom...

Nije otvarao oči, vidio je kako u ludoj brzini prolaze tihi krajolici zimske noći, golema, snježna polja, nebo, posijano bliedim zviezdama, usnula, jedva primjetljiva sela, kadšto bi se javila na jedan tren neka postaja kao zalutala prikaza, i nestala bi, a kadkada bi u mračnoj pustoši zatreptalo svietlo nad nekim nepoznatim gradom, pa bi opet nastala nepronicava noć, šutnja i brzojavni bi stupovi bježali unatrag još silovitije, bježale su mračne šume, bježala polja odjevena snježnim pokrovima a vlak je sveudilj jurio napried s biesnim krikom snage.

Joza se čitave sate zanosio tako u neki neodređeni let snova i, uljuljan ritmičkom, jednoličnom hukom točkova, umoran zaspao. Doskora se ugasla lampa, Franjica je spavala u drugoj sobi tako tiho, kao da ne diše, dolje je vladao već podpuni muk, samo su se kadšto javljale s pruge trublje putarâ a pod prozorima su neprekidno letjeli vlakovi: letjeli su grozničavo, rigajući paru i varnice, treptavi svietlom, zadahtani — i kao oluja razlietali su se na sve strane svieta i nestajali u tmurnoj tišini mraka, a samo su tamno-sive gvalje dima udarale o prozore...

Tek se pred zoru prva probudila Franjica.

— Zašto tako šeprtljite, već je tako strašno kasno, — poče ona pospano kenjkati.

On je nije čuo, spavao je čvrsto stisnut u dubokom fotelju.

— I cielu noć čitati. Pravi luđak! — progunđa i ponovno zaspi.

Probudio se tek u osam sati, kao obično, samo nervozniji nego obično, obilazio je po stanu zlovoljan i mrk, gledajući uvrieđeno u Franjicu, koja je tiho priređivala čaj, ne usuđujući se da otvori usta.

— Obilaziš kao pokisla kokoš i barem da kokodakneš! — naruga se nestrpljivo.

— Vi ste nešto objesili nos pa se ne usuđujem ni pisnuti.

On se prijateljski nasmije, a ona mu se primakne s nježnim prigovaranjem.

— Tako mi je bilo neugodno samoj... tako sam čekala... a možda vi i ne želite više Franjicu...

— Barem si se jedanput valjano naspavala, jer te nitko nije smetao.

— Ali danas moramo naknaditi, ne ćete više čitati do zore, ne...

— Možda, samo ne brbljaj koješta. — Nije trpio prenavljanja i nježnosti.

Ona odskoči ljutita kao pseto, kad ga bolno udare nogom.

— Kad je tako, pokupit ću svoje tralje i idem se zabavljati na drugom mjestu.

On je šutio zagledavši se u prozor, u rezervu, što je manevrirala po postaji.

— Tako mi Boga, s vama je težko izaći na kraj, baš kao da ste mi rođeni muž. Baba šumom, a djed drumom. Zar nije tako? Gospodin Mikado — to je momak posve druge fazone! Kad je srdit, opsuje, izviče se, bogàra, i spreman je da skoči čovjeku u lice, ali zato kad je dobre volje, onda samo pjeva, šali se i grli da mi rebra škripe,

pa bi dao i posljednju košulju. S takvim se čovjekom zna, odakle vjetar piri!

— Ako hoćeš, pokupi sve stvari iz stana — reče neočekivano.

— Sve koješta! što vas je opet ugrizlo?

— Pokupi sve, sve — i bježi od mene, bježi! — Oči mu sievnuše nekako čudno, lice pobieljelo a usne mu zadrhtale. Ona se strašno uplaši.

— Što vam je? Možda ste bolestni? Idem po kapljice...

— Ništa mi nije i ništa ne trebam! — dobaci tvrdo i lati se umivanja.

— Možda da spremim onu sobu, hoćete li? — Nije znala, što bi.

— Dobro. Samo ne diraj papire i knjige! — vikne za njom uznemireno.

— No, to je krtog! Prava ropotarnica! — uzvikivala je svaki čas.

Doista je ta soba bila tako prenatrpana, da se jedva moglo proći između svakovrstne ropotarije. Tu su se nalazili nekakvi čudni pisaći stolići s preostatcima bronce, nekakvi nekoč pozlaćeni naslonjači s posve razderanom prevlakom, nekakvi ormarići i stolići čudnovato kovrčasti, kao da skakuću u menuetu, nekakve slike bez okvira, okrhani porculan, orme s pozelenjelom mjedi, sedlo s visokim unjkašima, zarđale puške i sablje, zbirke neobičnih čibuka, smotani sagovi, gomile godišta nekih časopisa, a sve to zbrkano i pokrito mnogogodišnjom prašinom, ugljenim prahom i čikovima od cigareta.

Na jednom je zidu između portreta visio ogromni

vienac od pšeničnog klasja, omotan izbliedjelim vrpcama.

— To je zacielo još iz dvora? Ja bih bacila na smeće tu ropotariju.

— Ne diraj, neka počiva u miru! — javi se on šaleći se.

— Kako je divan kofer! O, i kovčeg je posve nov!

— Ne izvlači, neka stoje pod stolom, tamo se manje praše.

— Da li se vi kuda spremate na put? — zapita ona malko kasnije natačući mu čaj.

— Da, draga moja, spremam se malko u sviet.

— Daleko?

— Vrlo daleko, možda čak u Ameriku.

— Zar direkcija daje karte čak do Amerike?

— Naravno, uostalom lako za karte, sitnica.

— A penezi za put?

— Bit će, to je bagatela! — odgovori s gospodskim nehajem.

— Tako mi Boga, nikako ne razumijem, zašto ljudi putuju u inozemstvo.

— Zašto? Bedasta si, pa zato ne razumiješ. Zašto? — reče ponešto neodlučno.

— Pa i ja nešto znam, jer sam već bila u inostranstvu. Gospodin Mikado poveo me je jednom u Katovice. Kad smo sjeli u vlak, mislila sam, da ću umrieti od radosti, pa sam se razplakala, i bila sam uvjerena, da ću vidjeti Bog zna što. Dolazimo, gledam, buljim oči, a preko granice je sve isto tako kao kod nas, samo što klepeću njemački. Ni najmanje mi se nije svidjelo — i kuće su im isto isto takve i kiša je padala isto tako kao kod nas, i blato

je bilo kao kod nas! Imaju samo neobične dućane i može se kupiti jeftino različite divote. Kupila sam bluzu i štof za opravu, ali kasnije smo imali skandal, jer je neki švaba išao za nama i tako mi namigivao, da ga je gospodin Mikado tresnuo po gubici!

— Katovice! Smiluj se, Bože! Tko još putuje u Katovice? Valjda samo željezničari! Pariz! London! Rim! Napulj! to je tek pravo inostranstvo!

— I zar je tamo zbilja tako liepo?

— To je pravi raj, razumiješ li? divni, čarobni raj! Ne mogu to spomenuti bez oduševljenja — govorio je žarko pijući žurno čaj, jer se približavalo devet sati i vrieme je bilo da pođe na službu. — Bože, kad bi čovjek mogao sve napustiti i poletjeti u široki sviet kao ptica! I kao ptica razširiti krila i ploviti po suncu, odmoriti se negdje na vrhuncima i nestati u bezkrajnosti. Makar jedan jedini put u životu pogledati ta čudesa i opiti se njima, opiti se do smrti i nestati! — sanjario je glasno, zaboravivši na Franjicu, koja je šapnula s glupavim smieškom:

— Zar vam ne bi dosadilo to neprestano truskanje!

— Vucarao bih se cieli život, samo da mogu! — reče on tužno.

— Na pruzi kazuju, da je vaše putovanje po inostranstvu sama laž i pretvaranje.

Naglo se trgne, pogleda kroz prozor na signale i oblačeći kaput zapita čudnovato raztresenim glasom, ne gledajući joj u oči:

— Kakav ti je to glupan kazivao?

— Svi. Gospodin Mikado spomenuo je jednom vaše

putovanje, a onaj djetlić iz Rokitna rekao je, da su to izmišljotine i prevarancija! Da niste nikada ni nosa pružili preko granice. Ja sam mu izplazila jezik, jer ne trpim tu riđu njušku. Ali oni vas ne vole i zovu vas presvietlim gospodinom i grofićem. To je tek prava fukara, zar ne? Zar ne, vi ne lažete? Zar ne? Vi niste kao oni?...

Strpljivo je slušao, pa zakopčavši zimski kaput reče tiho:

— Doći ću u podne, objed će donieti gore, pa ćemo zajedno ručati, ali — ako želiš da se prošećeš po gradu . ..

— Baš mi je šetnja na pameti, kad kod kuće ima toliko posla!

Poljubi ju s dubokom zahvalnošću.

— A ja vam vjerujem kao ne znam komu. — Baci mu se oko vrata.

— Od tebe bi bila dobra žena! — izjavi on ozbiljno.

— Pa oženite se sa mnom! — prasne ona u smieh, a on ju tako čudno pogleda, da je pobjegla zbunjena i provirivši kroz prozor poče brzo govoriti: — Oho! snieg sipa kao iz vreće! Osobni je već izišao, već su dali halt!

On žurno potrči, dolje je na odškrinutim vratima zatreptalo nasmiešeno lice gospođe Sofije a njihov ga prepeličar pratio s gigantskim poskocima.

III

Na postaji je već vladao obični promet, trka i gungula kao prije svakog osobnog vlaka; neprekidno su zveckali praporci na saonicama, što su stizale, i valjao se živi, grozničavi val ljudstva, po svim je dvoranama vrvjelo kao u košnici.

Joza je kao obično stao uz okance, slušao zahtjeve, gledao u izpružene ruke, odgovarao, bacao karte, zgrtao novce, zapisivao na crnom stolu i, zaokupljen tim svakdanjim, jednoličnim radom, zaglušen žamorom razgovora i lupanjem prtljažnih kolica pomalo zaboravljao na sebe.

— Špicl mora da je blizu, dok židovi kupuju karte! — pomisli gledajući u guranje crvenih, debelih i rekbi natečenih ruku, što su se grozničavo pružale za karte; riedko bi kada opazio bojažljive, tvrde seljačke ruke, a jedva da su nekoliko puta promakle neke rukavice.

— Dobar dan! — klikne netko ulazeći u blagajnu.

— Dobar! Cigarete su u ladici! — uzvikne i ne ogledavši se, jer je poslužitelj vage na pobočnom okancu brojio koliko ima pudâ, mjesta i koje su konačne postaje prtljage.

— Prokletstvo s takvim vremenom! — prokune gost stresući snieg s nogu.

— Baš da se čovjek objesi na nekoliko minuta!

Dan je doista bio vjetrovit i vrlo neugodan. Suhi i

gusti snieg padao je bez prekida, a na časove, kad bi duhnuo buran vjetar, nastala bi takva mećava i zbrka, da je sve izčezavalo kao u nekom bielom, zapjenjenom kropu, samo su treskala pritvorena vrata, jaukale brzojavne žice, a kroz gusti oblak sniega nevidljiva rezerva prolietala je sa zaglušnim zviždukom.

Odjednom zvono postaje, zatrpano sniegom, zaklepeće kao razbijen lonac, osobni je vlak već dolazio, vratar je zvonio po dvoranama izvikujući postaje, glavar je u crvenoj kapi i bielim rukavicama muževno nadimao prsa prema oštroj vjetrini, žandari su stajali kao putokazi, koji su se jedva nazirali u mećavi, peron se zacrnio od lepršavih židovskih halata, neki je kišobran poletio u široki sviet, na svim se prozorima postaje pojaviše glave gospođa i gospođica, a napokon se iz mećave pojavio sav zatrpan sniegom vlak težko dahćući i — stao.

— Ako bude duhalo do večera, svi će vlakovi zapeti! — oglasi se zabrinuto gost vukući s naporom golemi trbuh, golemo lice i tri podvoljka.

— To je žetva za naglednike! To mi sviraj! Sjećam se, lani mi je pokazivao vaš glavar račune o kobasicama, sleđevima, kruhu i rakiji, što se izdalo ljudima za odkapanje zatrpanoga vlaka! Bilo bi dosta za cielu pukovniju! Glavar se šalio, a svi misle, da je to istina! Nekoč, dok su nadglednici sami izplaćivali radnike, još je i kapnuo po koji groš, ali sada, da se Bog smiluje, ima više kontrolora nego radnika, a svaki lakomo gleda čovjeku u šaku. Bieda, tako mi Boga, prava bieda! — uzdisao je i dahtao tarući obješene podvoljke.

— Siromasi, pravi bieli crnci, proletarci! — naruga

se Joza, no nadglednik mahne omalovažujući rukom i kad je vlak otišao, stane se dizati da izađe.

— Šteta je psa iztjerati po takvom vremenu, a čovjek mora — zastenje valjajući se iz sobe.

Postaja je posve opustjela, na peronu je bjesnio vjetar i rušile su se sve veće gomile sniega. Joza se spremao da sredi blagajnu, kad uđe glavar tužeći se na neku okružnicu, koju nije mogao razumjeti.

— Ali to je posve glupo i bezsmisleno! — klikne Joza i odbaci papir.

— Gospodine Josipe, to je okružnica ravnateljstva! — opomene ga, malko ogorčen njegovim riečima.

— Baš je zato tako glupa! Cielo ravnateljstvo — to su patentirani magarci!

Na svu sreću donio je podvornik poštu i položio ju pred glavara.

— Iz inostranstva, to je za vas! — sređivao je mećući na stranu veliki svežanj pisama i novina. — No, imate mnogo posla vodeći tako obsežnu korespondenciju.

— Kad čovjek ima toliko znanaca po raznim dielovima svieta, onda se mora, što se može!

— Neka vam bude žao za jučerašnjim preferansom, dekan je izgubio šest rubalja, gospođica Irena pitala je za vas, a pulardi su bili, da ih čovjek poljubi u nadrepak! A kako je bilo kod predsjednikovih?

— Kao obično, mnogo iz okolice, mnogo liepih dama i mnogo vina! — lagao je kao namazan.

— Kažu, da je s njima slabo. Kazivali su mi židovi, da im u gradu ne daju više na vjeresiju, ali gospodin predsjednik pravi se velikom ličnošću, prezire ljude i

nadimlje se kao paun, dok jednoga dana ne odnesu đavli svu tu presvjetlost, pa će trebati grebsti po predsobljima i cviliti za kakvo mjestance, makar bilo i na željeznici! — govorio je sa ujedljivim uživanjem.

Joza, jedva svladavajući razdraženost, reče pritihnutim glasom:

— Loša je to adresa, gospodine načelniče! Predsjednik bi mogao postati makar i ravnateljem naše željeznice. Već mi je to i spomenuo! — dometne s naročitim naglaskom.

— Što to kažete, zbilja? — zapanji se glavar od čuda.

— Tako me kokoške izkljuvale, kakav ću imati bal! Predsjednik se na mene naljutio, što sam dao njegove košare izbaciti iz vagona i odredio da se plati vozarina. Ali tko bi se tomu nadao, tko? — zajauče potišteno.

— Mogu vas izpričati kod predsjednika ... — dobaci vrlo milostivo.

— Izkazat ćete mi pravu milost i dobročinstvo! U meni ste uviek imali prijatelja, uviek! Kako da vam uzvratim? Trebate li petroleja? možda ugljena? Ili želite li se kod nas koštirati? Od sveg vas srdca pozivljem, s vama ću dieliti kao s bratom — klicao je oduševljeno stišćući mu toplo ruke.

Joza se izvrstno zabavljao tom njegovom naglom, poniznom srdačnošću.

— Zahvaljujem vam, ali što se tiče tog direktorstva, to nije ništa sigurno, može biti da ne bude, mogu pobiediti drugi ... Posve sam se nepotrebno izbrbljao ... — jadikovao je naumice.

— Ja vam jamčim, da će on postati. Kako ne bi,

predsjednik zemaljskog vjeresijskog družtva, stručnjak za gradnju putova, figura, gubernator zalazi k njima, dao bih svoju glavu, da će postati.

— Ali to je tajna, razumijete li, niti pred ženom ...

— Poštena rieč, ni pisnuti ne ću. — Poljubi ga sočno, lupi se po čelu i povikne glasno: — Zbilja, tu je trebalo biti magarac! — I ode.

— Sad će mi se dati razmazati kao maslac! — pomisli Joza i uživajući, kako ga je divno nasadio, stane veselo fićukati i spremati se na posao, no zacielo mu nije bilo suđeno da mirno dovrši posao, jer je doskora kao bura uletio mlad, bahat momak s plavom lavljom grivom i orlovskim profilom. Cipele su mu pak bile ljuto izmorene a hlače odozdo gusto vezene naravnim resama ...

— Dođoh k vama s velikom molbom ... — poče nekako sramežljivo i tajanstveno.

— Poštenja mi, danas ne mogu više od rublja ... — nevoljko izvuče novčarku.

— Zahvaljujem, ali novaca imam, baš sam promienio tri rublja. — Udari se po džepu. — Došao sam da zamolim nešto važnije! — porumeni do bjeločnice safirnih očiju. — Možete li mi posuditi frak! Obećao sam, da ću poći na ples u Rudku, lakovane će mi cipele posuditi Vacek, rukavice imam, kravatu ću kupiti, samo mi fali ostalo i nigdje ne mogu nabaviti ... — jadikovao je tužno.

— Vi znate, da se nikomu ne posuđuju tri stvari: sat, frak i ljubovca! Ali radi vas ću odustati od načela i mogu vam odstupiti djevojku, samo ne ću dati sata ni fraka!

— Smilujte mi se, od tog plesa ovisi moj život, štaviše, moja sudbina!...

— Ta sudbina ima plave oči, plavu kosu i ustašca kao svježe pečena žemička! Poznam to, znam, prvi kontradans, odkriće ljubavi u trećoj figuri, prisege poslije večere, ukradeni cjelov u galopadi, cviet iz buketa, kadšto i petica, odtrgnuta s cipele najdraže, ili proznojena rukavica, zatim zakašnjenje na dužnost, opomene od vlasti, očajanje itd. — rugao se uživajući u njegovom tragičnom licu.

— Vi se šalite, ali ona mi je doista obećala prvi kontradans...

— Vjerujem, ali fraka vam nikako ne ću posuditi! — Okrene se k svom poslu.

— Što ću sada ja biedno sirotče? Jedino da pođem u mundiru, to će biti još ozbiljnije, zar ne, gospodine Josipe?

— Dajte se izpuniti grahorinom i namaljati žuto, pa će biti još ozbiljnije.

— Ali ipak mi je strašno žao. Gospođica Jula je rekla da mi slavno pristaje frak, ali onaj ćete mi rubalj pozajmiti. Nemam ni groša.

— Uzmite ih između ona tri, što ste ih malo prije promienili...

— A kako? Ha! ha! ha! Sjajan vic! — nasmije se od srdca, promrsi kosu, prstima dotakne mjesto za brkove i odjuri zaboravši na vrata.

— Zatvorite! — povikne za njim, no vjetar je već nasrnuo unutra i zahvativši papire sa stolova razsuo ih po cieloj sobi kao bielo, suho lišće.

Kroz postaju se lieno vukao vlak s ugljenom kao riđ pas s mršavim bokovima i sniegom pokritim hrbtom, vukao se polagano s težkim soptanjem i muklim udaranjem točkova. Vihar je neprekidno jurišao na prozore zasipajući ih sniegom, po peronu su se valjala golema zapjenjena klupka mećave, a gdjegdje su se po tračnicama već stvarali veliki nasipi, koji su se pušili kao gejziri.

Na vrata netko pokuca čvrsto.

— Bitte! Herein! Entrez! Please! — poviče srdito.

Uđe glavarov pomoćnik s jazavčarom na uzici.

— Odurna životinja! — šapne Joza pogledavši izpod oka nepovjerljivo na psa. — Kako je na pruzi?

— Mećava, kakve ne pamte ni najstariji ljudi! Kod Rudke su u prokopu već zapela dva teretna vlaka, uvjeren sam, da će noćas stati svi vlakovi! To će biti nečuveno! Znate, načinio sam izvanrednu zamjenu!

— Zamienili ste cipele za periš! — promrmlja ne krijući svoju nestrpljivost.

— Mienjam Nestora s divnom lankastericom! Zar to nije vanredno?

— Daj Bože, da to dugo potraje. A tko je tako glup? Zacielo Soczek, i u pijanom stanju?

— Pogodili ste. Baš mu vodim psa i uzet ću dvocievku.

— Pazite, može opaliti, naročito ako je puna!

— Rugate se svemu i čovjek se nikada ne može s vama ozbiljno porazgovoriti...

— Ali može se — i smjesta ću vam reći posve ozbiljno, što će biti kasnije. Sutra ćete zamieniti pušku za,

recimo, dabrovu torbu, za nedjelju dana torba će se pretvoriti u lovački nož, onda će lovački nož postati rog za barut, a napokon ćete rog zamieniti za par dugmeta za manšete, koja ćete baciti kroz prozor. Zar nije tako bivalo?

— Kadkada su me opuljili, ali sad sklapam sjajan posao: gotovo nova lankasterica za jazavčara, koji me stoji dva okvira načinjena pilom! Gospodin Raćiborski već hoće da od mene kupi pušku! — klikne slavodobitno.

— Znate li, kako se to zove? Pasti na nizke grane, šuć-muć pa prolij!

Uto bane rezervni strojar, sav u sniegu.

— Dečki, hajdete na rakiju, ozebao sam kao pas, a smjesta moram na prugu da prtim put pred poštanskim! Marš van! — vikne na jazavčara, koji je režao, uhvati ga za vrat, pogleda mu u zube i baci ga na naslonjač.

— Oprezno, to više nije pas, nego gotovo nabita lankasterica! — naruga se Joza pričajući uzput poviest zamjene.

U bufetu je bilo prazno, oštra je hladnoća dopirala od vrata, vihar je udarao sniegom o prozore, konobari su obilazili kiseli i pospani, a gospođica Marica, sapeta u crveni jersey vezla je bezsmrtni podmetak.

— Najobilnija od djevica, molim četiri velike i jake — naruči strojar.

Gospođica Marica natoči pozorno. Bila je nekako tužna i uzdisala je.

— Što vas boli? Možda trbuščić ili nešto drugo takvo? — našali se grubo.

Ona uzdahne tako duboko, da joj se napeo jersey

poput talasa, a neko dugme prsne i zvekne negdje o butilje.

— Još nekoliko puta tako, pa ćemo imati prekrasnu predstavu.

— I katastrofu, kad za posljednjim dugmetom prsne odjednom ono ostalo...

U dvoranu uđe siedi šlahtić, klimne im glavom i osamljen se uzšeta.

— Raćiborskog taru neke brige! — šapne strojar.

— Nije mu još uspjelo danas da nekog namami da mu pozajmi.

— Samo dok izigra baštinu, svima će vratiti do posljednjega groša.

— Izigrat će na fućkalici — umieša se pomoćnik. — Ali to s tim dugmetima — to je naprosto izvanredno, kolosalno, nevjerojatno, jer kadgod je gospođica Marica tronuta i zaljubljena, onda odmah sije dugmeta po cieloj postaji. Jučer sam našao kod Vaceka posve slično dugme...

Ona sva pocrveni i omjerivši ga biesnim pogledom pobjegne za ormare.

Razišli su se odmah, strojar je skočio na rezervu i nestao zajedno s njom u mećavi, pomoćnik krenuo s jazavčarom, koji je cvilio, po lankastericu, a Joza se vratio na blagajnu, no tek što se latio posla, uđe Raćiborski, šuteći pozdravi, zapali cigaretu i tmurno se zagleda u biesnu mećavu. Kao bura dojuri na peron neki vojnički posebni vlak: pjevanje, jecavo zavijanje harmonikâ, biesno toptanje i nečovječansko vrištanje potrese cielu postaju. Teretni vagoni, natrpani vojnicima brujali su

od udaranja peticama, čučnjeva i klicanja, da je još neko vrieme nakon prolazka vlaka donosio vihar divlju jeku povika i glasbe.

— Idu u Rudku da odgrću snieg! — raztumači Joza.

— Znate li, da sam na višem sudu izgubio! — javi se šlahtić gorko.

— Ostaje vam još senat! — ironizirao je Joza vrlo oprezno.

— Znajte, apelirat ću na senat, ostat ću pri svomu! Ne ću dopustiti tu krivicu, tako mi Boga, ne ću dopustiti — plane šlahtić.

— Dakle tetka nije imala prava da razpolaže sa svojim imetkom? Nisam znao!

— Imala je pravo, ali ne na moju krivicu! To je strašno i smiešno, da rođena sestra moga strica ostavi imetak nekoj akademiji, u neke glupe naučne svrhe, a mene da ostavi bez groša! To prelazi svaku fantaziju! Ali ja ću apelirati i moram dobiti proces.

— Poludjela baba pod starost, drugčije je težko razumjeti! — podrugivao se.

— Pogodili ste, tako mi Boga. Oporuku je načinila u neubrojivom stanju, advokati će dokazati crno na bielom, da je cieli život bila podpuna luđakinja. Osnovala je sklonište za sliepe sluge, zar je to valjda dokaz pameti? Dielila je stipendije slikarima i drugim odrpancima, zar to nije šumasto? To normalan čovjek zdrava mozga ne čini. A na koncu, ona, de domo Raćiborska, zapisuje cieli imetak u naučne svrhe, za izdanja. Tako mi Boga, to je najočevidniji dokaz poremećenih ćutila! Gospode, pokoj njenoj duši, ali mene spopada prostački bies kad pomislim, da me je rođena tetka okrala! To vapi za osvetom do neba!

— Izišao je poštanski! — vikne podvornik zalupivši vratima.

Joza otvori blagajnu, no kako nije bilo putnika, okrene se i reče tiše:

— Novine će vas uzeti na jezik što obarate javni zapis.

— Što mi je stalo do novina, ne moram ih čitati! Kao da ja, dragoviću moj, tobože ne shvaćam, što je to javno dobro. Sâm sam više puta davao pro publico bono, sam sam podpomagao umjetnost i književnost! Kroz petnaest sam godina bio član »Promicanja umjetnosti«, dobio sam na lutriji nekoliko slika, bio sam predplatnik časopisa, plaćao različite prinose, ali što je previše, to nije zdravo! Ne velim, Bože sačuvaj, da ne zapiše koju stotinu, pa makar i šest, i koju hiljadarčicu, možda bih i ja dometnuo još isto toliko! Što ne bi čovjek žrtvovao za dobro domovine, dao sam, gospodine moj, dokaze, ali čitavih sto tisuća zapisati za nekakva izdanja, koja ne će ni psu pomoći, to je već previše!

— Ali zaklada Raćiborski također nešto znači!

— Hvala, volio bih to u gotovu! Babetina je fantazirala o nekim počastima i o Bog zna kakvoj slavi, ali nije se brinula, ima li posljednji potomak porodice čitave cipele. Lako je činiti dobročinstva od tuđega! Počasti mi ne će platiti stana, tako mi Boga, ne će mi dati ni papice! A zašto se ne otimlju za takve počasti oni, koji imaju, naprimjer naši grofovi i knezovi?

— Vidite, oni na drugim poljima služe domovini, kako mogu najbolje! Što bi bilo s varšavskim baletom bez njihovog okrilja? Što bi se dogodilo s odgojem konjâ za utrku? Tko bi nas reprezentirao u stranom svietu? A sve to mnogo stoji! Mora postojati razdioba rada, bez toga nema ništa, a analfabeti se ne mogu zanimati za akademije znanosti, to je jedva dostojno za plemićki narod!

Na postaju uleti zadahtani vlak, sav u sniegu, na prozorima se pojaviše raznovrstna lica putnika, nekoliko osoba zaokupi glavara pitajući plaho, da li je sigurno dalje putovanje, a nekakav stari židov s razčupanom bradom i halatom, koji se nije mogao do njega dogurati, jurio je naokolo i derao se proklinjući oluju.

— Da li da se bojimo, gospodine načelniče? Gospodine načelniče, jer meni se žuri!

Vlak je krenuo sa zakašnjenjem od pol sata.

Joza saslušavši tužaljku Raćiborskoga, pozajmi mu napokon tri rublja za apelaciju i žurno potrči na ručak.

Naravno — da je sreo gospođu Sofiju, čekala je kraj odškrinutih vrata stana.

— Vaš prijatelj navodno nije odputovao, je li možda bolestan? — nasmieši se ona otrovno.

— Zdrav je, ali će ostati kod mene još nekoliko dana. — Bio je već srdit i vikne prema kuhinji: — Magda, donesi mi objed gore!

— Mislila sam, da ćete objedovati zajedno s nama! Tu je i gospodin Golembiowski.

— Vrlo žalim, ali mi se žuri.

— K isto tako čeznutljivom prijatelju... — reče ona značajno.

— Moram ga se naužiti, tako je riedak gost...

— Zar se od jučer još niste dosta naužili?

— Nije bilo vremena, morali smo se cielu noć diviti vašoj zabavi...

— Nevaljan! Zločest! — šapne priekorno i pobjegne.

Odjednom se ciela kuća zatrese od vriska, zaori biesno štektanje pasa, neka biesna trka, štropot rušenih stolaca i strastveni povici huškanja.

— Fukara! Moram se preseliti iz tog pasjeg raja! — progunđa ulazeći u stan. Franjica je s glavom povezanom ručnikom, sva zamotana u neki poderani zastor, bila zaposlena spremanjem one ropotarnice.

— To još nije ništa, to je tek početak, ali naveče ne ćete prepoznati svoju sobu! Tu nije bilo pometeno valjda sto godina! — klicala je pokazujući na čitave gomile smeća.

— Samo tri, odkako ovdje stanujem! Zatvori se, ide služkinja!

Magda se ukotrlja u sobu s objedom.

— Što se to kod vas zbiva? Ciela se kuća trese.

— A što, izmislili su novu zabavu: gospodin Goberubiowski i naš gospodin nahuškali su pse na mačka, mačak se skriva, kako može, a psi ga gone, gospodin ih tuče čim dohvati, mačak se dere, a gospoda se valjaju od smieha! — razbrbljala se kružeći očima po sobi i odjednom uzklikne:

— O, svi svetci! Varaju li me oči, šta li je? Sve je čisto pometeno!

— Pomozi sam sebi! — zabavljalo ga je njezino čuđenje.

— Vi da ste izribali pod? Još nešto! To je netko drugi učinio...

— Draga Magda, volim te više od kupusa s grahom, ali idi k vragu!

— Već idem, idem! Kakvi to štakori tamo šuškaju po papirima! — šapne s domišljatim smieškom čuvši prigušeni Franjičin kašalj. — Da donesem mačka možda? A?

Jedva je se riešio, žurno odručao i izmienivši nekoliko rieči s Franjicom pojurio na posao, jer su od podneva išli vlakovi gotovo jedan za drugim. Najprije se provukao preko stanice neki obični osobni vlak, sličan židovskom omnibusu, isto tako prljav, odrpan, škripav, nakrcan halatima i vrištanjem.

Za njim je doletio brzi vlak kao konj na utrki, grozničav i grčevit, i kao konj, nakon kratkog stajanja, podboden ostrugama, naglo je krenuo s mjesta i izgubio se u mećavi. Zatim su išli neprekidni teretni, tiho izpuzli iz mećave i kao prežderane gusjenice, težki, dugački i lieni, vukli se kroz postaju i nestajali u biesnim oblacima sniega.

Sa zaglušnim fićukom proletjela je kadkada rezerva vukući za sobom rep od dima.

Nevrieme je postajalo sve jače, vlakovi su polazili sa sve većim zakašnjenjem prokapajući se težko kroz zamete, vihar je urlao kao čopor vukova i udarao o postaju s tolikim biesom, da su jaukala sva okna.

Bane Mikado, sličan sniegoviću.

— Jeste li pali s neba, odakle li? — začudi se Joza pružajući mu ruku.

— Stigao sam rezervom! Jedva smo se prokopali, znate, da se na dva koraka ništa ne vidi. K vragu i tako vrieme, produhalo me do kostiju.

— Jer je vaš ibercirčić dobar, ali za prašinu! — nasmije se dotaknuvši mu kaput, koji je imao podstavu od vjetra. — Kožuh čuvate za žegu?

— I moji psići moraju spavati na nečem toplom! Što mi je stalo do svih kožuha, još nekoliko dana ovoga teglenja, a onda — šumangele, Jovo!

Joza se naglo namršti i reče zagrižljivo:

— Znam, već se ciela pruga ori o vašem odlazku u Krakov...

— Putujem u Pariz! Razumijete li! U Pariz! — izgovarao je opajajući se tom riečju.

— Dakle se izpunjavaju vaši snovi! — uzdahne dosta težko.

— Što čovjek hoće, to se mora izpuniti! A ja sam strahovito htio, nadljudski sam htio, svom snagom sam htio, morao sam tako htjeti i moralo mi se izpuniti, jer bih se inače ustrielio! Izpunilo se i za nedjelju dana putujem, napuštam željeznicu, službu načelnicima i tornjam se u sviet! U široki, strašni i divni sviet! — klicao je oduševljeno.

— I Pariz je selendra, samo malo veća od drugih! — šapne Joza prezirno.

— Pariz je selendra! Bože dragi, kako strašno hule ljudi, a ti ne grmiš! — uzvikivao je smijući se i udarajući nogom o nogu, da se razgrije. Bio je vanredno ružan,

sve mu je na licu bilo preveliko: predug nos, preširoka usta, četverouglata brada, previsoko čelo sa snažnim lavljim izbočinama, a prebujna kosa sačinjavala je divlju, čupavu prašumu boje dozrele raži, samo je oči imao prekrasne, kao safir plave i blistave kao oči u djeteta.

— I ne bojite se? Napustiti službu i odputovati na nesigurno, bez sredstava, bez poznanstva i bez jezika, tu treba imati prilično odvažnosti.

— Prije svega imat ću prve godine po sto franaka mjesečno, a zatim me valjda ne će dragi Bog napustiti, jezik sam ponešto naučio, a ostalo ću na licu mjesta, poznanstva mi ne treba, ne idem na ples, nego na rad i na učenje! Odvažnosti mi zacielo ne fali, to je igra za cieli moj život! No izigrat ću, vidjet ćete! Još će se čuti o meni!

— Vjerujem, da će Poljska dobiti novog Rafaela! — nasmieši se zlobno.

— Ciela me željeznica izsmjehuje, pa bilo vam na zdravlje!

— Mnogi su isto tako srtali i isto tako sanjarili, a toliko ih je već tamo propalo i toliko će ih još propasti! — govorio je samilostno i gotovo s mržnjom.

— Baba s kola, a konjima lakše! Nikoga ne će boljeti, ako me đavo odnese. Volim uz umjetnost skapati od gladi nego ovdje živjeti na obroke i čekati dok me koji bies ne zatuče! Tko propadne, za tim ne ću plakati, mene zanimaju samo živi! Znam, što hoću, i znam, da ću ono, što mi treba, morati oteti pandžama i otet ću! Otet ću, da sto vragova! — reče biesno.

—Drzko je to rečeno i snažno.

— Sve mogu sebi dopustiti, jer sve imam da postignem.

— Navodno ste već dobili nekakvu natječajnu nagradu?

— Za plakat praška o uspješnom tamanjenju stjenica! Petdeset rubalja u gotovom novcu i bilježke po novinama! Naravno, novac sam potrošio u jedan tren, a izrezke iz novina poslao sam mamici, nek barem ona povjeruje u moju slavu! To je bio uvod, spasenje je došlo kasnije. Nekoliko tjedana nakon pobjede javio se iz brzoga vlaka neki bogato obučeni gospodin s fotografskim aparatom pod pazuhom. Progunđao mi nekakvo prezime i posve se mirno latio pregledavanja mojih remek-djela, što su visjela na zidu. A ja sam, dakako, išao za njim kao pas za kobasicom. Pohvalio je crteže, pokazao sam mu sve, što sam imao, a kad je napasao oči do sitosti, veli mi ravno u lice: Imate vrlo originalan talenat, ali ne znate ništa, sirovi ste kao nekuhan krumpir. Ponavljam doslovno.

Joza se počeo smijati.

— Kao da me opalio po njuški, ali ja njemu odrapim natrag: Dobavite mi goriva, pa ću se skuhati mekano i poslužit ću sa čvarcima — makar na čistom zlatu! A ako ne date, nemojte mudrovati, nego se tornjajte! Bio sam biesan, čak sam zafićukao psima, da ga odprate na postaju. Starac prasne u smieh, da sam se i ja nasmijao, a i Riđi Djetlić, koji je bio prisutan, također se nije mogao suzdržati od smieha, ukratko: prava komedija! Možda se zato moj gost i nije uvriedio, nego je ostao sve

do brzoga vlaka; uzeo je za uspomenu nekoliko skica, fotografirao me zajedno sa psetancem i Mariškom, koja je vukla tele za rep u štalu, pa je otišao. Zaboravio sam na njega kao na smrt, ali pred mjesec dana poslao mi doznakom na Pariz tisuću franaka!

— Baš kao u priči! A tko je to?

— Nemam pojma, naprosto neki »plemeniti neznanac«, znam samo to, da imam na dulje vrieme za ham-ham, bu-bu i brlog! Imam pri sebi u džepu, tu...

— Dakle ste uzeli novce?

— S najvećim užitkom. Nisam junak iz staroga romana, koji ponosno odbacuje svaku pomoć kroz prozor i plemenito krepava od gladi.

— Reći ću vam otvoreno, da ne znam, da li bih ja primio, premda nisam junak iz romana, bilo bi me malko stid takve pomoći ili podpore...

— Sve koješta! Podpore, pomoći, sram, to su samo rieči, a činjenica je moja doznaka, moj put i ciela moja budućnost! Trebao sam novaca, netko mi ih je dao bez ijedne rieči molbe, i to je sve! Ostale su samo pljesnive finese starih tetaka!

— Možda imate pravo, ali od takvih se finesa sastoji ciela naša kultura.

— Imam ju ja... negdje! K vragu, novac nije moj bog, ni ne ću pred njim padati na koljena i skrušeno čekati dok mi se smiluje. Neka ga poštuje, neka se njim krsti, neka se njim pričešćuje i neka se njim zadavi šugava kapitalistička horda! Rubalj vriedi toliko, koliko za njega mogu dobiti, ništa više! Ali zajam — to biste rado primili?

— Primio bih, ako bih ga mogao jedanput vratiti.

— A inače ni grošića, pa makar o tome ovisio cieli vaš život?

— Da, makar morao skapati od gladi! — reče gledajući mu ravno u oči.

— Valjalo bi vas pokazivati po sajmovima kao najneobičniju neobičnost! Šteta je samo, što svetci nisu izmislili barut ili što slično!

— Ali dali su svietu nešto, što je stoput važnije — moral!

Mikado sjedne na naslonjač i gledajući ga začuđeno prošapće podrugljivo:

— Isuse, kao da me je netko odalamio po glavi: Da li se to jede?

— Kada putujete? — zapita Joza ne osvrćući se na njegove podrugljive rieči.

— U nedjelju. Već sam prodao svu svoju sirotinju, a budući da dugova ne plaćam, priređujem u subotu naveče kolosalnu pijaču za prijatelje. Posljednju pijaču u životu, jer čim dotaknem parizki tarac, zbogom vudko, zbogom sladke djevojčice, zbogom ljenčarenje, zbogom sve, što nije rad za budućnost. Tako sam se zavjetovao i mislim, da ću održati. Dođite, liepo vas molim.

— Tko će još biti?

— Isti, kao obično. Skupit će se hrpa poizbor-momaka. Bit će burence piva, nekoliko priličnih flaša rakije i tečnoga jela dovoljane. Bit će i muzika, pozvao sam svirače iz gradića, obećali su mi guslati makar do trećega dana, kao na pristojnoj svatbi.

— Muzika, to znači, da će biti i neke gospođice!

— Ni govora! Samo Franjica, ako mi ju posudite za to veče, da se pobrine za kuhinju, jer se Mariška razumije samo u praseće žderanje.

— Vrlo rado, ako hoćete, može otići k vama makar i odmah.

— Osjećam, da je ne cienite dovoljno, ona je pravi biser! Ona vriedi kao tridest tako zvanih čestitih ženskih. Cura, da joj nema para.

— Treba biti u nju čovjek zaljubljen, da ju tako visoko procieni — nasmieši se ironički.

— Ja nisam u nju zaljubljen, ali ju cienim. Znate, htio sam je jedanput narisati, jer ima prekrasan akt, ali ni za što na svietu nije mi htjela stajati gola, stidila se! Pa to je vanredno! Dakle računam na vas sigurno.

— Naravno, pozvali ste i onog Riđeg Djetlića?

— Da ga i ne pozovem, došao bi sam! Zbilja, vi se na njega srdite.

— Na luđaka se ne može srditi, samo što ne trpim njegovih dosjetaka i zabadanja.

— Opalite ga po njuški, pa će biti kraj poznanstvu.

— Kad bi se čovjek tim načinom mogao riešiti poznanstva raznih njuška, morao bi svaki dan nekoga lemati. To je ciela menažerija! — plane gnjevom.

— Zar su i vama postale gorke kolegijalne slasti?

— Nikad mi nisu išle u têk, nikada! — reče strastveno. — Nemate pojma, koliko sam morao podnieti radi ljudske gluposti! Ali sve će se to doskora svršiti, za koji ću dan sve to pustiti k vragu i otići, kud me oči povedu!

Začudi, no začas progovori opet, ali mirnije, kao da mu se ne će, sa svojom gospodskom uzvišenošću.

— Pariz me ničim ne privlači, oprostite, on vriedi za umjetnike ili za međunarodne lopove! Ja žeđam i osjećam potrebu za širim horizontima, mene mame oceani i po svoj ću prilici odputovati u Meksiko, k svojim prisnim prijateljima, kojima već davno obećajem, da ću doći. To su veleposjednici, imaju nekoliko desetaka tisuća jutara pod kukuruzom, golemo tovilište blaga, šume od kaktusa, lovove na pume, život napolak feudalan, jer je to staro, aristokratsko španjolsko pleme. Vežu nas stare prijateljske veze, sklopljene još za naših pradjedova u vrieme Napoleona. Tamo ću krepati i zaboraviti na ovu usmrdjelu požidovjelu zemlju, tamo — pod žarkim nebom, kraj odanih prijatelja... — Zanio se pričajući same neobičnosti i tako se podjario svojim vlastitim riečima, da je sav plamtio kao baklja, pa nije ni primietio zlobni smiešak Mikadov, koji je počeo deklamovati s komičnim patosom:

»Na rubu od hridi
Ponosan se dvorac vidi,
U njem živi tmurni grand,
koji jede, pije, spi —«

— Vedri se! — klikne potrčavši prema prozoru. — Tako mi tetke Flore, vjetar popušta, ne praši više. Moram kući prije novog paroksizma mećave. Sutra već predajem dužnost. Do viđenja u subotu, ne zaboravite na Franjicu!

— Dovezt ću vam ju za desert kao šljivu, svježu s maškom...

— Sprešana će biti dobra za kompot! — Nasmije se

i poleti na teretni vlak, koji se uz zveku i stenjanje spremao na polazak.

— Prostak! Analfabet! Prosjački genij! — pljune Joza za njim s prezirom. — Ali zašto sam se ja razodkrivao pred takvim luđakom! — šapne sjetivši se njegovih ujedljivih smiešaka.

— Lagao sam i progledao me kao kroz staklo!

Bio je biesan, što se dao zanieti tako lako i tako suvišno, jer se inače uviek pred ljudima branio hladnoćom i nekom uzvišenošću. A kad bi se više put i dičio širokim vezama i pričao neobične doživljaje sa svojih putovanja, to je činio samo kao da se brani od biede stvarnosti, od sivog, jednoličnog života i od nikada nezasićene čežnje za onim, što je pričao. Bio je najdublje i najiskrenije uvjeren, da će sve to jednom doživjeti.

— Razbrbljat će po cieloj pruzi! — ljutio se trčeći po sobi i tako ga je to grizlo, da nije ni primietio, kad je brzi vlak ušao u postaju.

Gotovo s mržnjom otvori okance, ali ugledavši punane predsjednikovičine ručice okiti se najljepšim smieškom i obaspe ju francuzkim komplimentima, no zato je prema drugim putnicima bio ohol i pun prezira.

Nakon odlazka vlaka dođe glavar i izviesti još s praga:

— Predsjednikovici sam dao posebni odjel prvoga razreda sve do Varšave.

— Kapom, kruhom i solju! — progunđa Joza, odkrene se prilično nevoljko i stane bubnjati prstima po oknu gledajući na peron, jer se nakon časovite tišine digao još silovitiji vjetar, udario po sniegu i nanovo zaprašio kao da je tisuću bielih zapjenjenih gejzira odjednom prsnulo u zrak zastirući cieli sviet.

Glavar svečano svuče biele rukavice i reče tiho:

— Znate li? Kolankowski je suspendiran! Malo prije je stigla brzojavka.

— Tako je čvrsto muzao, da se napokon krava ritnula...

— Odgurnuli su ga kao tele! Navodno ga je zamočio pomoćnik.

— Jer je skidao vrhnje, a njega je hranio samo sirutkom...

— Šteta čovjeka! Možda se ne će izpetljati, jer je to već drugi put, ali sam je sebi kriv! Neprekidne gostbe, putovanja u inostranstvo, oblačenje kćeri... to je moralo svratiti pozornost. Ja sam ga više puta upozoravao! Pa dakako... imao je devet stotina rubalja na godinu, a trošio je deset tisuća!

— Kriv je, što se dao uhvatiti!

— Mnogo se štošta može, ali treba oprezno, u rukavicama...

— I krasti — dobaci s lukavo maskiranim odobravanjem.

— Ovisi o tom, što tko nazivlje krađom...

— I zapravo, kako stvari te vrste kvalificira kazneni zakonik...

— Jer sve je, dragi gospodine, relativno, sve.

— Ja sam siguran, kad bi željezničari stvarali kaznene zakone, da se ne bi smio upotrebljavati tako blag izraz kao što je pronevjerenje.

— Lako je šaliti se s neprilikom svojih bližnjih, ali

kad vi budete imali ženu i djecu, onda ćemo se porazgovoriti.

— Mnoge se stvari, dakako, mogu izpričati, ali krađa je krađa.

Glavar se namrgodi i, gledajući u prozor, primieti uznemireno:

— Strašna oluja... danas će valjada zapeti sav posao.

— Prokopi su kraj šume sigurno već zatrpani.

— Od ranoga jutra odgrću tamo snieg, ali tko bi izišao na kraj s takvom vjetrinom; šteta je naprosto ljudi kod takvog vremena. Hodite k nama na užinu. Tu je još gospođica Irena.

Joza pođe dosta rado s njim na kat iznad postaje.

U glavarovom vrlo svietlom, toplom i prostranom stanu visjele su na svakom prozoru krletke vrlo različitih oblika, pune, kao u menažeriji, kanarinaca, grlica i vjeverica. Posiedjeli se gavran njihao na metalnom obruču, psi ležkarili po naslonjačima i foteljima, sliepa se svraka šetala po hodniku — a sve se to na znak svoga gospodara oglasilo i počelo u jedan glas pjevati, gukati, graktati i lajati.

— Staško, poludjet ću — zastenje tužno domaćica, koja je sjedjela u blagovaonici kraj samovara, iz kojeg je udarala para.

Glavar fićukne nekako osobito — i sve se stišalo, samo su psi skakali oko njih s radostnim cviljenjem.

Domaćica, punana rumena plavojka, bila je sva u okruglom, pa je i usta stezala kao u karminski prsten, ona pozdravi Jozu vrlo srdačno:

— Sjednite! Mir, Žolka! Bryš, ne diraj! Ništa vam ne će učiniti, jamčim.

— Što se toga tiče, uviek donekle sumnjam. Danas izgledate sjajno, gospođo.

Poljubi joj biele, tuste ruke.

— Kao za lies! Spremam se ovih dana k specijalistu, jer naš je željeznički doktor živinar, nije se razumio u moju bolest! Irenka kaže...

— Gospođica Irena ima također prilične mušice! — dobaci glavar baratajući nešto oko fonografa, što je stajao na prozoru.

— Irenka kaže, da je jedini liek za moje živce more...

— Da, nekakav Ostende, nekakav Biarritz — pomogao joj sa saučešćem.

— Osjećam, da bi me to spasilo, ali što ću... — Ostalo je nestalo u težkom uzdahu. Počela je natakati ekstrakt u čaše. — Vi volite jak čaj, zar ne?

On klimne glavom. Ona odvrne pipu samovara i podmetnuvši čašu, reče:

— Ćiborski iz Rudke šalje ženu u kupališta svake godine. Lani je putovala čak u Marienbad! Čudno, da mogu toliko trošiti... postaja nije velika...

— Navodno je imala veliki miraz! — dometne Joza bojažljivo.

— I vi to vjerujete! Naumice pričaju o mirazu, da im nitko ne pripazi na prste! A osim toga govore o njoj još koješta...

— Marice! — opomene ju glavar sjedajući za stol.

— Ponavljam, što već davno govore na cieloj pruzi.

U susjednoj sobi provali neljudska vriska, ona skoči onamo kao furija. Začulo se oštro psovanje, pljusak kao od podieljenih ćušaka, a neka djevojčica iztrči držeći se za lice, a malo zatim vrati se gospođa Marica k samovaru mirna i nasmješljiva kao obično, a za njom je vodio djecu neki klipan u željezničkoj uniformi i posadio ih za stol.

— Što se opet dogodilo? — zapita glavar.

— Jurek ju je od šale povukao za kosu, a ta ga mrcina iztukla! Petrice, pozovi gospođicu Irenu. Pokaranje božje s tim gadovima.

— Ja sam ju samo ovamo povukao k sebi, a ona na mene puf!

— Tatice, ja ću kazati. Tatice, Jurek ju je bockao gumbašnicom.

— Mir! Mica, ne tužakaj! Jurek, ne čačkaj po nosu!

— Mamice! Hala je uzela veći komad! — poče opet jedno.

— Nema druge, Petrice, daj ovamo šibu! — vikne glavar nestrpljivo.

Joza je pio čaj promatrajući zlobno porodično gniezdo.

Uđe visoka gospođica s neizmjerno dugačkim vratom, s cvikerom na krupnom, grbavom nosu i s knjigom u ruci — slična očupanoj puri.

Psi zareže na nju.

— Nezahvalnici! — progunđa kroz nos pozdravljajući se s Jozom.

— Vi ih tučete, a sada prigovarate! — lane glavar.

— Postupam s njima ljubezno i nježno kao s mojim

predpostavljenima, no to ne pomaže ništa, neprestano imaju têk na moje listove — našali se Joza.

— Hala, ne guraj žlicu u nos! — korila je neumorno majka dieleći među razuzdano stado žemičke, ćuške i poljubce.

— Kakva je to knjiga — je li slobodno? — zapita Joza zavirujući pod omot.

— Moje evanđelje, Tetmajer — reče ona emfatički.

— Stihovi! To je drugi par manšeta! — Brzo zatvori knjigu.

— Vama bi bio miliji Montépin, zar ne?

— Gospodine Josipe, to su Tetmajerove pjesme! Svi se njim oduševljavaju. Ira ga je upoznala u Zakopanom, oni se dopisuju.

— Čitao sam, divan je, ali draži mi je Mickiewicz! — slaže Joza ne zamucavši.

— Mickiewicz, Slowacki, Krasinski. Tri pjesnika nad pjesnicima! Bože dragi! tko se danas zanima za tu staru gospodu! To je možda dobro za župnike! Ja obožavam samo novu poeziju, ugođajnu i simboličku, poeziju proniknutu tajinstvenom grozom, poeziju tako punu neizrečenoga i neshvaćenoga, da...

— Da se kosa ježi i groznica trese od straha! — prišapne Joza ozbiljno.

— I u čovjeku se sprema da odputuje put Rige (da riga) — dometne glavar surovo.

Gospođica Irena nakostrušila se kao pura, popravila cviker i, okrenuvši prema njima strašni, plavi nos, zasikće prezirno:

— Za vas su sveti samo vozni redovi! To jedino razumijete — dometne.

— I okružnice naših vlasti! — dobaci Joza; no da je umiri, počne drugim, gotovo skrušenim tonom: — Imamo po četrnaest sati službu na dan i...

— To ne znači ništa! — prekine ga ona oholo. — Uviek se može naći vremena da se nahrani vlastita duša! Ali gospodi su milije karte, lov i bufeti...

— A uzto raznovrstne gospođice Franjice i Marice — dometne s kobnim akcentom domaćica brišući nosove najmlađim potomcima.

Glavar se marljivo zabavljao sa psima, a Joza, prevrćući makinalno listove, zadrži se na nekom mjestu i poče glasno čitati:

»Volim, kad mi žena«...

Ali već nakon prvih stihova klikne domaćica ogorčeno:

— Fuj! takva gadarija! Čovjeka je stid to slušati!

— To je iz evanđelja gospođice Irene, štaviše, podvučeno je olovkom, pjesma je malko zaprljana kao da su ju pili poljubci! — tumačio je Joza zlobno.

— To je vrlo liepa pjesma, vrlo ugođajna i vrlo drzka. Treba već jednom svršiti s lažnim stidom i zapostavljanjem žene! Nad čim se zgražate? Nad iskrenim i dubokim izražajem osjećaja! Sjetila imaju svoja sveta prava! To je kult budućnosti! Treba ih izvesti iz mraka alkove na svietli dan! Slobodna ljubav... to je religija! — deklamirala je popravljajući neprekidno cviker.

— »Katica za peć, Matija za njom!« zapjeva glavar, ali, ukoren ženinim pogledom, poče se pokorno izvinjavati: — Htio sam samo pokazati gospođici Ireni, kako seljaci shvaćaju slobodnu ljubav. To se prije zvalo drugčije! Ali ja šutim, Marice, šutim! — Mahne rukom i lati se baratanja oko gramofona.

A gospođica Irena razblebetala se sve u šestnaest brbljajući nevjerojatne stvari o temi slobodne ljubavi, zapostavljanju žena i budućeg uređaja družtva, a uzto je kao stroj sipala citate sa skupština i iz brošura, naslove knjiga i imena pisaca. Joza je pokušao poricati, ali smrvljen njezinom žestinom, zgnječen biesnom govorljivošću poprskanom pljuvačkom, uzmaknuo je prema zidu i napokon pritisnut uz stienu i sav očajan, poviče poznizno:

— Ali ja sam za ravnopravnost žena! Slažem se s vama, gospođice Ireno, tako mi poštenja! U slobodnoj ljubavi? Ali, dakako, u svemu!

Odjednom zariče gramofon, iz metalna grla provali potok neizgovorenog vriskanja, a kao za pratnju zagrakće kobno gavran, zagukaše plaho grlice, uzkričaše se ptice, vjeverice kao mahnite stadoše udarati po krletkama, psi otegnuto zavijati, djeca lupati žlicama po tanjurima: čašama, a domaćica, zatečena od naglog prenerazenja, sjedjela je otvorenih usta, gospođici pak Ireni pao je cviker na pod i stajala je ukočena, pretvorena u plavi stup srčbe, zgražanja i prezira.

— Bježmo brže dok se ne osvieste! — vikne glavar.

Zaustavili su se tek kod blagajne prasnuvši u divlji smieh.

— Spasio sam vas! Jeste li vidjeli, kako je pomodrjela od srčbe?

— A taj gramofon urla, oho! Ona vam to ne će oprostiti...

— Tim bolje. Možda će nas prestati posjećivati! Napuni mojoj ženi glavu koječim, pa poslije svakog njenog posjeta imam u kući pakao.

— Nastrana glava, ali zanimljiv primjerak, vrlo zanimljiv.

— Možete ju dobiti za svestrano proučavanje.

— Zacielo je obrazovana. Jednom mi je kazivao Soczek, da ima veliki miraz.

— Poći će za vas i ruku vam poljubiti. Evo moje glave, da će vam najnježnije pružati papuče, mada je tako žestoka feministkinja.

— Hvala, miliji mi je liep putnički kofer.

— Lakše ga se riešiti, nego ovakve babe! Gledajte, opet praši! Bit će kubure s vlakovima!

— Ali ćemo se zato odmoriti ljudski — reče Joza i ponovno se lati posla. Sada mu nije nitko smetao, jer je postaja posve opustjela zbog mećave, koja je bjesnila sve žešće.

IV

S pruge su neprestano stizali opasni glasovi o zapusima i prekidu prometa, vlakovi su se težko i riedko vukli i s velikim zakašnjenjem.

Veče je brzo padalo, sve se gubilo u mutnom, plavičastom mraku, samo je bura bjesnila sve jače, kidala krovove, lomila drveće i mahnitala uz divlje urlanje i zvižduk. Zidovi su se tresli i drhtali od neprekidnog udaranja olujine. Cieli je sviet postao sličan vrtlogu mećave, koja se u klupku okretala, a iz nje su prskali izkidani pljusci, koji su udarali visoko prema sinjemu nebu, što je visjelo nizko u tmurnoj prietnji šutnje. Saobraćaj s gradom bio je prekinut i postaja je bila gotovo odsječena od svieta, crnila se u mraku kao hridina posred pobješnjeloga mora od bielih, zapjenjenih talasa mećave.

Doskora je i brzojav prestao raditi, bura je izčupala stotine stupova i pokidala žice, na tračnicama postaje stvorile su se čitave gore zapuha, vlakovi su posve zapeli, zadnji je stigao ekspres, pred kojim su išla dva rezervna stroja, no tako je bio obterećen sniegom, da se činio kao golem zapuh, koji gdjegdje svjetluca osvietljenim prozorima.

Joza se šetao uz vlak, i premda ga je vihar šibao sniegom i gotovo ga bacao na zidove, ipak je pregledavao

sve prozore s nekom pred samim sobom pritajenom nadom.

— Vaša nepoznata kneginjica sjedi u restauracijskom vagonu! — vikne mu glavar na uho.

Jozu potrese radostna groznica, priđe do prozora i pogleda unutra. Jest, to je bila ona, ta letimična sjena, o kojoj je snatrio i za kojom je često hlepio čeznutljivom dušom, ta neznanka, poznata jedino iz ekspresa, jedino sa svakogodišnjeg prolazka nekuda u sviet, i s povratka.

Sjedjela je s nekom častnom damom i kad ga je primietila u svietlu, što je padalo s vagonskih prozora, nasmiešila se vrlo ljubezno, kao uviek, te je on i neznalice dignuo ruku prema kapi utapajući u nju gladne poglede.

Mora da je govorila o njemu svojoj drugarici, jer je stara dama pogledala prema njemu s blagim smieškom, a on je u sebi ponavljao posve tiho i radostno!

— Prepoznala me je knjeginjica! Prepoznala!

Vihar ga je šibao i zasipao sniegom, no Joza je stajao kao hipnotiziran i gledao u nju razžarenim očima.

— Čekao sam te! Čekao! Čekao! — uzdisao je, prsa su mu se dizala sve brže, u očima plamtjele zviezde, čežnja je širila mahnita krila nade, snatrenje ga je dizalo na cvietnim kolima u nebesa.

Ponovno mu je procvao njezin nebeski smiešak, okno je zvekćući palo, kneginjica htjede da mu nešto kaže, no vihar ju je udario sniegom u lice, da je uztuknula uz prestrašeni krik, posluga je zatvorila prozor i, štaviše, pospuštala debele, vunene zastore.

Jozu zaokupi nepronicava noć, zatetura kao da pada u samo dno mećave, ali u taj mu čas kao munja ošine

zasliepljene oči, trgne se s mjesta, jer je kneginjica prolazila vagonskim hodnikom...

Vidio je njezin ponosni lik, ogrnut u bielo krzno, išla je malko pognuta kao pod teretom crne, bujne kose, što joj je ovjenčavala glavu i kroz svaki je prozor prolazeći pogledavala na njega sa smieškom.

Pošao je automatski za njom, za njenim pogledom, za njenim zagonetnim, čudnim smieškom, išao je pun drhtanja pred nekim očekivanjem.

Stala je na otvorenim vratima vagona, tik pred njim. Nije vjerovao vlastitoj radosti niti zasliepljenim očima. Čuo je nizki, muzikalni glas, obazreo se iza sebe, nije bilo nikoga, i prišao je bliže vrlo plaho, gotovo sa strahom.

— Zašto stojimo tako dugo?

Nije smogao odgovora, samo se zagrcnuo i sav je pocrvenio.

Biela se kneževna ponovno nasmiešila i stegnuvši crne, kraljevske obrve, uprla u njega ljubičaste, krupne oči i zapoviedajući zapitala:

— Hoćemo li stići do granice?

— Zacielo! samo s malim zakašnjenjem! — Glas mu je promuknut od uzbuđenja. Gledali su se dugo, Joza se molio njenim očima obožavanjem i udivljenjem, da su joj usta zadrhtala, a preko bielog, prekrasnog lica preletjela ružičasta sjena; zagrnula se još čvršće krznom.

— A snieg nas ne će zasuti negdje na putu ?

— Ne! Ne može biti!

— Hvala vam! — I stajala je kao da čeka na njegove rieči, obrve su joj se napele kao strašan luk, no ljubičaste oči neprekidno su gledale u njega vrlo milo-

stivo i očekujući, ali on nije znao, što da kaže. Tisuće rieči i misli prelietalo mu je kroz mozak i drhtalo na ustima, užarene su oči padale do njenih nogu u himni zanosa, srdce mu je lupalo kao ludo, no nije mogao izustiti nijedne rieči. Začas iza toga nesmiešila se posljednji put i otišla...

Proklinjao je svoju plahost i mlitavost, bilo mu je strašno žao te jedine prilike, koja je možda već zauviek izgubljena.

— Stajao sam kao klipan! Tu čovjek mora biti posljednji idiot! — grdio se, no bilo je kasno da se popravi, jer je vlak odmah otišao.

Gledao je za njim dok nije izčeznuo u mraku i mećavi.

— To je pravo amaterstvo po takvom vremenu flirtovati! — dovikne mu glavar.

— Bila je, i nema je! Nestala je kao san! — tužno pomisli Joza poletjevši naglo nabujalom čežnjom u mećavu; pod vjeđama je imao gorke i vrele suze.

— Kako je veličajna! Ženska s frontom! Grudi, gospodine moj, kao matrac na federe!

Joza se odkrene od njega i reče zlovoljno:

— Ja ne bih pustio vlak, možda će zapeti u zapusima!

— Barem ćete imati priliku da spašavate kneginjicu! — nasmije se glavar i pobjegne pred olujom.

Joza se vrati na blagajnu, preda dužnost i pođe k brzojavu.

— Kako je na pruzi prema granici?

— Na drugom kraju već stoji teretni vlak; bit će ih više...

— Hoće li se samo ekspres prokopati do Rudke! — šapne više za sebe.

— Sigurno će zapeti u prokopu kraj šume. Glavar se tvrdoglavo upeo i pustio ga, dobit će zato lekciju!

Poleti na peron i uza svu ciču zimu i mećavu, što mu je zasipavala lice, pritisnut uz ugao postaje gledao je sa strahom u mrak, koji se združio s biesom i valjao se u groznim vrtlozima po svietu. Kadšto bi negdje blisnula na jedan tren svietla semafora kao da vise u zraku.

— Ne znate li, da li je već stigao ekspres? — zapita ponovno, samo nekako uznemirenije.

— Neznam, brzojav je prekinut, no već bi morao stići!

Vrieme mu se strahovito oteglo, tumarao je po postaji već uzrujaniji i preplašen, ali istodobno ga je obuhvatalo sladko, opojno sanjarenje i činilo mu se, da već vidi ekspres zatrpan sniegom, da čuje neki strašni krik, što je prodro kroz oluju, da već leti kroz pomahnitalu mećavu i mrak sa spasom i dozivlje:

— Kneginjice, to sam ja! Kneginjice!

I napeo je svu snagu i svladavao nemogućnosti, razbacivao zapuhe sniega, kidao zidove vagona, lomio zapreke i tražio neprekidno pod ruševinama, tražio neumorno! Krik je dolazio sve bliže i sve slabiji, njega je spopadao bies, i borio se još žešće, dok je napokon nju našao. Ležala je biela, divna i onesvieštena, spopao ju je na ruke, oteo ju smrti i odnio nekuda u smioni sviet!

— Kneginjice, to sam ja! Kneginjice! — vikao je u

smrtnom strahu očaja i nade. Dok nije biela kneginjica otvorila ljubičaste oči, sladko se nasmiešila i šapnula tihim, muzikalnim glasom pritisnuvši se uz njega:

— Hvala vam! Hvala!

Kao da je već umirao od neizkazane sreće.

— Groznica vas trese, hoćete li jake s englezkim kapljicama? — zapita neki poznati, realni glas.

Osviestio se, stajao je kraj bufeta, a nasmješljiva je gospođica Marica natakala rakiju u čašicu. On zatetura, kao da je njegovo maštanje netko udario u lice.

— Što vam je? Dođite za ormar, napravit ću vam krupnik s medom, popit ćete i odmah će proći! Tamo nema nikoga! — molila ga vireći mu u oči.

— Načelnik vas zove u kancelariju, gospodine blagajniče! — vikne netko u dvoranu.

Joza poleti žurno. Na postaji je uza svu mećavu i mrak vladao nečuven rusvaj i zbrka — ljudi su uzrujano trčali, neka mukla škripa dopirala je od strojeva, koje su izvlačili iz remize.

— Što se dogodilo? — zapita banuvši k glavaru.

— Slušajte!

Neki je radnik grijao kraj peći pomodrjele, ukočene ruke i obširno pričao:

— ... Da, u prokopu! Razvaganio se kao stelna krava i stoji. Putnici se deru od straha! Gospodin nadglednik me pozvao i veli: Poleti, Vicek, makar ti noge odpale, i reci gospodinu načelniku, neka odmah pošalje za ljude jela i rakije, pa će se, veli, vlak do jutra odkopati! Pojurio sam, čudo, da mi duša nije izpala, samo sam zbog

te mećave skrenuo s puta. A tu duha, tu vrti, tu vije da sam pomislio: slabo je s tobom, biedniče...

— Jutros sam brzojavio, neka se prokop brani svim silama! — oglasi se strogo načelnik odjela. — Je li nadglednik postavio ljude na prokopu?

Radnik ode od peći, izpruži se i reče vrlo odvažno:

— Još se od zore nekih dvjesta naroda tezmalo sa salaukom, no sve badava, jer što lopatom odgrneš, to stoput više vjetar zagrne. Hej, tko bi svladao tu vjetrinu! Ljudi su sasvim smalaksali i kažu, da ne će raditi bez doplatka i bez rakije.

— Gospodine Josipe, želite li poći na prugu? — obrati se njemu načelnik.

— Vrlo rado, još nikada nisam vidio zasutog vlaka.

— Mašine će biti odmah spremne. Vi ćete pripaziti kod razdiobe živeža.

— I spasit ćete svoju kneginjicu! — dometne glavar tiše.

V

Joza, ne slušajući dalje, potrči kući i presvukavši se u čizme i kožuh, reče začuđenoj Franjici:

— Idem na prugu, vratit ću se možda tek pred zoru.

Ona mu se baci oko vrata s tužnom jadikovkom:

— Opet ću biti sama!

— Već ti je dosadilo! Moram odputovati do zatrpanog vlaka, moram...

— I bojim se, jer mi je ona debela odozdol napravila strašan skandal.

— Ovdje u stanu?

— Ne, nego me srela na stubama i tako me izgrdila, da me je stid ponoviti. Ne ću oprostiti toj prostakuši... i ako me još jednom napadne, dat ću joj po njokalici! Ne dam se vriеđati od takve majmunice! Znam, što joj je, ona je ljubomorna zbog vas!

— Liepo sam nasjeo — još mi je to falilo!

— Zbilja, ona ima apetit na vas.

— Baci ju niz stube, nek se malko stiša.

— Zapamtit će ona mene! Velike li dame! Bila je bona kod glavara, a sada diže nos kao da je načelnikovica. Tralja jedna, sva smrdi od nečistoće, suknja joj je u dronjcima, pa će ona da na mene laje! Strojarica, ličnost, ni blizu bez toljage! Ni ja nisam izpala svraki izpod

repa! Utovila se od muževljevog kruha kao krmača, svrbi ju drob, pa bi htjela ljubakati!

Uzvikivala je nesavezno i sve bjesnije.

On ju poljubi i umiri, koliko je mogao, i još sa stuba đovikne:

— Samo mi ne pravi komediju, pa ćemo u subotu k Mikađu na pijaču.

— Što? Zbilja? — klikne ona potrčavši radostno za njim.

No on je već odjurio i kao da nije ni primietio gospođu Sofiju, koja je vrebala iza odškrinutih vrata, izpao je žurno na put i proprtivši se kroz zapreke do perona, skoči na mašinu, koja je čekala samo na njega, a druga s teretnim vagonom, punim živeža, pričuvnih lopata i ljudi, imala je krenuti odmah za njenim tragom.

— Napried, gospodo! — klikne pozdravljajući se s mehaničarima.

Mašina se trgne s mjesta kao ptica i svom snagom pare srne u vijavicu. Izpod kotača prskale su snježne fontane i dizao se gusti prah. Pojurili su uz zaglušni fićuk razpršujući u prašinu sve zapuhe i zasipe, no odmah iza postaje survala se na njih oluja s čitavim krdom vjetrova, spopala ih tisućama pobješnjelih pandža i bacila ih u strahovit vir kao na dno bure, u kaos grčevitih udaraca, rvanja i vrištanja. Svaki čas su kao talasi udarala u njih strahovito nadevena klupka, svaki čas su se sa svih strana dizali uzburkani opasni čopori bjelkastih valova zasipljući ih sipkim ledenim kropom, svaki čas su jurišali vihrovi, grizli oči, šibali po licu, zaustavljali disanje, rvali se s mašinom i gonili ju sa srditim cvilje-

njem, ali čelična nemam tjerala je nesuzdrživo, bljeskala krvavim očima fenjerâ, sipala snježnu pjenu iz kotača i s poluga i s kratkim, muklim režanjem letjela kao tane kroz urlik vijavice, slične čoporu gladnih vukova, kroz guste gvalje sniega i kroz bjesnilo, što se survalo na sviet s divljom rikom.

— Valjano jurimo, a? — poviče strojar Jozi.

Vjetrina mu utisne odgovor u grlo, samo se zagrcnuo i šćućuren sjedio na tenderu kružeći uznemirenim pogledima po zamršenoj vijavici. Pomoćnik strojara otvarao je svaki čas zasune peći i bacao ugljen u vatreno zjalo, što je buktalo krvavim sjajem, te su kao u svietlu kratera zatreperile nad prugom neke kuće zatrpane do krova, i neko drveće, što se očajno trzalo, ali čim bi zazveketali zasuni i zatvorili peć, svega bi nestalo kao priviđenja — i opet su letjeli kroz sivkastu, bezkrajnu noć, kroz zamršene prostore, koji naglo bježe nazad, i kroz do dna uzburkano more sniega, što je šumilo sve višim talasima, da više nije bilo ni neba ni zemlje, već samo sivkati bedem, koji se vrtio uz urlik kao u bezdanom ponoru vulkana.

Mašina je stenjala sve teže, krvave oči fenjerâ bljeskale su već maglovito, promukao je neprekidni zvižduk, a kotači bi kadšto zaškripali kao po piesku, željezne su stiene i izmučene poluge tužno pištale, samo je strojar, kao da je saliven od tuča, nepomično sjedio s rukama na ručki, zagledavši se u nepronicavu daljinu, miran i budan, pazeći na manometar i na svaki zavoj puta, na svaki pad i uzpon, neprekidno je jurio svom snagom pare, a samo bi kadkada usporio brzinu kao da skuplja snagu, i srtao silovito na veće zapuhe, što su ležali preko tračnica, kidao ih do dna, gazio do smrti i bježao rekbi pred srčbom bure, koja je jurišala sa sve većim biesom.

— K vragu, možemo se strovaliti u jarak! — poviče na nekom mjestu, kad je mašina počela udarati u prhke gomile sniega kao o zid, prteći se s neizmjernim naporom kroz neki prokop, zatrpan do vrha. Negdje se u daljini oglasio dugi, otegnut fićuk mašine, koja je išla za njima, ali ništa se nije moglo vidjeti, a zviždući su se javljali kratki, dozivljući očajno, i zamukli bi zaglušeni od urlika bure.

— Ako je Soczek zagreznuo, stajat će do zore! — vikne strojar i prodrievši iz prokopa na visoki nasip pojuri svom snagom, proleti kao grom preko dugačkog ograđenog mosta i tek onda uzpori, kad je stigao do šume, gdje je vihar bio doduše znatno slabiji, no snieg je ležao u debljoj prhkoj naslagi i još je više prašio.

— Vučemo se kao puž! — zastenje Joza očajno.

— Pješke ćete stići brže. Ne zadržavam vas.

Nije odgovorio, prihvatio se za neki stupić i grozničavo upro pogled u tminu, jer mu se svaki čas činilo, da se negdje u snježnim oblacima ukazuju ljubičaste oči i biele izpružene ruke, a nizki melodiozni glas dozivlje iz vijavice:

— Spasi me! Spasi!

Tisuću se puta nagibao iz mašine da skoči u mećavu, ali ironički su ga pogledi strojarevi vraćali k sviesti.

Napokon su stigli do šume. Dugi se zatrpani prokop zabielio zapjenjenim grivama, mašina se kretala polaganije i sve opreznije, zvižduk je prodirao u kratkom cviljenju upozoravajući, jer se kroz mećavu naziralo

bljeskanje svietla s ognjišta, a kadšto je vjetar donosio nešto kao jeku uzvikâ i dozivanja.

Orkan je hučao odozgor i valjao se po vršcima drveća, a šuma je urlala biesnom pjesmom borbe, tresla se silovito, šibana od vjetra, svijala se gotovo do zemlje siekući granjem kao fijukom, pa se uzpravljala napeta, strašna, slična u vijavici golemim, uzbibanim sjenama. Kadkada bi prasnulo kao grom. To se neki orijaš rušio raztreskan, kadkada bi iznad mašine prelietale odrgnute grane, a na časove, kad bi prestao vrisak vjetrine, hučale su šume muklim, tmurnim gunđanjem napunjajući noć stenjanjem, rekbi jadikovanjem umirućeg drveća, tužnom tužaljkom uništavanja, strahote i smrti.

Stizali su, parostroj je već rikao kao brodska sirena i dahćući težko kotrljao se sve opreznije, jer je nedaleko pred njim mjesto signala buktao golemi grm razčupanih plamenova, pokriven krvavo-crnom dugom od dima, iskara i vijavice. Joza, ne čekajući da mašina stane, skoči na nasip i poleti prema vlaku, što je stajao nekoliko desetaka metara dalje. Petrolejske baklje, zataknute s obje strane prokopa, tužno su se pušile kao nad crnim, napolak zatrpanim liesom, ljudi su vrvjeli oko njih, jedva primjetljivi. Vihar je fijukao i neprekidno zasipavao, svaki čas su se stvarali vrtlozi, koji su praskali s groznim šumom, valjala se biela klupka i zasljepljivala zapjenjena, mahnita vijavica. A iznad tog bielog groba kobno je šumila šuma, jaučući se svijalo drveće, cvilili vjetri i kipjelo je kao u kotlu, zastrtom grčevito razularenom mećavom.

Nadglednik je trčao, zapoviedao i prietio se, ali više

ga nitko nije slušao. Promrznuti, mrtvo umorni ljudi micali su se pospano, uostalom, nije se mogla čuti nijedna rieč komande, bura je zaglušivala sve, a svaku je izbačenu lopatu sniega vihar vraćao natrag cielim oblakom.

Vlak je tonuo sve dublje, samo su još iz nekoliko vagona bljeskala svietla, većina ih je bila zatrpana sve do krova, mašina je zagrezla u zapuhu, samo je dimnjak stršio iz sniega sukljajući od vremena do vremena dimom. I nakon nekoliko sati izcrpive borbe pobiedio je živalj, ljudi su napuštali uzaludan rad i šćućurili se kraj vagona, baklje su se gasile jedna za drugom, neke je iztrgnuo vihar, još su časak treptale u vijavici kao krvave luči i nestale.

Samo je u zatrpanom vlaku vladao savršen mir.

VI

Joza dopre do hodnika i stane plaho zavirivati u kupeje; bili su gotovo prazni, jer se većina putnika stisla u restauracijski vagon, no onamo se nije usudio unići, nego je samo s nasipa pogledao kroz prozore.

Biela je kneginjica sjedjela u mnogobrojnom i vanredno razpoloženom družtvu, kucalo se čašicama, svaki čas bi prasnuo smieh, lica su se sjala od zadovoljstva, a konobari su se vrzli s butiljama, omotanim u serviete i neprekidno dotakali.

Okna su bila izčičkana arabeskama mraza, pa je gledao kao kroz ledenu ploču i dosta jasno vidio, kako je neki debeli gospodin s čašom u ruci nešto govorio kneginjici. Ona se s njim kucnula, podigla prema njemu ljubičaste oči i nasmiešila se čudnovato radostno.

— A ja sam fantazirao! — potuži se Joza pred svojom dušom i zguren na sniegu, zasipavan od vijavice, šiban vjetrom, stajao je kao pas bezkućnik gledajući u razsvietljene prozore i rekbi cvileći da mu se kneginjica smiluje.

A divna je bila kao san — i kao u snu, negdje iza ledene ploče ukletoga jezera ukazivalo se njezino lice, obrubljeno kraljevskim obrvama, njezina grimizna usta, krupne ljubičaste oči i crne pletenice iznad čela.

Kao u divnom, nikada neostvarenom snu smiešila se sladko biela kneginjica!

I kao u čarobnoj bajci kraljevala je biela kneginjica u nekoj zlatnoj špilji punoj cvieća, sunca i radosti, niti ne sluteći, da iznad nje bjesni mećava, urlaju oluje i cieli sviet drhće od groze, a neke se jadne, sanjarske oči mole njoj u niemom obožavanju.

Odjednom se cieli oblak vijavice skotrlja preko njega i nasrne na vagon. Zatrpani prozori osliepiše, a Joza se trgne i kao da se osviestio.

— Sva sreća, da me nitko nije ovdje vidio! — pomisli ogledavajući se oko sebe. — Smiešno je zastajkivati pred prozorima! Smiešno! — Otrježnjavao se ironijom, ali kako mu je postalo veoma hladno, odluči da uđe u vagon na vudku.

— Dobra misao! — klikne krzmajući ipak prilično dugo. — Pogledat ću ju i odmah ću izaći. Samo ću pogledati! — obećavao je sam sebi svečano i prigušujući neku tihu, radostnu nadu, odvažno uđe u restauracijski vagon.

Neki klipan u crvenom kaputu zakrči mu put.

— Nije moguće! Ovdje je samo za putnike prvoga razreda!

— Idi k vragu! — vikne zapoviedajući i, premda je bio preplašen vlastitom drzkošću, uvuče se u zadimljeni vagon i sjedne za neki stol — onako, kako je bio pun sniega, s kapom na glavi, i zapali cigaretu.

Najbliži stolići utihnuše, gledahu ga radoznalo, ali se odmaknuše nevoljko, s omalovažavanjem, kao od provalnika.

K njemu dojuri nadkonobar i šapne s impertinentnom poniznošću:

— Odjel za nepušače, a kuhinja više ne radi!

— Donesi mi vudke, samo brzo! — zapovjedi mu vrlo oholo.

— Gospodine konduktere, hoćemo li brzo krenuti? — zapita ga neki susjed.

— Kad odkopaju vlak — otrese se zagledavši se u kneginjicu.

— A kad će napokon odkopati? Stojimo već nekoliko sati.

— Kad odkopaju!

— Bože, kakav je to red! U inostranstvu bi to bilo naprosto nemoguće! — stenjao je glas.

— I u inostranstvu pada snieg! — dobaci posprdno. Za susjednim se stolićem nasmijaše tome odgovoru, a on je bio tako promrznut, umoran i istodobno zbunjen tim družtvom i blizinom kneginjice, da je, čim je konobar donio vudku, prionuo uz nju lakomo i pio čašicu za čašicom. To je izazvalo obću pažnju; neke su ga gospođe promatrale kroz stakla praveći pritom glupe i zlobne primjetbe, a nekoliko je gospode sjelo bliže zapodjevši razgovor o mećavi. Joza je rado odgovarao i u želji, da na sebe svrati makar letimičan pogled kneginjice, postajao je sve slobodniji, govorio glasno i šaleći se.

Ali biela kneginjica nije se udostajala ni da ga primieti, neprestano zaokupljena razgovorom s debelim gospodinom i kao da je bila vanredno dobro razpoložena.

A Joza, uzbuđen od vudke, od družtva oko sebe i od njene ravnodušnosti, brbljao je što mu je palo na pamet,

pripoviedao je neke šaljive i mastne željezničarske pričice, kojima su se smijali, kucao se sa svakim, tko je htio, pio neumorno, držao neke tajinstvene zdravice, praskao svaki čas u smieh i tako je zanio i zabavio svojom vanrednom živahnošću sve, da su ga okruživali sve užim krugom.

Samo kneginjica još uviek nije svraćala na njega pažnje.

Odjednom skoči, zaokruži mutnim očima i promuca:

— Opio sam se kao svinja.

Nasmieši se tužno, očajno, mahne rukom i skoči iz vagona.

Noć ga zagrnula ledenim plaštom vjetra i vijavice, no on toga nije osjetio, jer nije znao, što se s njim dešava. Bezsviestno se povukao u razbješnjelu dubinu mećave.

— A ja sam, glupan, fantazirao! — zajeca odjednom bolno, tuga mu stegne srdce, a oči mu se napuniše gorkim, žalostnim suzama.

Osjeti, da je podpuno pijan, no više od vudke zavrtio mu je glavu ljuti otrov razočaranja, a doživljaji te čudne noći stali su se u njemu mrsiti u tako kaotičan vrtlog, da više uobće nije znao, što je bilo stvarnost, a što samo mašta, no prije nego što je mogao da išta shvati, zaboravio je na sebe i na cieli sviet. Nesviestno se obazreo po sliepoj, zbrkanoj noći i neznalice krenuo prema svojoj mašini . . .

Prolazio je kraj zatrpanoga vlaka i zavirivao u svaki razsvietljeni prozor kao da nekoga traži po hodnicima i vagonima, no kroz zamrznuta su se okna ukazivala samo nekakva tuđa, strašna lica i nekakve su oči tako kobno

svjetlucale, da je uztuknuo sav preneražen i šaptao sve tiše i tužnije:

— Nije me prepoznala kneginjica! Nije prepoznala! Oči su mu bile pune smrznutih suza, a srdce puno bolnog jadikovanja.

A kad se našao na otvorenom polju kao na dnu kaotične noći, kad mu je mećava zaurlala nad glavom strašnim glasovima, a vjetar ga stao šibati i tresti kao odtrgnutom granom i bacati po zapusima i rupama, razsrdio se, zaprietio pesnicom prema nebu i viknuo:

— Glupa stoko! Glupa! Glupa! — derao se s pijanom tvrdoglavošću i povukao se dalje bezsviestno i pijan kao cieli taj sviet, kao ta razčupana mećava, kao te šume, što se njišu i viču u neprekidnoj borbi, kao ti zli, biesni vihrovi! Jer oko njega je sve bilo ništa, kretanje, krik i hrvanje divljih sila, sve je bilo borba, metež i bies — a sve je udaralo po njegovoj duši punoj čežnje i urlalo u njoj doživjelom nepravdom i strašnim, žalostnim plačem.

— Zašto? Zašto? — zastenjao bi kadkada vukući se sve polaganije, jer su mu se noge zapletale i osjetio je takav umor, da je sjeo kraj nekog zapuha i slušajući šum vijavice i neprekidnu glasbu šume zadriemao je sladkim, blagim snom — a šume su mu pjevale neke tajinstvene divne pripoviesti, a vihri šaptali neke željkovane, svete jeke, i milujući ga nježno po licu zasipavali ga mekim, prhkim, bielim pokrovom...

Na svu sreću probudila ga je hladnoća, skočio je i potrčao dalje, letio zatvorenih očiju, mrtvo umoran i mrtvo pospan.

Uto je naglo pred njim izraslo golemo ognjište kao plameno drvo i okružiše ga ljudi.

— Gospodine Josipe, čekamo vas! Žderancija fina, jela dovoljane! — vikao je Soczek vukući ga za ruku prema vatri.

— Što se to dogodilo s vama? — reče netko drugi.

— Načelnik je već htio poslati ljude, da vas odkopaju.

— Janko! toči, prostačino, rakije za gospodina blagajnika!

— Možda volite miešano: konjak, anis i vrelo pivo, a?

— Ruma radi boljeg teka, a sleđa za zakusku.

— Možda piva ravno iz leda. Ili krupnika, no, prozborite rieč...

— I kobasice pržene na ugljenu s pečenim krompirima!

— I štogod zapoviedate! Bufet je obskrbljen veličajno! — vikali su na njega sa svih strana.

— Šta ste se tako izbečili kao mačak na vrelom pepelu!

— Nakresan je siromašak! Od njega udara rakija, a možda i nešto bolje! — vikne Soczek.

Joza se nije oglasio, nego je, kao da se malko sabrao, sjeo uz vatru pod zaštitom lopata, zataknutih u snieg i tako gusto prepletenim granjem, da je kraj njih bilo tiho i toplo kao u sobi.

Mladi, riđokosi inžinir brzo mu se primakne i zapita:

— Što se događa tamo u vlaku?

— Nije me prepoznala! — šapne Joza bezsmisleno, ali ugledavši odjednom pred sobom njegove plave kao iz-

kuhane oči i žmirkastu bradicu, poviče silovito: — Što je? Idite k đavolu!

Inžinirčić odskoči tako preplašen, da su se drugi nasmijali, a netko se naruga:

— Ne će ugrizti, gospodine šefe! On se samo nakresao.

Ali inžinir se nasmiešio nekako bliedo i premda mu je bilo jako zima, počeo je tapkati u častnoj osamljenosti kraj rezervnih parostroja gledajući s prezirom na one, što su se stiskali oko vatre; kadkada bi metao zlatni cviker na sitni nosić i promatrao buru, a vrlo često prilazio da zapali cigaretu pitajući službeno stražmeštra, koji mu je davao vatru:

— Kako će dugo još trajati ta vijavica?

— Ne smijem znati! — odgovarao je žandar dižući ruku do kape.

— Dok ne prestane! — dodao bi netko, jer je već svima dosadio.

— A možda bi se gospodin šef s nama napio krupnika? — ponudi Soczek.

— Hvala, ništa ne pijem — reče suho i dostojanstveno se udalji.

— On se razumije samo u čistu i u čaj s limunom!...

— Oholica! Tako drži nos, da bi već mogao nosom dosegnuti slonov rep! Trublja jerihonska! — opsuje nadglednik.

— Boji se sjesti, da mu hlače ne izađu iz fasone.

— Važna osoba, ne približuj se bez batine! — dometali su zlobno.

— Dakako, važna osoba! Inžinir javnih putova —

mi nismo njegovo družtvo! — oglasi se s dubokim poštovanjem stražmeštar izkapajući sabljom pečene krompire.

Pogledaše se među sobom i počeše govoriti tiše praveći sve oštrije primjetbe i oprezno pogledavajući na obje strane.

Samo se Joza nije ni na koga obazirao, sjedio je poguren i pospanim očima gledao u vatru, kako veselo pucketa. Oko njega su se gurale stotine ljudi, sinja su se lica ukazivala u crvenom sjaju, žamor razgovora neprekidno je vrio, a nad glavama visjelo tmurno, olovno nebo, divlje je šumila šuma i udarala razčupanim vršcima, kadšto je naglo zaurlala mećava i na razžareni, tihi krug rušile su se guste gvalje sniega, a vihar je udarao kao jastreb, da su se razlietale klade kao preplašene, vatrene ptice, rušili se ljudi, gasio se plamen, digla se galama i povici, no začas se sve smirivalo; vatra je opet plamtjela pljuskajući krvavim fontanama po mraku, širio se miris pečenih kobasica, obilazile flaše s rakijom, ljudi su sjedali u krug stišćući se sve tjesnije, da su se izparivale sniegom pokrite kabanice, — jedan je već driemao, svladan toplinom, vudkom i umorom, drugi je jeo, puneći polagano i pomno crieva, ovaj se razgovarao, onaj izuvao čizme i čučeći bos na sniegu sušio promočene obojke ili palio nad vatrom gamad iz kožuha — a svi su strpljivo čekali da prođe vijavica, da se late odkapanja zatrpanoga vlaka.

Činovnici i posluga vlaka sjedjela je u posebnoj grupi zabavljajući se za se. Soczek je pravio krupnik i pričao

nevjerojatne doživljaje iz lova, a tako je izvanredno lagao, da su se svi valjali od smieha.

— Tako mi poštenja, govorim istinu — vikao je natačući krupnik u žurno podmetnute čaše. — Neka kaže Swiderski!

— Laži, brate, do mile volje, ali krupnik toči do vrha!

— Pripoviedaj, kako si ono ubio tri divlje svinje jednim hitcem.

— Ili o onom zecu, što je pred tvojim psom pobjegao na vrbu.

— Ili o trčkama na jezeru!

— Sve su to sitnice, male ptice! Izpričat ću vam, što mi se jesenas dogodilo. Bez šale! Swiderski može potvrditi, on se vozio tada sa mnom. Tjerao sam gospodarski vlak. Moram priznati, da uviek na mašini imam svoju puškicu. Jer se ne zna ni dana ni časa! Krenuli smo iz Rudke vrlo rano, čim je svanulo, još je siva rosa ležala na travi. Vukao sam sedamdeset osovina natovarenih gredama; uzbrdo na petdeset i četvrtoj versti bilo je težko, mašina je dahtala kao konj... Odjednom me gurne Swiderski i viče: zec! zec! Protarem oči, gledam — juri, gad jedan, prema nasipu; pustim fićuk, da ne padne pod kotače, no nije se uplašio, juri ravno na mašinu. Mislim: opalit ću i odapnem, a zec puf! ni nogom nije trznuo! Swiderski ga donio... stari majstor, uši su mu bile izbušene sačmom. Veselio sam se, što ću ženi donieti iznenađenje. Iztovarili smo grede na šestdesetoj versti i tek što sam krenuo, javi se iz šume srndać, tjera ravno na vlak. Velim vam, drob mi se stegnuo, zaustavim mašinu,

pušku na oko... čekam... srdce mi lupa kao čekić... a on skače... grebe preko polja, počekam ga na hitac i mada je bilo kojih sto koraka, tresnem baš u prsa. Nije ni viknuo: Isuse i Marijo! — bio je gotov! Slava ti, Gospode, u visinama! Jedva smo ga utrpali na tender. Poslao sam ga svomu načelniku, nije se mogao načuditi! Ali hoćete li vjerovati, to još nije sve! Tako mi Boga, to je bio naprosto čudnovat dan, jer tek što sam dao paru i vlak krenuo, a iz gajeva prospu se srne, crknuo da Bog da kao pas, ako lažem, ali bilo ih je desetak, a sve pojuriše mekećući za vlakom. Zapanjio sam se...

— Jurile su s maramicama u rukama, plakale za srndaćem.

— Velim vam, kosa mi se naježila, nabijem obje cievi krupnom sačmom...

— Slušaj, Soczek, ako još jedanput opališ i ubiješ srnu, dat ću ti po gubici! — povikne nadglednik.

Svi prasnuše u smieh, a Soczek šapne tužno:

— Opalio sam, ali promašio, sramotno promašio, neka Swiderski kaže... Ali pričat ću vam nešto još bolje! — klikne natačući novi obrok krupnika, no nije dospio da započne, kad im je pristupio inžinir i oglasio se prilično oporo kovrčući biesno slamnatu, riedku bradicu:

— Vama je, gospodo, vrlo ugodno, ali treba saznati, kako se zabavljaju putnici.

— Može se! Janko, zapali baklju, gospodin inžinir će u vlak. Mičite se, prostaci, brže! — poviče nadglednik ne maknuvši se s mjesta.

— A možda biste i vi pošli? — zapita dosta zapoviedajući.

— Kad se vjetar malko smiri, doći ću s ljudima na posao, a sada nisam radoznao, kako je putnicima, i ne žuri mi se! — odgovori otresito.

Mladić se zacrveni i, okružen bakljama, krene prema vlaku.

— Balavac jedan! misli, da sam mu ja na službu. Kaczynski, ne spavajte! — poviče gurnuvši svoga pomoćnika, koji se uztrajno klimao.

Kaczynski podigne glavu, pogladi veličanstvenu prosiedu bradu, zapali lulu i reče:

— Ne imala baba biesa, pa kupila prase! Neka se velemožni majmun potrudi sam.

— A uparadio se na prugu kao da će u direkciju — naruga se nadglednik. — Lakovane cipele, kaloše, mundura, kapica sa zviezdom, štucer od glave do pete!

— On je inžinir javnih putova, boji se, da bi ga mogli smatrati samo čovjekom.

— Ali je liberalac! — umieša se debeli sipljivi nadkontrolor ekspresa. — Kažu, da je imao veliku aferu sa žandarima čim je svršio institut!

— Liberalac, a kad je dobio namještenje, najdraži mu je brat stražmeštar, a gospođici Marici napravio je aferu, što se nije u bufetu izrazila prema njemu službeno. Pasja im mazurska majka, već su mi do grla došli takvi liberalci!

— I nikomu da pruži ruku! — dobaci neki činovnik.

— Pokaži mu, brate, stotinjarku, pružit će ti obadvie!

Razgovarali su vrlo slobodno jer je stražmeštar pošao s inžinirom, no nadglednik napokon mahne rukom, pogleda u nebo, šmrkne i reče:

— Za jedan sat ćemo se latiti posla. Prestaje, a vjetar nešto popušta, sprema se jugovina. Kaczynski, ne spavajte!

— Tko spava na straži, taj bdi mjesto svih! — promrlja Kaczynski, zapali ugaslu lulu, potegne nekoliko puta i opet zadriema.

— Je li on doista bio u ustanku? — zapita Swiderski nagnuvši se prema nadgledniku.

— Bio je, ima i divne dokumente!

— Dokumente! To su kao neke svjedočbe, a?

— Da! Pleća i bokove svarene kandžijama kao polje poslije brane. A osim toga su ga izboli bajunetima, nekoliko puta prostrielili, onda se malko poljuljao na užetu, a kad se na sreću odtrgnulo, odputovao je da dovrši liečenje na petnaest godina težkih radova. A sada se šlahtić odmara na mastnom položaju višega radnika, što mu je izprosjačila njegova ženica.

—To je naprosto nevjerojatno!

— Rođenim sam očima štošta vidio, znajte, moj gospodine!

— Pa zar ste i vi bili također...

Zagrcnuo se od udivljenja i čuda.

— A što ste vi mislili, da sam ja cieli život samo tukao prostake po njokalici ili da sam u toplom zapećku pipao kokoške! Drugačije se živjelo nekoč, moj gospodine, živjelo se bujno, burno i žurno, a dobilo se zato

prilično po tikvi! Zapitajte Raćiborskoga, on će vam reći, kako nam je znalo biti.

— Ne mogu samo da shvatim, što kažete o Kaczynskom! On je stražmeštrov prisni prijatelj i svemu se ruga!

— Otrcao se čovjek do zadnje niti! Što hoćete? Dao je cieli život i cieli imetak za zajedničku stvar, a sve su fantazije odnieli đavoli! A uzto siromaštvo ... ima rubalj na dan, ženu i šestero djece; preživite time! Nije čudo, da ga sve izjeda i da zalieva brige. Još uviek je pod pazkom, pa se sprijateljuje s različitim tipovima, da ga ne izjure iz službe.

— A ona, kažu, nije naša?

— Nije naša, ni djeca, doveo ih je izdaleka! Baba je rodom iz pakla i pravovjerna do kosti. Bio sam jednom kod njih. Velim vam, kao da me tko udario toljagom po tjemenu, tako mi je smrklo. U stanu im je čak i uredno i čisto, ali po kutovima vise pozlaćene ikone, a po zidovima portreti s krunama i kokošnicima, a djeca idu u crvenim košuljama. Nesretan čovjek! Ne branim ga, samo mi ga je strašno žao! K vragu, to je poljska sudbina!

Opsuje i noseći s naporom omašni trbuh, poviče gromko na radnike:

— Ustajte, gadovi! Na posao! Kaczynski, ne spavajte! počinjemo!

Kaczynski se stane lieno protezati, a Soczek nalievajući pri svietlu ognjišta ostatak krupnika u trbušastu flašu, također zaviče:

— Swiderski na mašinu! Priredite paru, odmah krećemo!

Ljudi se počeše skupljati pred mašinama i kretati se

u prilično pospanoj i neurednoj falangi, a nadglednik je kao ovčarski pas gonio cielo stado, vikao, tjerao batinom i pesnicama i žestoko kleo.

Samo se Joza nije micao s mjesta, nego je driemao gledajući u razžarene klade.

Vihor je gotovo prestao, šume su šumile sve tiše, mećava se samo kadkada, kao kroz san, dizala u klupko zasipljujući ognjište, koje se gasilo.

Nebo je potamnilo, sniezi se stadoše pomalo izticati i nazirati tmurnom, bezkrajnom sivoćom; prostrla se gluha i tiha noć rekbi umorna od izcrpenosti i pospanosti, samo su na časove tužno zajecale brzojavne žice, kao da ih diraju bolni prsti, ili su negdje daleko, u nekim nevidljivim selima, zalajali psi.

Ali kraj zatrpanog vlaka kipio je grozničavo rad i neprekidno gibanje; svietla naoko pozaticanih baklja još bi se kadkada trgla sijući krvav, treptav sjaj, u kojem je vrvjelo množtvo radnika i sievale željezne lopate, orio žamor i dovikivanje, zvižduk parostroja parao je zrak, težko su dahtale mašine, škripali točkovi, odjekivao mukli tresak odbojnika, razbijajući ostatke zapuha, nagledník je vikao svaki čas na drugom mjestu, a sipki, jednolični odjek izbacivanoga sniega širio se kao šum. Rad je tekao žurno i nije prestao ni na jedan tren.

A Joza se u neko doba probudio, obazreo se podpuno sabrano i pošao prema teretnom vagonu, koji je bio odkopčan od parostroja. Soczek ga napojio krupnikom i zagrnuo golemim, toplim kožuhom, te je usnuo ne mareći više ni zašto i ni za kog.

VII

Probudio se tek sutradan oko podne u prostoriji blagajne na naslonjaču, kad ga je počeo služitelj drmati i vikati mu nad ušima:

— Izašao je osobni vlak! Putnici viču pred blagajnom, da se Bog smiluje.

— A neka viču, samo nek meni dadu mira! Idu li vlakovi?

— Već se miču, samo polako kao stelne krave, jer je na pruzi snieg viši od čovjeka, pa stražari gone iz kućâ na posao...

— Duše li još uviek?

— Kako bi duhalo kad je vedro; sprema se jugovina — reče dižući roletu.

Sunce bane u sobu širokim mlazom zajedno s oštrim dapače bolnim odrazom sniega. Joza skoči na noge i u čudu primieti, da se ne nalazi u svom stanu.

— Koji me je đavo ovamo donio?

— To vas je gospodin mehanik s rezerve dovezao.

— Soczek! Da, istina je! istina! Donesi mi čašu crne kave s limunom.

A kad se poslužitelj vratio s kavom, zatekao ga je opet kako spava na naslonjaču, mada su na blagajnu sve žešće lupali.

Napokon se posve probudio i zapita:

— Čeka li mnogo ljudi?

— I mnogo ljudi, svakakve gospode, a židova preko mjere!

Joza otvori blagajnu i pristupi k poslu protežući bolne kosti.

I opet su se stotine ruku pružale prema njemu, opet su padali kratki, zadisani zahtjevi, opet su se ukazala iza okna grozničava lica i nemirne oči, uzavrjelo je bučno brbljanje i svađanje, da se na časove nagnuo kroz okance i u šali doviknuo:

— Pst! Mir, židovi, neka samo rabin govori!

Na jedan tren je nastala tišina, a on je radio već kao automat, podjednako, mirno i točno, zaboravljajući polako na sve doživljaje te noći.

Morao je raditi gotovo bez prestanka, jer su svi osobni vlakovi, koji su bili zadržani od jučer radi mećave, išli sada jedan za drugim, pa je svaki desetak minuta klepetalo zvono na postaji, tresli se zidovi, fićuci parali zrak i sve novije gomile putnika gurale se na blagajnu.

Ipak se uza sav taj naporan rad osjećao čudnovato tužan i sve većma razdražen, a na časove ga je spopadala takva nesavladiva pospanost, da se, bez obzira na putnike, što su se tiskali pred blagajnom, bacao na naslonjač, da malko odahne i da se sabere, no čim bi smogao sabrati misli, morao se vraćati k poslu, jer su na okance jurišali još nasrtljivije i srditije.

— Kuda? Koji razred? Mir tamo, židovi! Nemam sitnih! — derao se razdraženo i jedva se svladavao, tako

je biesno bacao karte i sitni novac, da se prosipao po podu.

U sobu uđe glavarova služavka — nije ju prepoznao, pa poviče na nju žestoko:

— Što želiš? Od koga?

— Gospođica šalje ovo pismo i moli vrlo liepo...

— Kakva gospođica? Ne poznam nikakvu gospođicu! Ne brbljaj koješta...

— Gospođica Irena vrlo liepo moli, da...

— Idi k vragu zajedno s tvojom gospođicom! — vikne biesno.

Služavka baci na stol neki zamotak i pobjegne prestrašena.

— Majmunica! promrmlja, ne zna se na čiju adresu, i, vrativši se k poslu, posvađa se odmah s putnicima i izpsuje neku babu, koja je plaćajući kartu počela dosađivati plašljivim glasom moleći:

— Dajte mi malko popustite, gospodine! Makar i za jedan zlatniš...

Uzbuđivao se sve većma, ćutio se već bolestan i vrlo nesretan, ruke su mu drhtale, spoticao se o pokućtvo, bunio se kod izdavanja ostatka, nije razumio, što mu se govori, a često nije ni čuo krećući se napolak sviestno. A kao uprkos promet se pojačavao od sata do sata, sve češće su stizali vlakovi i sve više se putnika skupljalo na postaji, sa svih su strana dolazile čitave gomile, koje su zakasnile radi mećave, da su se zidovi tresli od navale, a Jozi je naprosto pucala glava od neprekidnog žamora, zvonjenja, fićuka strojeva i huke vlakova, što su prelietali. Na kraju ga je tako bolno uzrujavalo sunce

i jarko iskrenje sniega, da je pošao da spusti roletu, a ugledavši na peronu gomilu halatâ kako se šeće, zakipi biesno!

— Pužu po sniegu kao žohari! Zašto se ta štenad neprekidno vucara! Čovjek je prikovan uz mjesto kao pas uz kućicu, a makar kakav šugavac tumara slobodno, kamo mu se svidi! — držao je monolog srdito i kad je neki osobni vlak otišao i nastala nešto duža stanka između vlakova, izpružio se s užitkom na naslonjač i baš se već sladko uljuljavao u san, kad je nasrnula debela Magda od gospođe Soczekovice derući se:

— Izvolite na objed!

— Natekla, gadaro, da Bog da kao karmelitska bundeva! Ne idem, nemam vremena!

I nije pošao, a i san je otišao k vragu, pa se odvukao u bufet na crnu kavu. U dvorani je bilo puno ljudi, gospođica Marica stajala je za bufetom u svem veličanstvu svoje krasote pogledavajući ponosno na konobare, da su joj se u bieli jersey sapete grudi prieteći dizale nad zakuskama; lice joj je bilo bjelje od sniega, namaljana su usta krvarila kao rana, crno podmazane oči blistale su, natakala je čašice s dostojanstvom, s pravim čarom je pumpala pivo, ali Jozu je pozdravila s najnježnijim od svih smiešaka i našla toliko vremena, da mu dobaci zamjerku:

— Tako sam se bojala za vas! Mogli ste se smrtonosno prehladiti!

— A ja sam se samo smrtonosno opio i spavao u teretnom vagonu sve do zore.

— Gospodin Soczek je pripoviedao, kako su se strahovito svi izvrgavali...

— Doista — strahovito su žderali, a lokali još bolje — odgovorio prezirno i zašuti, jer su mu uspomene na tu noć buknule u mozak razvijajući se u sjećanju u svoj neumoljivoj jasnoći, da mu se duša zgrčila od tuge.

— Nije me čak ni prepoznala! A napokon đavo ju odnio!

Ali ta srdita psovka nije odtjerala prikazu, nije prigušila tugu, nije ugasila čežnju. Novi mu je talas žalosti zaokupio srdce i zalio ga proždirućim bolnim kropom.

— To mora da je bilo strašno liepo! — zacvrkuće opet gospođica Marica. — Takva grozna noć, vatre, zatrpani vlakovi, to je strašno, tako mi Boga!

— Da, to je bilo strašno liepo glupo! — promrmlja o svojim vlastitim mislima.

Raćiborski sjedne do njega i nagnuvši se reče pokazujući na sunce:

— Tako mi Boga, ali danas već miriše po proljeću!

— Mislim, prije po konjaku!

Odmakne se prilično nevoljko, jer je iz šlahtića udaralo kao iz otvorenog bureta, no Raćiborski se nije uvriedio, nego odvrati s melankoličnim uzdahom:

— Nažalost, samo po pivu!

— Zašto ne barem po mađarskom vinu?

— Poklonjenom se konju ne gleda u zube. A uzto ja nisam izbirač, pijem, što mi Bog da, samo ako sam u dobrom društvu.

— A i mnogo, to je glavno!

— Tako mi Boga, milije mi je deset vrčeva dobrog

bavarskog piva nego butilja makar kakvog kiseliša, takva mi je narav. Ali jučer sam podnio molbenicu na senat i za nekih nekoliko mjeseci mora se stvar konačno riešiti.

— Čekaj magarče, dok trava naraste!

— Istina! Proces ću dobiti, to je sigurno kao amen u otčenašu, ali međutim mi glava puca od briga! Poznato je, gdje je nit tanka, tamo se kida. Čovjek se mora koprcati kao piškor pred tim pijavicama !

— Gol se pljačke ne boji, a kožu vam ne će oderati!

Šlahtić se primakne još bliže i stane se sve srdačnije tužiti na svoju sudbinu sondirajući pritom vrlo izkusno, koliko bi mogao danas izmuzti. No Joza kao da nije čuo, nego je, hipnotiziran žamorom i gomilama kofera, što su se verali uz zidove, promatrao s velikom pomnjom lica putnikâ.

— Što mislite, kuda mogu putovati ovi ljudi i zašto? — zapita odjednom vrlo živahno.

— A, đavo ih znao! Nekoč je čovjek odmah znao, da šlahtić putuje u susjedstvo, židov poslovno, malograđanin u Karlsbad, a seljak na crkveni god; ali sada, dragoviću moj, sve je pomiešano kao grah s kupusom! Svaki juri kao pas za svojim repom, a nitko zapravo ne zna ni kamo ni zašto.

— Putovanje je posve suvremeni užitak!

— Vi to zovete užitkom! Gurati se kao sleđ u bačvi, gutati prašinu i dim, tiskati se, juriti s izplaženim jezikom, misliti na prtljagu, čuvati se zvonjenja... vrag odnio takav užitak!

— To je baš ono pravo! S vlaka na vlak, iz grada u grad, iz države u državu, brodom ili vlakom, čamcem ili

kolima, na konju ili automobilom... samo da je što brže i što dalje. Samo što brže i što dalje! — ponovi naročito.

— Lako je vama domoći se takvih užitaka! Karte će vam dati, novce dobaviti gospodin Sznelcug i tjeraj makar i na drugi kraj svieta.

— Pa zato i putujem doskora — dobaci vrlo odlučno.

— Daleko?

— U Evropu! — odgovori kratko i duboko se zamisli.

— Ali moram vam reći, kakva je hulja moj hotelier.

— Je li vas izbacio iz stana?

— Koješta, kako bi se usudio! Samo hoće da mi napakosti. Naprimjer, što su mi htjeli jutros napraviti: zvonim, kao obično, po kavu; dugo je ne nose. Zvonim drugi put... nikoga, vičem na hodnik, jer sam bio gladan, ne budi primienjeno, kao pas. Ni žive duše! Napravio sam takav skandal, da je cieli hotel iztrčao na hodnik. Doleti lakaj i izpričava se, da preudešavaju kuhinju i da ne će biti zajutarka! Dobio je po njuški i morao je donieti iz slastičarnice! No, to mi se ne sviđa, to je prvokacija. Ne ću mu to pustiti samo onako.

— Odselite se od njega, to će mu biti kazna! — podmetne Joza zlobno.

— Tako mi Boga, to ću učiniti! Kad nije shvatio koliku čast izkazujem njegovoj traljavoj čatrlji, to ću naprkositi hulji i preselit ću se k njegovom konkurentu!

— To je takav zalupanac, da su mu miliji novci nego počast. Poznam ga.

— Badava, ne će prinjušiti ni grošu! Jedino, ako dobijem proces.

— Morat će malko počekati! — primieti Joza i ustane sa stolca, jer su opet signalizirali dolazak nekog osobnog vlaka. Raćiborski ga odprati do blagajne, uzme sebi za zalihu pregršt cigareta i tako se fino i uztrajno preporučivao glede zajma, da je Joza postao nestrpljiv i prekinuo ga brutalnom iskrenošću:

— Tako se ne dolazi do rublja! Danas absolutno ne mogu!

Šlahtić se uvriedio, naherio sivu kapu, pružio mu dva prsta i izišao zalupivši vratima, a Joza, izbačen iz ravnoteže, poviče za njim:

— I nikada! Vaš djed! Plemićki ostatak! — promrmlja laćajući se posla oko uređivanja blagajne, no nekako mu izuzetno nije polazilo za rukom; dugo je gledao u redove brojaka i nije mogao razlikovati jednu od druge. Zalud je nastojao da se sabere, tro oči — neka mu je siva, težka magla zastirala sviet i svega ga je spopadala čudna ukočenost i takva bezkrajna apatija, da se nije začudio, a niti maknuo, kad se u sumrak pred njim pojavila Franjica. Bila je odjevena kao za put, sa zavežljajem u papiru pod pazuhom i u mužkim dubokim kalošama. On to nije primietio, kao što nije primietio ni njezinog uzbuđenja i zaplakanih očiju.

— Spremaš se na šetnju? — zapita s najvećim mirom.

— Baš mi je šetnja na pameti! Putujem!

— Što te je opet ubolo?

— Dosadilo mi je čučanje u praznom stanu, pa pu-

tujem! I pas bi se odtrgnuo s lanca! — naglo se odkrene od njega pretvarajući se da gleda u rezervu, što je prolazila kraj postaje.

— Trebala si se nečim zabaviti. Imala si knjiga.

— Ja se ne razumijem u vaše knjige. Nisu za mene pisane.

— Sjedni. Do brzoga je još pola sata. Jesi li ručala?

— Naždérala sam se za četvero!

Pokušala se nasmijati, no odjednom ju je spopao jak kašalj, pa je nemoćno pala na naslonjač.

— Strašno si prehlađena — šapne on sućuvstveno.

— Jer je ta majmunica Magda jučer tako naložila peć, da sam morala otvoriti prozore, da se ne osušim kao šunka. Do kraja sam se prehladila.

Nije priznala, da joj se stanje pogoršalo jer ga je cielu noć izgledala kroz prozor.

— Svakako se moraš liečiti. Dat ću ti posjetnicu za našeg doktora.

— Neka me jednom bies odnese! — klikne ona strastveno.

— Kamo kaniš? — Podigne na nju oči, koje nisu ništa vidjele.

— Kud me oči povedu! Zar ih malo čeka na mene...

Prekine, očekujući s drhtanjem, da će ju možda zadržati kod sebe, no on se nije oglasio, misleći s nekom olakšicom o njezinom odlazku, jer mu je dosađivala i smetala mu.

— Poći ću k svojim stalnim gostima. Tek je prvi prošao, pa još imaju novaca. A kad obavim sve postaje sve do granice, toliko ih ima... A nije svaki tako ne-

osjetljiv kao vi, nije svaki! — dovrši već sa suzama i turivši glavu u kut naslonjača udari u bolno jecanje.

— Ne plači! Još bi mogao tko unići, pa će se reći, da sam ti učinio kakvo zlo! — reče on strogo.

— Ne plačem, nego me samo nešto stislo pod prsima — izpričavala se brišući žurno oči, a kad je on otvorio blagajnu i počeo prodavati karte za brzi vlak, sjela je u kut iza željezne blagajne i zagledala se u njega s neizrecivom nježnošću.

— Uzmi na put cigareta, tamo su u ladici — dobaci preko ramena.

Nije se makla s mjesta, nego je brišući suze, što su joj tekle niz obraze, neprekidno gledala u njega kao da ga želi zapamtiti zanaviek.

— A trebali smo zajedno poći na lupaču kod Mikada — oglasi se on opet.

— I Mikado je fakin kao svi mužkarci zajedno — provali iz nje s mržnjom. Nastane težka i duga šutnja. Čuo se samo zveket novca, grozničavi zahtjevi putnika i udaranje žigosanih karata, a kadšto tiho Franjičino uzdisanje.

Vlak je stigao na postaju, kad se Joza okrenuo prema njoj i upozorio ju:

— Oprezno, Franjice! Još bi mogao tko čuti, pa bi druge nagovorio da štrajkuju.

— A neka vas sve prokleti bies odnese! — brizne u plač, jer se nije dulje mogla svladavati.

— Što sam ti učinio zlo?

— Vi! vi! vi... — ponavljala je sve tiše, jer su joj rieči zapinjale u stisnutom grlu, a grudi joj trzala tako

strašna bol, da je jedva disala, srdce samo da joj ne pukne.

— Možda i najgore, najgore! — promuca napokon.

Pogleda je u čudu i ne shvaćajući, što joj je, reče omalovažujući:

— Srčba škodi ljepoti!

— Jer me zbog vas snašla takva sramota! ... — nastavi da se jedva čulo, boreći se sa sobom, da prešuti i da ne provali bolnom obtužbom.

— Zbog mene? Što ti to brbljaš! Kada? Gdje? — zapita strogo i približi joj se.

Ona bi bila izrekla sve, ali spopao ju je dug, težak kašalj, a začas je zajedno s kašljem prošla i razdraženost, pa je samo počela mucati:

— U ljutini čovjek ni sam ne zna, što govori! ...

— Zapamti, što i s kim govoriš! — reče on strogo i ode k okancu.

Pojavio se služitelj, zapalio lampe i nestao. Joza se sve češće i svadljivije prepirao s putnicima i tako biesno bacao novce u košaricu, da su se prosipali po podu. Franjica, ponešto već umirena, izvadi iz torbice malo zrcalo, olovke, puder u papiriću i izčupavši iz svoga ogrtačića čuperak prljave vate napudra si vrlo pomljivo uplakano lice, podmaže pocrvenjele oči crnom bojom, namaže plavkasta usta karminom, popravi kosu, uzme zalihu cigareta i sjedne malko skraja od putničkih pogleda, koji su radoznalo zavirivali u sobu.

Joza bi ju kadšto pogledao, ali kao da ju ne opaža, a s njezinih su zlaćanih trepavica često padale krupne, težke kapi i oči je imala pune vlažnoga sjaja. Gledala

je u njega kao udaren pas, vjerno, prosjačeći i s nekom tihom plahom ljubavlju.

Tek kad se brzi vlak dokotrljao na postaju, oglasi se Joza zatvarajući blagajnu:

— Franjice, vrieme je. Hoćeš li kartu?

— Uviek putujem bez karte ... mene poznaju.

Spremala se polako čekajući s drhtanjem i s nekom očajnom nadom, da će joj možda reći: ostani, Franjice!

Ali on nije rekao, tutnuo joj pod rukavicu neke novce i pomogao da se obuče. Prvo je zvono zabrujalo na peronu, a Franjica se tako uzdrhtala, da nije mogla svezati koprenu, sva se tresla kao u groznici, zlatne su trepavice udarale kao krila smrtonosno ranjene ptice, oči su joj bile naprosto odsutne, a na usta joj je izbijala neka duboka, srdačna molba, no smogla je samo da promuca:

— Kod gospodina Mikada zna biti veselo ... Hoćete li doći ... a? Hoćete li doći?

— Naravno. Kolega mi je, moramo se oprostiti ...

— Onda do viđenja, gospodine Joza ... do viđenja ... Htjela ga je poljubiti u ruku.

— Što te je danas, k vragu, spopalo! — žacne se on nestrpljivo.

— Sigurno me je spopalo ... sigurno! — nasmije se čudno kad nije mogla naći bravu.

— Što ti je? Kao da nisi pri sebi! — zabrine se on i otvori vrata.

— Da ... u glavi mi se malko vrti ... to je od dima ... vrućine ...

Tresne vratima i bacivši mu se na prsa zagrli ga oko vrata i stane ga ljubiti strastveno, svom snagom,

svom silom dugo skrivane ljubavi, svom očajnošću razstanka.

— Franjice! pusti to! Još bi mogao tko naići! — branio se neugodno začuđen.

— Htjela sam samo reći, da vas strašno ljubim... i... da se ne upuštate sa Soczekovicom — prošapće grozničavo ljubeći ga sve vatrenije.

— Jesi li pobiesnila danas, što li ti je?

I zalud je nastojao da se oslobodi od spleta njezinih ruku.

— Udarite me nogom... protjerajte me... ali moram vas upozoriti... Meni vas je strašno žao... Vi znate, tko sam ja... I svi znadu, da sam obična željezničarska majmunica... Ali Soczekovica je stoput gora, hiljadu puta gora... Vi to i ne slutite! Ona ima svoga muža, ima dom, svi ju smatraju nečim poštenim, zar ne? A ona polazi k oficirima! Mogla bih pred sudom posvjedočiti! Vidjela sam svojim očima, kad je dolazila po nju svodilja takvih stvari! Pitajte staru Goldu! Ona će vas još takvim nečim nadariti, da vam ni bolnica ne će pomoći! To je soldačka drolja... A kako bi se inače mogla tako oblačiti! Nemojte se srditi na mene, zlatni moj, sveti moj... Ja bih za vas dala dušu, ja bih ne znam što sve... — mucala je nesavezno jedva dišući od uzbuđenja.

Zvono postaje zajaukne po drugi put, oglasi se nadkondukterska fućkalica. Franjica se odtrgne i trkom potrči prema vlaku, koji je već kretao.

Joza je bio tako zatečen i zapanjen tim neočekivanim prizorom, da nije dospio ni izviriti prema odlazećem vlaku.

— Ali zašto me upozorava pred Loczekovicom? — pomisli veoma zbunjen.

Nije mogao to odgonenuti. Ni najmanje pažnje nije posvećivao obtužbi, koju je čuo, jer je dobro znao, da uz čitavu prugu spletka harači neprekidno, da na svim postajama nema nijedne žene, koja ne bi bila olajavana, temeljito ocrnjena i zablaćena, da uviek svuda i na svakom mjestu svi ogovaraju sve ubojito, bez samilosti i bez milosrđa, kao što se to događa uostalom na čitavom prostoru Poljske. Zato se samo uviđavno nasmiešio na Franjičine ujedljive rieči, a istodobno je vrlo pomnjivo obrisao lice od njenih strastvenih poljubaca.

— Obalavila me kao tele, ali hvala Bogu, da je otišla!

Odahne s dubokom olakšicom i lati se zamotka, što ga je doniela služavka.

Bio je to spomenar gospođice Irene, koja ga je u priloženom pismu molila, da joj upiše u album kakav aforizam ili nešto slično.

Nikako mu to nije bilo po volji, no ona ga je tako uljudno molila u pismu, da joj lično donese spomenar, jer još danas mora odputovati, da je hoćeš-ne ćeš počeo makinalno okretati tvrde listove prateći dosadnim pogledom nebrojene stihove, aforizme i sentencije, izpisane raznobojnim tintama. Mnogo je bilo te slame, toliko, da je jedva okom preletio žureći se do kraja. Odjednom je vanredno oživio. Na nekoj stranici, u viencu priliepljenog runolista, crnili su se bujnim i lienim rukopisom izpisani ovi stihovi:

»Laku noć, ružin cviete,
Okrenite se k zidu s čim hoćete...
Laku noć!...«

I bili su podpisani inicijalima »K. T.«

Nekoliko stranica dalje vidio se aforizam St. Przybyszewskoga:

»Težko je živjeti, tko nije naviknut!.«

A na dnu stranice napisala je neka ovejana feministikinja:

»I najbolji je muž još uviek najgori.«

Pročitao je spomenar do kraja, i, vanredno razpoložen, počeo upisivati:

— »U životu je kao u vlaku — svatko li htio putovati badava...«

»Sviet je velika razkrsnica: ljudi jure sa svih strana i svim smjerovima, a samo mašinisti moraju paziti na signale.«

»Blagajnik je kao Bog — vidi samo ruke, pružene prema njemu.«

Podpisao se razmahanom drzkošću i potrči gore k gospođici Ireni.

Namrgodila se malko na te željezničarske aforizme, no usrdno ga pozivala da ostane na večeri, kad je odjednom glavarova menažerija podigla toliki vrisak, da je spopao svoju kapu.

— Ni za što na svietu, još mi je život drag.

— Izvolite onda k meni... tamo je mirno.

— Hvala, ali ni za koje blago ne ulazim u tu strašnu sobu.

— Zašto? Ne razumijem!

Počne žurno tražiti oko sebe cviker.

— Jer je u toj sobi poginuo neki moj prijatelj.

— Poginuo? Je li moguće? Ali ja nisam ništa o tom znala! — zabrboće prestrašeno.

— Stradao je nesretnik. U toj je sobi nekoč stanovala načelnikova sestra.

— Moja sestrična! Ne razumijem, u kakvoj je to vezi!...

— Odmah ćete vidjeti. Bila je radoznala kao svi željezničarski odvojci i, naravno, svaki je dan kroz prozor izgledala na osobne vlakove. Tako je ugodno kesiti zube na putnike! Glavarov pomoćnik bio je tada izuzetno pristali momak, a kako je i gospođica bila ne manje takova, onda se započelo kao obično: ona je izpod oka, a on je upirao pogled, zatim su letjeli smiešci, onda se sklopilo poznanstvo, onda su bili ručkovi kod glavara, onda cvieće, onda šetnje pri mjesečini, napokon njezina sobičica i sladko u dvoje, napokon nešto... ovaj... I pošlo je takovim ekstracugom, da su ukebali momka i morao se oženiti! Propao je bez traga! Zato se nemojte čuditi, što se bojim te sobe !— dovrši smijući se.

Gospođica Irena je napokon našla svoj cviker i utisnuvši ga na šiljati nos pogledala ga gromovito i otišla bez oproštaja.

Bilo mu je malko nezgodno, osjetio je naime, da je jako pretjerao.

— Ali na dulje ću vrieme imati od nje mira!

VIII

Hvatalo se inje, snieg je škripao pod nogama, no noć je bila čudnovato mutna i srušila se na snieg nekako tromo, kao da je klonula od izcrpljenosti; zviezde su kao blijeđani leptirići kadkada zatreperile u tmurnoj magli, što je zastirala nebo; svietla na postaji svjetlucala su u crvenkastom krugu, a golo je drveće stršilo kao crne prikaze. U mrtvoj, tjeskobnoj noći samo su brzojavne žice drhtale u neprekidnom, jecavom zujanju, muklo su tutnjili vlakovi prolazeći, muklo su svirale fućkalice parostroja i mukle su se jeke zamirući širile od postaje.

Bilo je još prilično rano, još su se u svim kućama sjali prozori, samo kod Soczekovih nisu žaluzije propuštale ni traka svietla, pa se Joza, misleći, da već spavaju, prošuljao tiho kao zmija u stan.

Zapali lampu i vrlo se ugodno začudi, jer je na stolu stajalo nekoliko lonaca s bliedo-ljubičastim zumbulima, opremljenih žutim papirom.

— Čestita djevojka! — pomisli na Franjicu opajajući se omamnim mirisom.

Ali tik za njim bane Magda i još s vrata zaviče:

— Zar ne, kako su liepi? gospođa je lično išla po njih u grad...

— Tvoja gospođa? Reci joj, da joj srdačno zahvaljujem.

— To ćete joj reći sami, jer vas gospođa zove na večeru.

Nije baš imao mnogo volje, ali u stanu mu je bilo tako nekako prazno i dosadno, pa je pošao.

U blagovaonici nije bilo nikoga, samo je pod zapaljenom lampom čekao okrugli stol, okićen zumbulom i postavljen zakuscima.

— Mora da se moja milostiva još kinđuri — raztumači Magda noseći samovar.

On uze promatrati neke divote, što su visjele na zidu u okvirima, izrađenim pilom. Začuje za sobom šuštanje, no prije nego što je dospio da se okrene, već su mu nečije tople ruke pale na oči, vreli mu dah polio vrat i u njega se uprle sladke mekoće.

— Molim, ne odkrećite se, ja sam u negližeju! — šapne zamamni glas.

Okrenuo se tim žurnije. Ona odskoči tobože preneražena i, skrivajući prekrštenim rukama dekolte od nekoliko rali, zacvrkuće:

— Ali ne može se, ne pristoji se, nemojte gledati!

— I može se i pristoji se i slobodno je gledati u divotu! — odgovori istim tonom.

— Zbilja? Sviđa vam se moj šlafrok? — klikne ona zaboravivši već na stid.

— Prekrasne cibetke, prvi put vidim tako nešto.

— Cibetke, molim liepo. Pogledajte samo — izprsila se i, stupivši u krug svietla, stane u svoj svojoj divoti. — To je moj rad! — dobaci ponosno okrećući se pred njim na sve strane.

Zlaćani šlafrok obrubljen čipkama a opasan plavim

vrpcama slobodno se spuštao preko njenog bujnog tiela. Nizko pričvršćena kosa bila je također prepletena plavim vrpcama, u ušima su svjetlucali golemi tirkizi sumnjive vriednosti, na vratu, među debelim naborima masti, rumenio se niz bielih koralja, a na rukama su zveketale narukvice. Okruglo, debelo lice laštilo se unatoč puderu, a gojazne su oči izazovno sievale.

— Divno. Ali kakva je to svečanost, da ste se tako uparadili?

— A vi i ne slutite? Vi se ne domišljate? — šapne ona probadajući ga pogledom.

— Doista, ne; a možda je vaš imendan? — zapita on posve iskreno.

—Bože, što ja radim!... što ćete vi o meni pomisliti! — zajaukne i pokrije sebi oči rukama.

— A što bih mogao pomisliti? — klikne Joza u čudu i sjedne za stol.

Ona se spusti na stolac i izpruži prema njemu ruku, šarenu od prstenja.

— Niste me ni pozdravili!

— Ali, što je gore, nisam još ni zahvalio za cvieće i tek sada srdačno zahvaljujem.

Poljubi ju u ruku i primakne zdjelu, ali ona nije htjela jesti.

— Ne mogu, boli me glava i tako sam žalostna, tako strašno žalostna! — zastenje iznenada pa naslonivši bradu na ruke upre u njega suzni pogled...

— Odlazi, gade jedan! — poviče odjednom braneći se servietom od psa, koji je banuo u sobu i počeo na nju skakati s radostnim cviljenjem. — Magda! odvedi psa!

Govorila sam ti toliko puta, da ga ne puštaš iz kuhinje.

— Za rep ga ne mogu privezati, a ogrlicu je nekud zametnuo — prodere se Magda izvlačeći psa, koji je tužno kričao.

— Mir! da ne bi nešto fasovala!

I tako je za njom tresnula vratima, da su se zidovi zatresli, no brzo se umirila i, vrativši se prijašnjoj pozi, počela se tiho i tužno žaliti na samoću i na nedostatak prijateljske duše, da ju je Joza pogledao sa saučešćem.

— Niti prozboriti nemam s kim, niti se potužiti pred kim, a niti izplakati. Pomislite samo, kako sam strašno sama!

— A muž? — dobaci, da joj prekine to plačljivo i dosadno lamentiranje.

— Moj muž! — povikne ona s podrugljivim smieškom. — Moj muž dolazi kući samo da spava, da se pozabavi sa psima, ili s Magdom i da se izkali na meni. Što mogu imati ja s njim zajedničko? I da nema nekih okolnosti... da nema moje osamljenosti...

— A jednom se preda mnom hvalio, da ste pošli za njega iz velike ljubavi — zapita.

— Laž! Nije istina! — poricala je ona žestoko — — Kako možete i pomisliti, da bih mogla ljubiti takvu neman! Pošla sam za njega iz očaja... bila sam sirotče, na milosti mojih rođaka... sama samcata na svietu i tako nesretna... da sam morala pristati na tu odurnu mezalijansu! Pa ja sam rođena Kijaszewska i nisu me odgajali da budem žena nekakvog Soczeka, mašiniste!

Bože, nisam maštala o takvom životu! — zajeca brišući suzne oči.

Lagala je kao naručena, a Joza je dobro znao, da je bila rođena Kijaszek, kćerka skretničara, i stidila se svojih roditelja, no saslušao je pažljivo, poljubio u ruku i rekao s himbenim saučešćem:

— Jadna, neshvaćena duša! Ali nisam znao, da je Soczek kod kuće tako neugodan!

— Neugodan?... ali to je prostak, brutalan, ništarija, pijanica i razbludnik! — izbacivala je jednim dahom. — Kosa bi vam se naježila, kad bih vam mogla izpričati, što je htio učiniti sa mnom, kad su ga suspendirali od službe što je s cielom mašinom osobnoga vlaka ujurio u bufet! Znate,... pozvao je na čaj načelnika iztražnog povjerenstva, meni je zapovjedio da se nakitim, i ostavio nas same... naumice! I da nisam bila čestita žena...

— Nešto zaudara u sobi, nešto gori... — primieti on ogledavajući se nemirno.

Ona udahne i smjesta razabere:

— Samovar! Ova ga je majmunica naložila kamenim ugljenom!

Poleti u kuhinju, a uza sve to, što su bila zalupita vrata, čuo se vrisak, zveket razbijanih tanjura i biesno lajanje psa.

Vratila se zadisana, crvena kao cikla i jaučući pala na stolac.

— Bože! kakva sam ja nesretnica! Oprezno, razlupat ćeš samovar! — poviče za Magdom, koja je jurila iz sobe kao zadahtana lokomotiva.

Jozi je već dosta bilo svega, pa se digao da ode.

Ona skoči na vrata kao pantera i zakrči ih leđima.

— Ne puštam vas... dugo sam čekala na ovaj čas... imam toliko da kažem... vi ćete me jedini razumjeti... ostanite još... — šapnula je grozničavo.

— Ali tako sam umoran, da se jedva držim na nogama!

I priđe k izlazu.

— Onda ćete izaći jedino silom!

Razkrižila se na vratima tako silovitom kretnjom, da joj se cieli šlafrok otvorio i sinule gole grudi.

— Doista, moram već ići! — reče Joza ledeno, mlako uzmakne i odkrene oči:

— Vi se na mene ljutite?

Ruke joj klonuše i pogleda ga prestrašeno.

— Na vas ne, ali doista ne razumijem...

Makne se, da će izaći kroz kuhinju.

— Nemojte se ljutiti... molim vas za oproštenje... ali ja sam ju morala protjerati... morala sam...

Bacila mu se oko vrata, ogrlila ga i udarila u plač. Shvatio je, zašto ga je molila za oproštenje i, uzbuđen naglom srčbom, odgurne ju od sebe.

— Kako ste ju smjeli tjerati iz moga stana! I s kojim pravom! — poviče.

— To je za mene bilo grozno!... — bulaznila je bezsviestno, polievajući se suzama. — Ja vas tako strašno volim... Ja svaki dan... kao pas stražarim kraj vrata, da vas barem vidim... a vi sebi dovodite ovakvu zadnju, ovakvu s ulice.

— Sliedećeg se četvrtgodišta selim. Ne trebam zaštite,

punoljetan sam. A Franjica vriedi više od mnogih! Sto puta više! — poviče biesno i izađe.

Zaključa se, zapali lampu i strahovito uzbuđen stane se šetati po stanu.

— K vragu i takvi skrbnici! Sentimentalna krava! Majmunica! — psovao je, jer ga je spopadala sve ljuća srčba, a uzto ga je misao, da Franjica u ovaj čas luta po nekoj maloj postaji i nema gdje da se sklone od zime, strašno mučila.

— Siroto stvorenje! I ni potužila se nije. I da se ja nisam ništa ni domislio!

Sjetio se cielog prizora razstanka i strašno mu se sažalila.

— Tako čestita, tako dobra i odana! Dovest ću je makar sutra — odluči naglo.

Začuje se neko muklo šuštanje i netko zakuca na vrata vrlo plaho.

—Tko je?

Stane usred sobe i počne prisluškivati.

Nije bilo odgovora. No kad je čuo nešto kao prigušeno jecanje, otvori brzo vrata, bio je gotovo uvjeren, da se vratila Franjica.

Uđe tiho Soczekovica zagrnuta crnim burnusom, s kapucom potegnutom do očiju, zaključa za sobom vrata i baci se pred njim na koljena.

— Morate mi oprostiti . . . ne ću otići, molit ću makar do zore . . . Oduzet ću sebi život, ako mi ne oprostite! — molila je tihano pružajući prema njemu ruke. Burnus se oskliznuo na zemlju, ostala je samo u košulji i suzama, što su joj padale čak na prsa.

— Što to radite? — poviče on strašno zbunjen, nastojeći da je digne. — Ali ja se ne srdim, bilo mi je samo neugodno. Franjica nije moja ljubovca. Što vam je? Došla je da mi popravi rublje. Gospođo Sofijo! Isuse i Marijo! — mucao je preneražen, jer mu je pala neosviestena na ruke. On ju ponese na krevet i tako ju je brižljivo budio iz nesviesti, tro joj sljepočice i polievao kolonjskom vodom, dok nije otvorila oči, težko uzdahnula, zalutalim pogledom zaokružila po sobi i naglo se digla.

— Bože što se to događa sa mnom? Gdje sam? Samo da me tko ne vidi!

— Ne, to je prvi kat. Je li vam već bolje?

— Tako me bode to svietlo lampe . . . da ga ugasite. Vode! mučno mi je! — zastenje opet.

On ugasi svietlo. Ona se napila vode i, pritisnuvši glavu uz njegova prsa, šapnula:

— Samo ću malko odpočinuti i odmah ću otići . . . odmah . . . odmah . . .

— Ne odmah . . . ne, ne . . . ostat ćeš . . . — govorio je on sve tiše osjećajući da ga obuhvataju gole ruke i da njena vrela, razpaljena usta lakomo traže njegova usta.

— — — — — — — — — — — — — —

Tmurna, siva ožujska noć virila je na prozore; kadkada bi zadrhtali zidovi i zahučao vlak proliećući, kadkada bi udarilo zvono na postaji, a promukli zvižduci strojeva prodirali su kroz okna.

A u sobi je zavladala šutnja puna vrelog šaptanja, poljubaca, nesviestnog smieha i uzdisanja.

Jozu je zaokupio kaos i tonuo je kao u vrtlog div-

noga mahnitanja, cieli mu se sviet gubio iz pamćenja, a istodobno je sve, za čim je čeznuo i snatrio, počelo da postaje nekom polusnenom stvarnošću, nekom javom i umišljajem, nečim, što je bilo vidljivo a posve neshvatljivo, jer mu se već činilo da ga neki vlak nosi s ludom brzinom nekuda daleko, daleko ... a evo mu se spustila biela kneginjica u naručaj i pritište glavu uz njegova prsa; da je to njezin vreli šapat, njezini vatreni poljubci, njezini zagrljaji; da ga to njezine plamene ruke tako obuhvataju i dižu sve do zviezda, što tinjaju u bezkonačnosti.

— Uviek sam te čekao! Uviek sam te ljubio ... Uviek ... uviek! — klicao je pred grozničavim očima, onu je obožavao i onoj se predavao s tolikim strastvenim zanosom, da je Soczekova, ponesena snagom njegova temperamenta, vikala u divljem, bezsviestnom zanosu:

— Bože, umriet ću! poludjet ću! pobjesnit ću!

— I tako sam čeznuo za tobom, i tako sam te ljubio! ... — ponavljao je zamirućim glasom.

— Ljubio si me! Ljubio! Ja sam od prvoga susreta, sjećaš li se? Nisam poslije toga mogla spavati ... ciele sam noći mislila na tebe ... Tako sam te strašno željela ... da sam više puta derala zidove noktima ... razumiješ li, ti zmaju! ti ljudoždere, ti moj mužkarče, ti moj đavle najdraži.

Mahnitala je uz nezasićeno milovanje i poljubce.

Ali Joza nije brzo čuo njezinog šapta i nije skoro shvatio, što se s njim događa. Tek kad je zapalila lampu i kad ju je ugledao kraj sebe, tada je shvatio svu jadnost stvarnosti. Neki mu je ljuti stid stegao srdce, ali još nije

znao, da li se većma stidi onoga, što mu se samo činilo da je bilo, ili možda toga, što se dogodilo, što je bilo ...

Sjela je uz njega na krevet i splićući svoju bujnu kosu brbljala je takve glupe i gnusne anegdote, da ju je gledao sa sve većim začuđenjem i ogavnošću — pričinila mu se sada ordinarna i odurna.

— Odakle znate takve stvari?

Nije više mogao podnositi ni njezinoga glasa.

— Zar ti misliš, da žene ne znaju, gdje jaja zimuju?

— Ali to je svinjarija!

— Mislila sam, da i ti voliš vesele šale! Svi ih vole ... tako su smiešne ...

— To pristaje željezničarima i u krčmi, a nije za ženske.

— E, kad je Joza tako neuljudan, onda će Sofija pokupiti svoje tralje i otići na drugo mjesto da se igra! — naprći se oponašajući malu djevojčicu.

— Prvi put u životu čujem tako nešto od ženske!

— Kad si takav, ja ću zbilja otići!

Osjetila se donekle povrieđena.

— To je blatno, odurno i gnusno! — plane on ne mogavši se dulje svladavati.

— A Joza je tako zločest i tako nezahvalan, da je Sofiji vrlo neugodno, vrlo ... Neka ju Joza zato zamoli za oproštenje, ali brzo i jako! — zacvrkuće pokrivajući ga poljubcima.

On ju pogleda tako neprijateljski, da je odskočila od kreveta, bacila burnus na ramena i stala preneražena, zaustavljena daha, a ne dočekavši nijedne rieči pala mu

na prsa s veselim hihotom. Bila je uvjerena, da se on pretvara i da se tako mrgodi samo od šale.

Dopustio joj, da ga ljubi, no jedva je mogao sakriti gađenje, a napokon, da je se što brže rieši, svlada se na nekoliko običnih rieči i nježnosti. Ona povjeruje i ponovno neizmjerno sretna stala ga tim vatrenije cjelivati.

— Moram već ići. On se vraća u tri sata! Bože, kako mi je težko odieliti se! — klicala je zadisana. — Još u oči... izčupat ću ti ih, ako pogledaš koju drugu! Još u usta! Pritisni me! Jače! Još! Još! Ljubim te! Do viđenja, zlatna moja njuškice! A ne žalosti se! Nemoj više čeznuti! Doći ću ti sutra, i prekosutra, i svaki dan! Papà, zlato moje, pa!...

— Ni sutra, ni preksutra, ni nikada! — imao je neodoljivu volju da za njom poviče.

Zaključa vrata, ugasi lampu i legne spavati.

Noć ga je okružila sivkastim mrakom, no nije zaspao, bio je veoma izmoren i razstrojen, a uzto su iza prozora neprekidno tutnjili vlakovi: letjeli su neprestano, prolietali rekbi zadisani i grozničavi, odrazi fenjera s parostroja treperili su po stropu, a mukli je tresak drmao zidove, da su zvečala okna i drhtala lampa.

Joza je promišljao o svemu, što se dogodilo i u neki tren gorčine, tuge i grižnje savjesti zastenje očajno:

— Kako da mu sada pogledam u oči? Ja sam najgore marvinče! Posljednji idiot!

I tako razmišljajući gorko o sebi prisluškivao je neznalice muklu tunjavu vlakova i ponovno je polagano zaboravljao na stvarnost, dok se nisu u njem probudile i povukle ga u stare ponorne virove neutažive čežnje i

snatrenja o onoj u snu snivanoj, o onoj, koja u taj čas nije imala više nikakva imena, ni lica, pa ni oblika, a koje možda nikada i nigdje nije ni bilo na svietu — bezgranična čežnja za nekim bujnim, dragim životom, i za nekom velikom i snažnom ljubavi...

Zaplače i uz vruće suze izpruži čeznutljive ruke prema zviezdama, u prostor, onamo nekud, kamo su tako letjeli svi vlakovi, kamo je tako srtalo njegovo osamljeno srdce, kamo su ga nosili sni...

A kad ga je ujutro probudio podvornik dozivom, da je prvi osobni vlak već izišao i da kod blagajne čeka mnogo putnika, uzbuni se naglo i ljutito poviče:

— Ne idem na dužnost! Neka đavo odnese cielu željeznicu! Reci, da sam bolestan!

I prvi put, odkako je bio kod željeznice, nije pošao u službu, okrenuo se na drugu stranu i tako je čvrsto zaspao, da ga nije probudilo ni čvrsto Magdino lupanje.

Tek je u podne otvorio oči i lieno izpružio ruku za knjigom, ali, dirnut nekom neobičnom mišlju, žurno izskoči iz kreveta, obuče se, upakuje krasni kofer, gusto izšaran raznobojnim adresama hotela cieloga svieta i htjede da se neprimjetljivo izšulja iz kuće, ali gospođa Sofija već je vrebala kod odškrinutih vrata i povukla ga u predsoblje.

— Što se dogodilo? Jesi li možda bolestan? Tako sam se strašno bojala! Magda te nije mogla probuditi...

— Dobio sam hitan brzojav, putujem u Varšavu, a vratit ću se sutra ujutro. Do viđenja, vlak već...

— I ni poljubit me ne ćeš? — šapne priekorno bacivši mu ruke ok ovrata.

Preplašio ih je Soczek, koji je zaviknuo u nutrašnjosti stana:

— Magda! Sofija! Čizme ovamo!

IX

Vlak je već stajao kraj perona i oblaci židova gurali su se u vlak uz dernjavu. Joza se kradom došulja do vagona i odputuje, no cieli je put proveo na hodnicima šetajući se neprestano duž cieloga vlaka.

Vagoni trećega razreda bili su nabiti i puni dima i žamora; drugim je razredom putovalo mnogo manje ljudi, a prvi je bio gotovo prazan, samo su se u jednom kupeu skupljali kondukteri za vrieme pauze između postaja, kartali se i biesno svađali.

Vlak je letio kao lud i uz zaglušni fićuk jurio kraj malih postaja, zaustavljao se na većim, izbacivao putnike, pokupio nove i opet jurio svom snagom pare i vukući za sobom guste, crne gvalje dima.

A Joza se kao automat neprekidno šetao po praznim hodnicima i kroz poluotvorena vrata od kupea promatrao nepoznata lica i slušao razgovore, prigušene neprestanom hukom kotača. U trećem mu je razredu bilo previše nečisto i pretiesno, a uzto je neki nakresani klipan svirao u harmoniku i biesno poskakivao; u drugom mu je pak bilo previše dosadno, jer su svi sjedjeli sa svečanim izrazom lica, razgovarali šapćući, pogledavajući nekako nepovjerljivo u njega; vraćao se zato u prvi razred, otvarao prozor i dulje vremena pratio pogledom polja u sniegu, obrubljena tamno-plavom dalekom linijom šumâ.

U zraku se već osjećalo proljeće, sunce je sjalo jasno, prozirni su oblaci kao bielo perje ležali na blistavom, plavom nebu, po golom su drveću cvrkutali vrabci, a vlažni, snježni vjetar hladio mu je vruće lice.

— Koga rubalj svrbi, za kasu se skrbi!

— Ignac, miešaj pošteno, da ti teretnjakom ne najurim na njokalicu.

— Bez komplimenta! Skupite! Presiecite! Gotovo! Tko ide sa mnom za gotovo?

— Igram peticu, punkt deset kopjejaka.

— Rubalj stoji na dami! Bacaj, Ignac, na čitavu, gade s marcipanom!

— Petica, moja! Platiti! Osmica, moja! Noge na stol! Dama legla je sama! Novce!

Vikali su kondukteri iza njegovih leđa, odmaknuo se od njih s dubokim omalovažavanjem, a kako su baš prošli predzadnju postaju, zatvorio se u prazan kupê, otvorio kofer i presvukao se u neobično, putničko odielo, zaogrnuo vrećasti nepromočivi ogrtač, na trbuh objesio putnički dogled, nataknuo plitku englezku kapu, metnuo na nos cviker i, čim je vlak stao, izskočio na peron. Bio je tako šareno izprutan, da su ga odmah obkolili nosači. Predao im kofer i izkidanom poljštinom naručio dorožku i dao se odvezti u Hotel Europejski.

Vanredno mu je godilo glumiti Engleza, pa se kao pravi stranac ogledavao iz dorožke po ulicama i kućama.

U hotelu se nije mogao sporazumjeti, pa su morali dovesti tumača. Upisao se u knjigu doputovalih nekim englezkim prezimenom i upozorivši, da će možda morati još večeras odputovati, dao se odpratiti u kavanu.

U Loursovoj je kavani bilo dubkom puno, pa je jedva našao slobodan stolić, vrlo je glasno englezkim jezikom naručio kod konobara soda-vodu s whiskyjem i zadnji broj Timesa. Svratio je obću pozornost na sebe odielom i engležtinom. Za susjednim su stolićima već pravili o njemu zlobne primjetbe, a neke su mu se debelo namaljane dame sladko smješkale, no on je hrabro podnosio sve, s ukočenom uzvišenošću, pa nije ni trenuo, kad je jedna rekla glasno gledajući ga kroz pince-nez:

— Obučen je kao August iz cirkusa, ali liep je momak.

— Možda je kakav akrobat ili žongler! — primieti druga.

Svrši s čitanjem Timesa i, praćen radoznalim pogledima, izađe na ulicu.

Modri se suton sipao na grad, zapališe svjetiljke, izlozi dućanâ bacali su široke trakove svietla na pločnike, natrpane ljudstvom, zvečale su stotine saonica jureći ulicom.

Joza, omamljen ponešto žamorom i uličnim prometom, išao je sve polaganije i ravnodušno gledajući u prolaznike prezirno. Na uglu Kraljevske ulice prikrpila se uz njega neka vještica u dronjcima s razplakanim djetetom na ruci, a on ju odgurne oholom kretnjom. Zatim mu je stao na put dječak s novinama vičući:

— Kurjer varšavski! Gonjec večernji! kupite, velemožni! Hoćete li, svietli grofe . . .

Joza opsuje, jer mu se pleo među noge, a dječak odskoči i prodere se:

— Šareni majmun! Nafarbaj se zeleno, buržuju jedan!

On samo stisne zube i pođe dalje ravnim, mirnim korakom. Oslovljavale su ga djevojčure, a on je prolazio ukočeno kao da nisu govorili njemu; kočijaši saonica vukli su se nametljivo za njim zovući ga da ga povezu, a on je gledao pred sebe nekim staklenim pogledom, baš pravo englezki, kako mu se činilo. Lutao je tako bez cilja nekoliko sati ulazeći samo u svaku veću kavanu da imponira odielom, engleztinom i sodom s whiskyjem. Svuda je bio isti efekat, izazivao je senzaciju, prigušeni šapat, radoznale poglede i vrlo zlobne opazke.

— Zakutna provincija! Odurna selendra! — mislio je prezirno o Varšavi i dalje nosio svoje prugasto odielo i lošu engleztinu.

Bio je i u nekoliko kinematografa, a oko ponoći ušao je u neku kabaretsku krčmu, gdje je već vladala neopisiva galama i nije bilo nijednog slobodnog mjesta, no neki veoma riđi i kuštravi gospodin žurno ga pozove k svom stoliću, a kad je Joza naložio konobaru da donese sifon sode i whisky, nasmieši mu se onaj prijateljski i zapita ga englezko-židovskim žargonom:

— Vi zacielo samo prolazno?

— Yes! — progunđa obzirući se po prenatrpanoj dvorani.

— Odmah sam prepoznao da ste stranac! Ja imam oko! Ovo je liep lokal prvoga reda, tu se čovjek može veselo zabaviti — tumačio je primičući se bliže.

— Sviđa li vam se ona crna i — pokaže na neku malo odjevenu damu, što je skakala po estradi. — Fajn djevojka! Prava Mađarica! Pogledajte, kako je građena.

To je ljuljačka na federima, a ne žena! To je liep zalogaj!

Mljasne jezikom i obliže putene usne od pol funte.

Joza je šutio okrećući pogled na neko družtvo, što se kucalo čašicama.

— Vi ste prvi put u Varšavi? — pitao je onaj neumorno i natočio sebi whisky.

— Yes!...

Već mu je bila nesnosna ta nasrtljivost.

— Ne sviđa vam se crna? Imate dobar ukus... to nije za vas. To je oficirska zabava! Ja imam oko... pogledam i odmah znam, što komu treba! Kako želite... ja ne nagovaram... možemo poći negdje drugdje. Ja imam velike veze! A možda biste htjeli nešto finije? Prave dame? I to se nađe! Za dobre novce...

Nasmije se tako odurno, da se Joza jedva svladavao, da ga ne tresne sifonom.

— Poznam jednu privatnu kuću, komfor prve klase, samo za aristokraciju. Tamo se može i pokartati, vidjeti zanimljive zalogaje... ima na izbor! A potajno se može upoznati čak i s pravom groficom! Na moju poštenu rieč, bit ćete mi vrlo zahvalni. A možda želite nešto drugo? — zapita odjednom i šapne mu nešto s uviđavnim smieškom.

Joza pocrveni, plati i ode ne odgovorivši ni rieči.

Riđokosi ga gospodin stigne kod vrata i šapne mu malko u neprilici:

— Ja sam samo tako bezplatno, iz prijateljstva...

Joza se naglo okrene i reče mu tvrdo i poljski:

— Tornjaj se, ako ne ćeš od tog prijateljstva da dobiješ po njuški, svodniče jedan!

Riđokosi brzo uzmakne i još se brže izgubi u svjetini.

A Joza uđe u garderobu i tik iza praga sretne se okom u oko s kolegom sa susjedne postaje, koji mu se, čvrsto naderan, baci u zagrljaj.

— Kako si, Joza! Brieg se briegom ne sastaje, a usta s bradom uviek!

On ga surovo odgurne i reče ponosno englezki:

— Oprostite, nemam časti poznavati vas!

— U ime Otca i Sina! A ja bih se zakleo! — promuca onaj u čudu.

Joza nije ni zadrhtao, premda je malko bio izbačen iz ravnoteže, pogleda ga odozgor i slegavši ramenima izađe žurno, no na ulici ga oblilo krvavo rumenilo stida i momentano ga prošla volja da se dalje pretvara. Ipak je bio tim susretom potišten i tako srdit, da je u hotelu izazvao skandal radi neke sitnice, uzeo svoj kofer i prvim se osobnim vlakom vratio kući.

X

Sutradan je u običan sat izjutra pošao na dužnost, no cieli je dan bio čudnovato tih i melankoličan, uzdisao je, promatrao polja, što su se kupala na suncu, i izlazio pred svaki osobni vlak, da ga je već i glavar zapitao:

— Nekoga čekate?

— Ne, ne! — poricao je smiešeći se pritom dvoznačno.

— Opet ste jučer poletjeli u Varšavu na domjenak.

— Koješta!... bio sam poslovno.

— Plavojka ili crnka? Priznajte! — nadaljivao je glavar.

— Riđokosa! — šapne Joza tajinstveno. — Atlas i ljiljan! Breskva, posuta maškom!

— Pjegava, a možda još i židovka! Hvala na breskvi od luka!

— Autentična Englezkinja! Ni rieči poljski! Dama iz družtva! — šaptao je sve žešće.

— Gdje ste upoznali takvu izvanrednost? — zapita vrlo znatiželjno.

— U vlaku! — klikne Joza slavodobitno i poče odmatati smjesta neobičnu pripoviest. — Krenuo sam zbilja poslovno. Sjeo sam u prvi razred. Tu je već bio nekakav par. Ona: riđo-zlatno čudo sa safirnim očima, biela kao snieg, čeljust krokodila, oči kraljice! On: klipan

do stropa, obrijan, čeljust krokodila, oči kuhanoga šarana, sav u izprutanom odielu od glave do pete, a lice lorda iz humorističkih listova. Sjedoh nasuprot njoj. Žena-šampanjac! poslije nekog vremena počnem očijukati — ništa; ponavljam juriš — ništa, mramor! Pokušam telegrafirati... ona povuče nožicu, ali se nasmieši.

— I vi ste se usudili tako drzko?

— To je moja metoda! Sa ženama samo drzko i bezobrazno... pa se ili odmah, smjesta, dobije po gubici, što uostalom ne odlučuje ni o čem, ili ide kao po loju...

— Može se također dobiti toljagom od muža! — primieti glavar ironično.

— Ali to su bili kulturni ljudi! — poviče on s ubitačnom uzvišenošću.

— I kulturni biju ljubavnike svojih žena! A sjećate li se, kako je glavar iz Rososze izlupao batinom onog Riđog Djetlića?

— To je bilo obično prostačtvo! Potukli su se kao sluge, na peronu, pred svima! Težko bih mogao takve ubrajati među kulturne ljude. Pustimo ih na miru! Vraćam se k svom slučaju. Taj je par razgovarao englezki, svađali su se biesno kao pravi pravcati bračni par. U tom se jedino ne razlikuje aristokracija nimalo od prostote. Zastro sam se novinama i manevrirao sam dalje namigujući joj. Napokon je uzvratila upozoravajući me očima na muža... — pripoviedao je živo, zanesen vlastitim izmišljavanjem.

— To je zacielo bila neka kokota?

Joza se nasmieši milostivo i reče s dubokim uvjerenjem:

— Molim vas, i najčestitijoj se ženi može makar jedanput u životu dogoditi da doživi romantičan doživljaj. Jedino, ako nije suviše ružna i glupa! Dakle, okuražen njezinim smieškom, pokušam opet telegrafirati, kad odjednom klipan skoči i poče nešto tražiti po kupeju. Konstatiralo se, da je zaboravio nekakav kofer na granici. Na prvoj postaji hoće da brzojavi, ali, dakako, nitko ga ne razumije, ni rieči. Tada izstupim ja u ulozi Providnosti, obavim sve i dalje putujemo kao dobri prijatelji. Predveče smo bili na takvom stupnju prijateljstva, da me je povjerljivo zamolio, da mu pokažem varšavski noćni život, a ona me je gledala sve simpatičnije. Odsjeli smo u istom hotelu, a ostalo je pošlo gladko, baršunasto, velim vam, baršunasto...

— Naprosto nevjerojatno da netko ima toliko sreće! — uzdahne glavar zavidno. — Ali ne shvaćam, kada?... kako? Morali su ipak oboje odsjesti u istoj sobi?

— Prije svega: mala informacija. Takvi ljudi zapremaju obično cieli apartman, pošto putuju sa služinčadi! A ostalo... Bože moj, čemu služi duhovitost, domišljatost i praksa! — nasmije se izazovnim samopouzdanjem. — Vozio sam ga po različitim lokalima i pokazao mu sve, što je u Varšavi vriedno vidjeti između ponoći i izlazka sunca. Naravno, vozio sam ga po lokalima, koji se otvaraju samo upućenima, tamo, gdje se samo svira, i tamo, gdje se samo izbire, i tamo, gdje se samo gleda...

— Zar vi zbilja poznajete takve kuće u Varšavi? — pogleda nevjerujući.

— Mogu vas o tom uvjeriti, ali upozoravam: to košta mastne novce!

— Vrag vas odnio! Priča kao iz knjige!

— Život je, gospodine, najzanimljiviji roman! — reče Joza sentencionalno.

— Sretan ste vi momak! Bože moj, ja sam samo jedanput pokušao postići takvu karijeru u vlaku i nastao je rusvaj, da sam skoro izgubio službu. Nabasao sam na sestru nekog našeg dostojanstvenika! A što sam poslije dobio od žene, to ne želim ni najljućem svom dušmaninu. Moram dalje... Ali... Dođite k nama na večeru... Doputovala je gospođica Kalinska.

— Kod vas je već stalna posada od gospođica! I često se izmjenjuje.

— Jer moja žena strastveno voli posredovati kod udaje!

— A i vas tom prilikom zapadne radoš, zar ne?

— Dešava se i to, dešava! Hoćete li doći? jer moram upozoriti...

— Danas ne mogu. Večeras idem k Mikadu na oproštajnu pijaču...

I nekako se ranije oslobodio službe, potrčao kući, da se presvuče. Ali gospođa Sofija je bdjela... Pa je krenuo tek oko ponoći nekim teretnim vlakom...

— — — — — — — — — — — — — —

XI

Vlak ga je izbacio na nekoj maloj postajici i povukao se dalje. Na peronu je pusto, hladno, mokro i mračno, samo su negdje po krajevima postaje tinjala crvena svietla signala za zaustavljanje. Noć je bila gotovo crna, vihor je duhao s muklim šumom i šibao sitnom, dosadnom kišom, polja su se sivila od promočenog sniega. Joza se obazre u mraku, spremi cviker, podigne ovratnik i odvažno krene nasipom gackajući kroz kaljuže i spotičući se na skretnicama. Mikado je naime stanovao nekoliko versta dalje od postaje, no na sreću je Jozu očekivao kod prvog prielaza putar i, kad je čuo korake, mahnuo je zapaljenim fenjerom i viknuo:

— Tu smo! Momci, postavite kolica! Mislio sam, da vas više ne ćemo dočekati.

— Zakasnio sam na osobni vlak. Čekate li davno?

— Još od brzog vlaka! Gospodin nadglednik nam je naložio da čekamo makar do zore.

Kotači, postavljeni na tračnice, zveknuše, a netko poviče iz mraka:

— Gotovo! Stići ćemo za tren! Vojtek, gurni, ali junački!

Dva su radnika stajala na platformi željezničkih kolica i počeli ih odmicati dugačkim motkama kao čamac iz plićaka, a treći je trčao straga, svaki čas gurnuo iz

sve snage i objesio se na rub platforme, da udahne malko zraka. Kolica su samo zarežala i tutnjeći o spojnice tračnica odkotrljala se kao kugla po dosta velikom spustu.

— Pazite na signale za nama! — opomene Joza sjedeći sprieda uz putara, koji je držao zapaljeni fenjer. Pred drezinom je letio svjetlani krug, u kojem su treptale blistave tračnice, promočeni pragovi, sivo, drhtavo tkivo kiše, kadkada brzojavni stupovi i usnule putarske kućice.

— Je li došlo mnogo gostiju?

— Kako bi bilo malo! Dovezli smo ih s brzoga vlaka na tri drezine.

— I sami mužkarci? — zapita.

— Bez žena? Dakako. Samo je ona gospođica, što neprestano tumara po postajama. Kao da bi moglo biti bez nje! Još je neki dan došla po noći i sjedi...

Mimoiđe ih neki teretni vlak sopćući težko uzbrdo.

— Za nama je vlak, već prolazi kraj postaje! — javi jedan radnik.

— Oštro, momci, da stignemo barem do prielaza!...

Potmuli, brzi, jednolični i uzdrhtali štropot kotača približavao im se sa sve većom brzinom, te su jedva dospjeli zbaciti drezinu, vlak je preletio kao oluja, zatreptao crvenim svietlima i nestao nekuda u noć i u duboke prokope.

— A što se događa tamo? Tuku li se, što li? — zapita odjednom Joza pokazujući prema nekim razsvietljenim prozorima nedaleko od prielaza, odakle se čulo očajno naricanje.

— Što bi se tukli! To samo Kowalik oteže papke i

cjenjka se sa smrću. To je onaj, što ga je vlak proroljao! — raztumači putar.

— Ništa nisam čuo o tome! Kada?

— One noći, kad su vlakovi zapeli! Bio je na obhodu i padalo je da ni prsta nisi vidio pred nosom, ekspres ga kvrcnuo odbojnicima, da su mu popucala sva rebra, i gotov je! Bit će tek godina dana, kako ga je naš gospodin postavio za putara. Brzo je odslužio, brzo! Diše li još Mihajlo, a? — vikne prema nekom fenjeru, što se žurio iz kuće prema prielazu.

— Zadnju paru pušta, do zore će svršiti! A kako se siromah muči, da je strašno i pogledati! — odgovori glas pun suza.

— Je li bio doktor?

— Dolazio je triput. Učinio je svoje, a sada smrt čini svoje...

Nije bilo vremena za dulji razgovor; drezina se opet zakotrljala, ali mnogo sporije i teže, jer se put počeo uzpinjati u zavojima, a uzto je vjetar udarao u lice i kiša šibala sve gušća, pa su se opreznije ogledavali na signalna svietla, koja su kao oči što zure iz mraka držala stražu nad željezničkom prugom.

Ali kad su prolazili kraj visoke, crne šume, postalo im je nekako tjeskobno, jer je drveće šumilo tako nujno, tako su tužno jaukale brzojavne žice i takvi su čudni glasovi hukali u šumskom mraku, da su osjetili kao da smrt obilazi naokolo, pa se po neki prekrstio i šaptao otčenaš, a putar se počeo tiho tužiti pred Jozom na svoju težku sudbinu:

— Čovjek se u službi dere brže nego cipela. Da li je

petak ili svetak, kiša ili mraz, dan ili noć mora se neprestano paziti. A te su mašine, gospodine, kao biesna zvjerad, ni ne nadaš se, kad te zahvati i do smrti ucmeka! Čak i onaj pas na lancu živi bolje, jer ga barem preko noći puste...

— Istina! — potvrdi Joza, ali odmah zapita otresito: — Je li još daleko?

— Bit će koje tri vrste, odmah iza šume.

— A zar vam nije žao za gospodinom Buczekom?

— Dakako, da jest! Dobar je bio, pravedan, uviđavan i nije bio gulikoža kao drugi. Sa svakim se porazgovorio ljudski, našali se, za sve zapita, pa čovjeku odlane na duši. Mog je dječaka držao na krstu! A je li to istina, što ljudi govore, da odlazi da se uči, ovaj, za nekakog molera?...

— Istina je! — odvrati Joza takvim tonom, da je putar počeo govoriti smjelije:

— To ja nikako ne mogu razumjeti, da bi takav gospodin, takav inžinir, išao učiti k molerima. Pa to je, s oproštenjem, sramota za takvog činovnika! Kako bi tako učen, takav šlahtić skakao po ljestvama kao vjeverica i perajicom meo zidove! U službi mu nije bilo rđavo, i poštovan je, jer sam na svoje oči vidio više puta, kako je načelnik išao s njim izpod ruke, gospoda na postaji živjela su s njim u prijateljstvu, dekan je dolazio na kartanje, a sada da bude nekakav obrtnik, neki profesionist! Sigurno im se nešto u glavi poremetilo?

Joza prasne u smieh.

— A drugi opet govore, da gospodin Buczek ide u tople krajeve.

— Tamo, gdje raste papar i gdje prave plotove od cimeta! — dobaci podrugljivo.

— Ja ne znam kuda, samo ponavljam, kako drugi kažu.

— Fali mu peti kotač.

— Isto je rekao i gospodin glavar. Da, ostaviti takvu službu...

Joza se nije oglasio, sjedio je namrgođen kao noć, zavist ga ujela u samo srdce i s tolikom je mržnjom mislio o Buczeku, da je, kad su napokon stigli na mjesto, rekao putaru:

— Vidjet će, da psi svuda idu bosi i vratit će se sramotno.

— Da, samo što ga služba ne će čekati...

— Za predradnika će ga uviek primiti — reče prezirno.

Buczekova se kuća nalazila u dubini voćnjaka, krovom naslonjena o veliku šumu — i premda su sva vrata i prozori bili čvrsto zatvoreni i zastrti, već se na željezničkom nasipu čula vreva i vika.

— Uživaju braća kao prasci na kiši! — pomisli ulazeći u predsoblje. — Je li gospodin kod kuće? — zapita oholo slugu.

— Svi su! Zabavljaju se, da se sve ori! — nasmije se glupavo.

Doista, negdje se u dubini stana orio buran smieh i žamor, ali nitko nije izlazio u susret, što je Jozu tako duboko povriedilo, da je već namjeravao otići natrag, kad dotrči Franjica.

— Joza! Mrvice moja! Najdraža grdobo moja! —

klikne bacivši mu se oko vrata. — Mislila sam, da vas ne ću više dočekati! Divna lupača, samo ste nam vi falili!

— Vidim, da nisi gubila vremena, namočila si se vudkom kao spužva... — šapne on ironično.

— Šta se smiješ, glupane? — poviče ona na slugu.

— Gospođica je nekuda zametnula papuču, pa sieva golom petom, hi, hi, hi!...

— Potraži! Metni mi na nogu i marš van! — zapoviedala je grcajući od smieha.

— Jedva se držiš na nogama.

— Samo kapčicu, samo malicko sam pila — mucala je držeći se njegova ramena.

— Hajdemo brže, gladan sam kao vuk!

— Vi danas tako mirišite! — Ponjuši oko njegove kose. — Heliotrop, tako mi Boga! Odmah, odmah, tko mi je tako po njemu mirisao?... Aha, Soczekovica! Zar da je?...

— Daj mi mira! — žacne se on nestrpljivo.

Ona mu zaviri u oči i šapne posve tiho s bolnim priekorom:

— I dali ste se nasamariti! Pa to je takva stara prnja!

— Ne miešaj se u tuđe poslove! — promrmlja srdito.

— Baba šumom, a djed drumom! — uzklikne nekim gorkim, odjednom promuklim glasom. — Istina je, što ja za vas značim! Matek! Opet sam izgubila papuču! — poviče i potrči napried.

Iz blagovaonice provali snažno pjevanje, da su se zidovi zatresli:

»Naš barjak vije se...«

— Mir, buržuji! Došao je gospodin Joza! Mir, pasja krv! — derala se Franjica, no uzalud, nitko ju nije čuo, jer su svi bili ponešto pijani a pjevali su u divljem, neskladnom zboru.

U sobi je bilo crno od dima i tako vruće, da su sjedjeli razdrljeni, bez kaputa i prsluka, znoj im se ciedio po crvenim licima, ali oči su im bile zažarene i uzhićene, vikali su iz sve snage udarajući pesnicama po stolu i tako su žestoko toptali nogama, da su se tresli zidovi, zveketalo staklo, a negdje u dvorištu zavijali psi. Mikado je stajao i dajući rukom takt pjevao najglasnije i toptao najžešće. Trbušasti je nadglednik driemaò izvaljen na naslonjaču i od vremena do vremena bi huknuo svojim snažnim, bikovskim glasom, samo je Kaczynski jedini šutio, stisnut na kraju stola, palio lulu, što se svaki čas gasila, pio čašicu za čašicom, upodpunjujući ih čašama piva, i pljuvao sve srditije.

— Čujete li, što urlaju, pasja ih majka? Hoćemo li da se napijemo, a? — progunđa Jozi, koji se uz njega latio jela žurno posluživan od Franjice.

— Možemo! Neka se izviču, bit će im lakše. Zar nije bio Soczek?

— Sjedi u kuhinji, priređuje krupnik. Jeste li ga željni?

— I od ovoga mi se drob prevrće. Da se napijemo, a?

— Gotovo! Čuje se čak na nasip, samo da se tamo ne nađu kakve suvišne uši...

— Matek, pusti pse s lanca, neka pripaze. Franjice, natoči piva!

— Već mi je dosta; ova mi pjesma jače udara u glavu nego rakija.

— Urlaju kao psi za mlađaka. Pasja ih majka papuanska! — gunđao je sve upornije.

— Kako? Vi ne volite ovu pjesmu?

— Ja sam iz šestdeset i treće, a nisam nikakav međunarodni smrdljivac! — povikne strogo, te je Franjica ponovno natočila čašice žurno se laćajući svoje.

— Nemoj piti! jedva se držiš na nogama — sustavljao ju je Joza oduzevši joj čašicu.

— Samo malicko! Samo kapljičicu, samo da usta umočim! Ja sam pravila taj višnjevac! — mucala je gotovo nesviestno nastojeći da mu otme barem flašu, a onda se odjednom nasmije, skoči na stolac i tresući pesnicama poče pjevati propitim, promuklim glasom.

Odjednom zaječi zvonce tako silovito, da su odjednom svi zašutjeli.

— Žandari! — povikne netko prestrašeno.

— Ne puštajte! Ugasite lampe! Matek! reci, da nema nikoga! — oglasiše se silni dozivi sa svih strana, no prije nego što se pojavio Matek, pojuri sam Mikado da vidi, tko tako nasrće na vrata.

Zavlada kobna šutnja. Pogledavali su se uznemireno, Franjica se sva u strahu pritisla uz Jozu, debeli se nadglednik okrenuo prema zidu i zahrkao, pretvarajući se da spava.

— Junaci! — pasja ih majka! — progunđa Kaczynski. — Hoćemo li da se napijemo, a?

Ali začas se vratio Mikado s nekom brzojavkom u ruci i povikao radostno:

— Moj mi dobrotvor još prilaže za put!

— Kad je tako, onda »dobrotvora zdravlje — gospodo u slavlje!« — rimovao je mršavi telegrafist, prozvan Riđim Djetlićem, podigavši čašicu.

— Živio i sretna mu bila djeca! — hukne nagledník skočivši s naslonjača.

— Bravo! Živio! Gore s njim! — zaori vrisak i zazvečaše stakla.

— Pjevajmo dalje! Ja počinjem! Jedan, dva! »A boja ...« Gotovo, gospodo, napried!

Ne valja! Swiderski, kvarite, pasja njuška! »A boja njegova ...«

— Jezik za zube, Zelenko! Možemo zbog toga nagraisati — stišavao ga nadglednik energično.

— Makni se brate! Mjesta, gospodo! Krupnik ulazi! — derala se Franjica gurajući ih pred Soczekom, koji je svečano nosio golemu plamteću vazu. Momentano pogasiše lampe i u tom titravom, plavo-krvavom plamenu krupnika lica postadoše sablastna, plava. Skupiše se oko Soczeka šuteći i pružajući čaše, a on je natakao svakom s nabožnom ceremonioznošću, a kad je svršio, pristupi Djetlić s Buczeku i klikne:

— »Svako lice crveno il bliedo sada

Nek složno klikne: U zdravlje Mikada!«

Riknuše iz sve snage i stadoše ga grliti, ljubiti i vrištati kao obsjednuti. Zabruji kao u košnici, a galama se još pojačala kad su tri ogromna psa provalila u sobu i stala trčeći veselo lajati, a za njima je jurio očajni Ma-

tek nastojeći da ih pohvata. Nastao je takav neopisiv rusvaj, da je Franjica pala na naslonjač i udarajući nogama smijala se grohotom i kričala, no brzo se sve stišalo, jer je Djetlić kucnuo u flašu i digao zdravicu:

»Došao je, gospodo, trenutak,

»da pijemo nek živi Soczek, Soczekovica i Soczekutak!«

Zaore od novih poklika, smieha i cike.

Nanovo zapališe lampe, svi posjedaše, gdje je komu bilo udobnije. Mikado sjedne uz Jozu i uputiše se u tih razgovor, Kaczynski se burno prepirao o nečem sa Zelenkom i Swiderskim, srdito je režao, svaki čas pripaljivao lulu i nervozno gladio bradu, nadglednik se šalio s Franjicom na naslonjaču, da je ona praskala histeričkim smiehom. Djetlić se šetao s čašom u ruci i u pol glasa nešto govorio za sebe, nekoliko ih se počelo kartati na uglu stola, psi su cvilili kraj peći nad ogromnom zdjelom s kostima, samo je jedini Soczek stražario nad svima, dotakao, gdje bi primietio praznu čašu, bio je već crven kao cikla i tako tronut od krupnika, da se sa svakim kucao, ljubio i neprestano brisao suzne oči.

— Dakle sutra odlazite zacielo? — reče Joza potegnuvši iz čaše.

— Da, sutra je dan moga oslobođenja! Još ću na nekoliko sati naići u Varšavu da pohodim svog dobrotvora, a naveče u sviet! U široki, slobodni sviet! — klikne Mikado, a lice mu zasja bezkrajnom radošću.

— Imate li sve spremno? — jedva je izvabio te rieči.

— Sve. Pasoš je u džepu, novac na srdcu. Gledajte,

ovo je doznaka na tisuću i dvjesta franaka, plativih u Parizu, a ovo su šarenke! — Razbaci pred njim na stolu pet stotinjarka promatrajući s užitkom njihove boje. — To su moje krave, konji, cielo gospodarstvo i ušteda — dometne s nekim ponosom.

— Za jedan dan Pariza bit će dosta! — šapne Joza s prisiljenim smieškom ne mogavši odkinuti očiju od novaca i dotičući ih protiv volje prstima.

— Ne putujem da pijančujem! Mora mi dostajati barem na dvie godine. Karte mi je dala direkcija sve do Pariza. Pred odlazkom ne ću potrošiti više nijednoga groša.

— I ne bojite se budućnosti?

— Ako imam talenta, onda je budućnost moja, a ako nemam ... — uzkolebao se plašljivo.

— Onda se ipak uviek može natrag na željeznicu ... — podmetne mu Joza s ironijom. — Ne sumnjam, da ćemo možda dočekati jednom taj sretni čas.

— Ako ne za godinu, a ono za deset ... u svakom ćete slučaju o meni čuti!

— Čekaj magarče, dok trava naraste! — prsne Joza ujedljivo, ne mogavši dulje da sakrije razdraženost, no Mikado nije to čuo, jer je u isti čas za stolom planula žestoka svađa. Swiderski je vatreno nešto dokazivao, a gotovo cielo družtvo napadalo ga je tako strastveno, da je Zelenko čak tresnuo pesnicom o stol i viknuo:

— Gadovi, gubice buržujske! Trebalo bi vas politi kipućom vodom kao stjenice.

Nadglednik skoči s naslonjača, a uzput prodrma Kaczynskoga: — Ne spavajte, hajdemo!

— Pa će se vratiti; ali na što će se vratiti bivši vlastelin? Jedino pod plot ili k prosjačkoj torbi!

— Gospodo bivši ljudi i gospodo budući ljudi, molim rieč! — derao se Djetlić kucajući u flašu, no glas mu je utonuo u sveobćoj vrevi i viki.

Kaczynski protare oči od driemeža, zapali lulu i reče začuđenom Jozi:

— Demokrati, pasja ih majka! jedva su prohodali na dvie noge blagdanom i na socijalističkim paradama, a već imaju apetit da vladaju nad drugima!

— Gospodo, sporazumijmo se! Gospodo! Vrag vas odnio! — klicao je plačnim glasom neki mladac u strahovito crvenoj kravati i gumenom ovratniku. No zalud je molio i psovao, svi su ujedanput govorili, vikali i nastojali da si uzajamno dokazuju, a nad cielom vriskom hučao je samo snažni nadglednikov bas, od kojega su drhtala sva svietla. Svađa je postajala sve žešća, već je počelo dolaziti do ličnih prepiraka i doskakivanja sa zažarenim očima, no Soczek je neprekidno stišavao natačući krupnik i pio u zdravlje svakome napose.

Franjica je spavala na otomanu kraj pasa, a kartaši, sliepi i gluhi na sve, što se oko njih zbivalo, tako su se biesno kartali, da su među njima padale samo kratke, zadisane rieči, a po koji bi, izgubivši, tužno uzkliknuo:

— Pasja je to sreća! Baš imam peh!

Bacio bi karte, skočio od stola, uzajmio od prijatelja i ponovno sjeo da se karta.

Samo Joza nije ni u čem sudjelovao. Sjedio je uz Kaczynskoga, koji je driemao, i gledao u Buczeka, no kad nije mogao podnieti njegovog od sreće razplamsa-

loga lica, počeo se šetati po čitavom stanu, zavirio je čak i u kuhinju, gdje se je Matek također veselo zabavljao s radnicima s drezine, izlazio pred kuću na hladni vjetar i kišu, ali nigdje se nije mogao riešiti strahovite tuge, koja ga je mučila, ni one grozne lakome zavisti, ni onog osjećaja beznadne nemoći.

Na mahove se neznalice hvatao za džep, kao da je htio dotaknuti one novce, što mu ih je pokazivao Mikado — ruka bi mu klonula, a dušu zamračio još ljući oblak muke i zavisti. Pio je sa Soczekom, pio s Kaczynskim, pio sa svakim, tko je želio, ali vudka nije danas na njega djelovala, bio je triezan sve do bolne sviesti o svemu, što se s njim događa.

Napokon je legao na otoman i ležeći sa širom otvorenim očima zaranjao je u sebe sve dublje, zaronio je u takvu dubinu, da se sva vanjska vika odbijala od njega kao slaba, daleka jeka; jurio je u potjeri za nekom mišlju, koja je polagano izbijala na javu, postajala izrazita i zapoviedajuća, ta je misao bila tako divlja i strašna, da je zadrhtao, no zakvačio se za nju grozničavo, zabadao ju je u sebe kao željeznu kuku, koja ga je jačala i kriepila u nekoj neslomljivoj odluci.

Ali kadkada bi se u njemu javio duboko pritajeni glas savjesti i tada bi se plaho obazirao po licima prisutnih i prisluškivao žamor sa žestokim lupanjem srdca, jer mu se činilo, da razgovaraju nekako tiše i kradom i da sumnjičavo gledaju prema njemu... Osjećao je kao da je pred sramotnim stupom, grčio se u sebi i obliven znojem straha odšuljao se gotovo kradom u predsoblje ne usuđujući se dignuti očiju, i bježao je — ali ona sve-

silna misao vraćala ga je natrag i opet bi legao na otoman i razmišljavao sve odvažnije i podrobnije.

— Nije vam dobro? Napijte se crne kave! — svjetovao mu je Mikado primietivši njegovo izlaženje. Joza nije odgovarao pretvarajući se kao da duboko spava.

Odkucala su već dva sata, kad su počeli ustajati od stolova i spremati se na odlazak. Svukoše Franjicu s naslonjača, a Soczek poviče Jozi:

— Idemo! Ustajte! Ustajte! — vikao mu je na uho, drmajući ga iz sve snage.

Joza progunđa nešto kao kroz san, odkrene se licem prema zidu i zahrče. Soczek ga pusti na miru i žurno se vrati k čašici, pilo se za razstanak i opraštalo se s Buczekom. Svaki ga je grlio i srdačno mu želio sreće na novom putu! mnogi su imali iskrene suze u očima, Buczek je bio duboko ganut, a Franjica je pod utjecajem sveobćeg tronuća briznula u plač i isto se tako ljubila sa svima.

Već su krenuli da izađu, kad je Soczeku sinula vanredna misao.

— Gospodo! — klikne pokazujući na Jozu. — Izpijmo u zdravlje ovog sirotčeta, izpijmo!

Zveknuše čašice, okružiše Jozu na otomanu, a Djetlić zagrmi posljednjom zdravicom:

»U zdravlje ovog sirotčeta, našega kasira,
Neka uviek hrče, a smrt ga ne dira!«

Izkoturaše se uz smieh, začas zadrndaše kolica, a kuću zahvati tišina.

Matek izciedi ostatak iz čašica, pogasi svietlo i pođe spavati.

Još je bilo svietlo u spavaćoj sobi, no vrata su bila otvorena širom i trak svietla sezao je do otomana, na kojem je ležao Joza, pa je čuo svaku rieč i vidio najneznatniju kretnju. Franjica je kovrčala sebi kosu papirićima, a Mikado je bacio kravatu zajedno s ovratnikom nekuda u kut, novčarku gurnuo pod jastuk i žurno skinuvši odielo legao u krevet.

— Sutra ću spavati već u vlaku — poviče radostno. — A lupača je uspjela, zar ne?

— Napili su se i navikali za sva vremena, samo se Joza naderao kao batina.

— A potezao je za četvoricu! Grofić sebi umišlja Bog zna šta, a ima slabu glavicu kao frajla. — Otegnuto zievne. — Draga moja, daj mu podmjesti nešto pod glavu i pokrij ga, jer se u onoj sobi nije ložilo od jučer ujutro. Još će se prehladiti.

Joza zaklopi oči i počne disati pravilno i duboko dok mu je Franjica podmještala jastuk; pokrila ga nekim kožuhom i, pomilovavši ga nježno po licu, izašla zatvorivši za sobom vrata.

— Ne zatvaraj! Bit će nam zagušljivo! Lezi brže. Strašno sam pospan.

Lampa se ugasila, sat odkuca triput.

— Možemo uživati makar do podneva — šapne Buczek pospano.

Tišina zavlada cielom kućom. Soba, u kojoj je ležao Joza, bila je radi zastrtih prozora mračna kao grob, samo su u spavaćoj sobi treperili slabi odsjevi, noć je virila kroz okna a kiša šibala sipkim, uspavljivim zujanjem,

lievci su neprekidno šumili, kadkada bi huknuo vjetar i pohrvao se s drvećem.

Joza je ležao zaduben u razmišljanje pa odjednom reče neznalice, gotovo glasno:

— U devet bio bih već na granici...

Prestraši se pred vlastitim glasom i poče uzbuđeno prisluškivati.

U susjednoj je sobi bilo tiho — mora da su već zaspali; samo je negdje iza peći cvrčao cvrčak.

Neki vlak preleti kao grom, da se sve zatreslo.

— Zacielo neki ekstra! — pomisli izvlačeći se izpod kožuha, koji ga je palio kao vatra.

Sjedne na otoman i sav se pretvori u sluh .

Spavali su nekako nemirno. Franjica je govorila nešto kroz san, a Buczek se neprestano prevrtao da je krevet sve škripao, ali istodobno je čuo, kako mu vlastito srdce silovito lupa.

Psi zalaju u vrtu a još se čula daleka tutnjava vlaka, koji je dolazio.

Digne se vrlo oprezno, no uza sve to zaškripao je pod, pa se ukočio i dugo gledao ustavljena daha na otvorena vrata.

Spavali su. Čuo je njihovo izprekidano, grozničavo disanje i jednolični šum šetaljke na satu.

Napokon se nadvladao i maknuo, ali tako nespretno, da je gurnuo neki stolac, koji se bučno srušio. Kao da mu se strop survao na glavu, tako mu je preneraženje stislo grlo niemim krikom; nije se usudio ni dahnuti niti se ganuti. Dugi su mu, poput vječnosti dugi, časovi pro-

ticali kroz mozak kao kipuća masa, ljuljao se kao podsječeno drvo i gotovo izgubio sviest.

Ali nitko se nije probudio, štaviše, Buczek je prilično glasno zahrkao.

Odahne s neizmjernom olakšicom nakon tog groznog uzbuđenja, protare oči zalivene znojem i počne se polagano pomicati prema otvorenim vratima pipajući oko sebe oprezno izpruženim rukama. No morao se vrlo često odmarati, jer mu je na časove ponestajalo snage, kao da se tako pomicao čitave vjekove.

Sat je počeo nešto odkucavati, ali on nije mogao razabrati, koliko je sati, jer je samo čuo kako su se dugi i oštri zvuci razpršili...

Pomicao se neprekidno, a neprestano mu se činilo, da je do vrata još tako daleko kao do kraja nepregledne pustinje. Bio je još prije tako uzbuđen, da je zaboravio, gdje se nalazi, a na časove mu se svaki šuštaj činio kao da je strašan prasak, a šum vjetra da je urlik oluje, pa i sama ga je tmina uznemirivala. Obzirao se bezsviestno. Činilo mu se, da naokolo vrebaju neke kobne oči, da neke strašne sjene idu prema njemu sa svih strana, da mu zakrčuju put i šapću neke nerazumljive rieči...

Ali nije se podavao tim grozničavim priviđenjima, jer se u njemu krilo nešto, što je moćnije od svih strašila, nešto, što ga je nesavladivo guralo, a čemu se više ne bi mogao oduprieti, sve da hoće. Pa čim je napokon dosegnuo do vrata, prhnuo je sav strah i sva priviđenja, osjetio se posve miran i na sve spreman; samo se prignuo, kao da će skočiti, i izpružio grabežljive ruke...

Krevet se nalazio u drugom kraju sobe kraj širo-

koga prozora, s kojega je prodiralo malko mutnoga sjaja, drveće se ljuljalo iza okana, a kadkada bi grana dotakla staklo suhim, koščatim prstom, jastuci su se bielili iz mraka kao izpod čađe, sat je šuštao svojim vječnim: tik-tak, tik-tak!, disanje se čulo ritmički...

Već je bio uz krevet, kad se Mikado maknuo i nešto promrljao kroz san.

Joza nije ni zadrhtao, samo je uztrajno dugo čekao...

Prošlo je i to. Primaknuo se malko bliže i tako se nizko nagnuo nad njih, da je osjetio njihov vreli, vudkom zasićeni dah. Makinalno se uzpravio da udahne zraka, postalo mu je strašno vruće — i premda je bio posve umiren, srdce mu je udaralo kao ludo...

Kucnuo je posljednji čas... još jedan korak... još jedan napon volje... još samo jedan pokret rukom... Odjednom — čudo, da nije viknuo — dodirnuo je naime nemoćno spuštenu Franjičinu glavu; opekla ga kao usijano željezo... Pokolebao se jedan tren... ali skupio je svu snagu, turio ruku pod jastuk i izvukao novčarku udarivši istodobno laktom o stolić, da je nešto zvekćući palo.

Obumre, kao da je na mjestu ubijen.

— Tko je tu? — promrmlja Franjica u snu. — Tko je? — ponovi pipajući po stoliću.

— Tražio sam šibice! — promuca s najvećim naporom.

— Koliko je sati?

Ona zapali cigaretu i pruži mu šibice.

— Sviće! Moram na vlak...

Franjica mu reče još nešto, baci cigaretu na pod i usnulo klone.

On počeka strpljivo nekoliko minuta i ode ravnim, automatskim korakom pomno zatvarajući za sobom sva vrata. U predsoblju je neko vrieme prisluškivao, obukao se u mraku i s najvećim mirom izišao, no pred kućom mu odjednom ponestalo snage, zateturao je prema zidu i dugo dahtao ne mogavši se maknuti s mjesta. Tek kad su se psi bacili na njega s radostnim cviljenjem, trgne se i poče naglo bježati, jer mu se odjednom pričinilo, da netko za njim viče:

— Lopov! Držte! Lopov!

Bježao je preko vrta kao mahnit, no zakrčio mu je put na nasip neki osobni vlak, koji se povlačio čudnovato polagano trepćući razsvietljenim prozorima kao nizom izbečenih očiju, koje bježe. Joza se zanio tako duboko u slušanje ritmičkog udaranja kotača o tračnice, da je na sve zaboravio. Probudila ga tek gluha tišina. Plaho se obazre — vlak se više nije ni vidio, Buczekova se kuća sivjela sniegom pokrivenim krovom, a za njim se crnio snažni zid šume. Zakorači nekoliko puta i opet stane kao da nešto promišlja, uzto se ogleda na sve strane prisluškujući pozorno. Noć je bila tiha, kiša je prestala, a mjesto nje je lepršao gusti, prhki snieg, rojevi bielih leptira vrtjeli su se bezbojnim krilima u mraku zasipajući sviet drhtavim, plavkastim sjajem i jedva primjetljivim šuštanjem, samo su kadšto otegnuto jauknule brzojavne žice kao da ih je dodirnuo jecav uzdisaj, ili je dopirala mukla tutnjava još dalekih vlakova.

A Joza se kolebao kao nad ponorom, u nekom nie-

mom ali strahovitom razgovoru sa svojom dušom: kadšto je očajno jauknuo, kadšto se stresao od ledene jeze i sve je niže i sve pokornije spuštao glavu, dok se napokon nije slomio pred nalogom savjesti i s junačkim se odricanjem vratio k Buczeku... Išao je glasno i bučno, naumice je lupao vratima — vraćao se, da mu baci novčarku zajedno s ovom jednom riečju: »Ukrao sam!« I da čeka na konac! I čekati, Bože moj, i čekati... i...

No oni su spavali kao zaklani. Zvao ih je, drmao — nijedno se nije probudilo. Gurnuo je novčarku na prijašnje mjesto i izašao brzo, ali na prstima... psi su ga odpratili do nasipa s nekim neprijateljskim režanjem.

Nije to ni čuo vukući se mlitavo i spotičući se na svakom koraku o tračnice i pragove... Pa što vriedi, što je ukradeni novac dobrovoljno vratio i što je bio spreman predati se Buczeku na milost i nemilost, kad se ipak u njemu dizao strogi, priekorni glas, koji mu je šaptao s neumoljivom osvetljivošću:

— Hulja! Hulja! Hulja!

Zalud je pružao moleći ruke, zalud se u najdubljoj skrušenosti kajao, zalud je moljakao smilovanje — taj se strašni glas nije stišao, nego mu je neprekidno s istom snagom čupao mozak, te je hodao kao da je izćuškan i bijen šibama sramote...

Snieg je već padao na gomile, iztresao se kao iz bezdane vreće i pokrivao zemlju vlažnim pahuljicama; noć je izbliedjela i postala sivo-biela, šume su nepomično stajale, mirne, ukočene i kao da su se zagledale u vuneni pljusak sniega, a samo su se gdjegdje izpod bielih kožuha pružale nad Jozom još crne, čvoraste grane, kao ruke,

koje samilostno blagosivlju, pa ih je uza svu nutarnju patnju počeo promatrati sa sve većom pažnjom.

U kućici, u kojoj je večeras umirao putar, sjalo je svietlo i bila su vrata otvorena. On zaviri onamo neznalice i okameni se od groze. Na krevetu se izpružilo ukočeno, sinje truplo, a uz njega je gorjela visoka svieća bacajući po cieloj sobi žućkasto kao gnojno svietlo; do mrtvačkih se nogu stislo dvoje usnule djece, koja su još jecala kroz san; u kutu, na gomili dronjaka ležala je nauznak neka žena sa široko otvorenim ustima, lice joj je bilo grozničavo i caklilo se od ohladjelih suza, spavala je kao zaklana; a uz vrata je svijen u klupko hrkao stari seljak u ovnujskoj kapi na glavi; sa zidova su gledale stroge, mrtve oči svetaca, a veliki je bieli sat jednolično kuckao...

Soba kao da je bila mrtvo bojište, koje je malo prije napustila pobjedonosna smrt, a ostala je samo još jeka plača i naricanja...

Joza uzmakne potresen čuvstvom tako bezkrajne napuštenosti, da mu je mlaz vrelih suza prsnuo iz očiju.

— I gotova parada! I gotova parada! — ponavljao je razplakanim, tužnim glasom žureći se sve brže kroz snieg, koji je bez prekida padao.

Na postaji je sve bilo još pozatvarano; svietlo je bilo samo u glavarevoj uredovnici, gdje je sjedio dižurni kao prikovan uz brzojavni stroj. Podigao je pocrvenjele oči na Jozu, klimnuo glavom i kucao dalje kao djeteo.

Na naslonjaču kraj zida spavao je razdrljeni Soczek.

— Ima službu u osam i još nije otišao kući! — začudi se Joza.

— Teretni je na haltsignalu! — vikne netko kroz prozor.

— Soczek je molio da ga vi povedete sa sobom, želio se malko odmoriti i ostao je...

— Pijan kao ćuskija! Tako ga je tronuo krupnik, da ne može ni rukom ni nogom...

— Zabava mora da je bila vanredna! Vidio sam, da se svima pušilo iz glave, a Kaczynski se tom prilikom potukao sa Zelenkom.

— A radi čega? — zapita ravnodušno, nastojeći da postavi Soczeka na noge.

— Opsovao ga, da je crvena šugava njuška, a on ga pljesnuo po zubima, pa su se onda počeli tako od srdca mlatiti, da su ih jedva razstavili.

— Kaczynski mu to valjda ne će oprostiti...

— Vratio mu je smjesta s dobrim kamatima! A uzto su obojica bila gotovo neuračunljivi. Navodno ste i vi bili tako nakresani, da vas nisu mogli probuditi?...

— Izspavao sam se i, kako vidite, sada sam tu i triezan.

— Pasja mu krv, a čovjek mora cielu noć bdjeti kao pas na lancu.

— Ustajte! Vlak je na postaji! — vikne Joza dižući Soczeka, koji je napokon otvorio oči i odmah zapjevao promuklo:

— »Napried samo, napried samo! Kućegazdu pozdravljamo!«

I sruši se natrag na naslonjač.

Morali su ga odnieti na vlak. No čim se oglasio signal polazka i zazveketali vagoni u pokretu, Soczek se

probudio, čvrsto stao na noge, i pipajući pred sobom zamucao:

— Tjeraj, Swiderski, svom parom!

Načinio je nekoliko automatskih kretnja i ponovno zaspao.

Joza je brižno na njega pazio, a premda je bio vanredno umoran, nije mogao ni načas zaspati, samo je gledao u prozor i zadubljivao se sve tužnije u misli.

Tmurno se svitanje već maglilo u prostoru; dizao se ružan, mokar i hladan ožujski dan, drveće je stršilo natovareno sniegom, a polja se prostrla kao promočeni, poderani i zamusani stolnjak, s prljavoga se neba ciedila sitna, prodirna kišica.

— Moram početi drugčije živjeti! — razmišljaše Joza. — Kao svi uredni ljudi, normalno! — reče sam sebi vrlo odlučno, kad su sišli na svojoj postaji.

Soczek je bio gotovo triezan, ali kad su krenuli kući, morao se držati Joze, jer su mu se noge čudnovato zaplitale i jedva je držao ravnotežu.

— Suvišno sam se opio! — jadikovaše tarući si lice sniegom. — Nemojte možda spomenuti ženi, da sam pio! Žene ne razumiju, što je prava zabava! — primieti.

U triemu je Magda ložila samovar i sve je bilo puno dima.

— Je li gospođa ustala? — zapita Soczek nastojeći da stoji uzpravno.

— Nego! Gotovo od ponoći čeka!

— Daj brže samovar! Hodite k nama na čaj, liepo vas molim! — šapne tiše.

Uvuče ga u sobu uza sav njegov energični odpor i

tako je zasada izbjegao buri, pošto je gospođa Sofija odmah na ulazu zaintačila kroz pritvorena vrata spavaće sobe:

— Napokon si došao, marvo jedna! Ti odurna pijanduro!

— Soko! Gospodin Joza je došao sa mnom na čaj! — oglasi se koliko je mogao najslađe.

Vrata se zatvoriše s treskom. Pogledaše jedan u drugoga, a Soczek reče sa smieškom:

— Sa ženom je, znate, ovako: ako odmah ne pljesne po gubici, onda će se sve svršiti sa zuboboljom, suzama i s razbijanjem tanjura na mojim psima! Nekako mi, k vragu, nije dobro... da povratim? A možda da klin klinom?

— Gotovo! — odgovori Joza apatično.

— Čašicu čiste vudke s englezkim kapljicama, sleđ s lukom, a za zaključak komadi raženoga kruha sa slaninom... To bi nam crieva liepo izgladilo! Sofija! daj mi ključ od smočnice!

— Suzdrži svoje boli! — odgovori ona ne baš ljubezno.

— Jer ćemo inače poći k gospođici Marici! — našali se Soczek okuražen Jozinom prisutnošću.

— Možeš se k njoj i preseliti, ne branim! — reče ona prezirno pojavivši se na pragu.

Bila je zagrnuta u strahovito kockasti burnus, glavu je povezala crvenom maramom, izpod koje su virili obješenjački papiloti, lice jako napudrano, na usnama sladak smiešak, u očima jedva suzdržavani gromovi.

— Liepo se vladate! Sedam sati izjutra! Nisam znala, da i vi volite pijanke...

— Ta je pijanka bila samo običan oproštaj s kolegom!

Nije mu se sviđao njezin ton.

— O orgijama kod gospodina Buczeka govori ciela željeznica...

— I ciela željeznica kleveće kao uviek i kleveće glupo! — klikne on razdraženo.

— Vrana vrani očiju ne vadi! Kako ga samo žestoko branite...

— Jer ga dobro poznam i znam, kako živi skromno.

— Buczek i skromnost... doista, to je, da se čovjek nasmije! — zahihoće ona na silu.

— Sofija ima pravo; pomirite se i napijmo se rakije — zaključi Soczek natačući čašice. — Imala je vremena da ga upozna! stanovao je kod nas preko godinu dana, koštirao se kao i vi, a neprestano ju je slikao na razne načine. No, gospodine Joza, da se napijemo!

— Nisam znao, ali sada shvaćam, da ga gospođa pozna bolje nego ja — reče s takvim naglaskom, da ju je polilo crvenilo, a Soczek reče u pol šale:

— Ona uviek tako: sa svakim najprije prijateljski, srdačno, lale-mile, šetnje, a onda udri po njemu, pa moram odkazati stan i tražiti novog stanara.

— Bulazniš kao onaj na mučilištu! — zasikće ona i povuče se u sjenu samovara.

— Tako mi Boga, govorim istinu, a zar nije bilo isto tako i s Riđim Djetlićem, a?

— Možeš nekuda spraviti takve istine! Opio si se i ne znaš ni sam, što buncaš....

— Baš znam, baš ću govoriti, pasja mu lica... baš samo u pijanom stanju pošten čovjek govori istinu! Ne ćeš mi zabraniti! Ako hoću, sve ću reći!

Uzrujavao se sve jače šibajući ljutito pijanim očima.

— Laj makar i pred cielim svietom! — plane ona.

— Baš i hoću, ako mi se svidi! — derao se s tvrdoglavošću pijanice i udarao pesnicom o stol.

Jozi odjednom omrznuše oboje i pričiniše mu se tako plitki, ordinarni, mrzki, da je s odurnošću odgurnuo čaj i, ne mareći na pune molbe poglede Soczekovičine, pobjegao u svoj stan. A premda su začas počeli odozdol dopirali glasovi od razbijanja tanjura, tužno cviljenje pasa i neko plašljivo vriskanje, podpuno je zaboravio na Soczekove, jer ga je sjećanje na onaj prizor kod Buczeka opet spopalo za grlo divljim grčem stida.

— Bože, što sam učinio! Kako sam mogao! — stenjao je trčeći grozničavo po stanu.

Magda je došla da naloži peć i obširno se razpripoviedala o svađi Soczekovih, no on nije razumio ni rieči, zaokupljen razmišljanjem, a kad je otišla, zaključao je za njom vrata i šapnuo odlučno:

— Dosta je tih glupih sanjarija, dosta! Od danas ću započeti nov život. Kad drugi mogu tako živjeti, mogu i ja, štaviše: moram i hoću!

Baci se na krevet nastojeći da sebi zamisli taj svoj budući normalni život, taj život bez ikakvih sanjarija i obmana; život, kako su živjeli svi — ali ugledao je

pred sobom samo sivu, jednoličnu, bezbojnu pustoš godinâ, izpunjenu dosadom i radom...

— Pa tako žive milijuni, tako žive svi na svietu! — dokazivao je sam sebi sve upornije, samo da uspava onaj bolestni strah, što se istodobno u njem budio.

Pobjegne u svoje svetište i tužnim očima stane pregledavati to blago, sakupljeno godinama s tolikim trudom i ljubavlju.

— A ako te sablazni tvoje oko, izvadi ga! — čuo je neki strogi, zapoviedajući glas.

— Shvaćam, da, treba s tim dokrajčiti! — šaptao je pokorno.

Još se jedanput ogledao po sobi i silovito se bacio na veliku mapu Evrope, što je visjela na zidu, poderao ju u komade i gazio s mržnjom kao najvećeg dušmanina...

Zatim cieli rukovet Baedekera sruši do peći, podere ih i baci u vatru.

Bjesnio je kao bura, razpalio se i sa sve većom mržnjom kidao sve i ništio. Ali kad je došao red na albume s razglednicama, uzkolebao se jedan tren, srdce mu stisla strašna tuga, no ipak se nadvladao i stao ih isto tako derati i paliti, samo je tek kroz guste suze gledao, kako je plamen zahvatao ta lazurna mora, kako su ognjeni talasi proždirali njegove izsanjane gradove, kako su nestajale te izmaštane, daleke zemlje i te gore, ovite srdačnom čežnjom, kako su se obraćale u pepeo i ništavilo, pa ih je na časove otimao iz vatre, sa zanosom cjelivao, posljednji put zasićivao oči i moleći im se najtežim od svih odricanja predavao ih neumoljivo propasti.

— Ne ću da radi vas postanem lopov, ne ću! — vi-

kao je plačući i trpao u peć sveđ nova brda knjiga, brošura, karata i voznih redova svih željeznica na svietu.

I osjećao je, da mu se iza svake karte i iza svakog uništenog vidika otvara nezacieljena rana i da krvari krvlju iz srdca — da za svakim spaljenim papirićem u njemu obamire neki dielak njegove duše — da je on već kao golo, mrtvo drvo, s kojega je bura odtrgla sve zeleno lišće života; ali kad je dovršio, odahnuo je s neizmjernom olakšicom kao nakon mučnog, dugog sna.

— Ubio sam moru, sada sam slobodan! — pomisli, ali bez radosti.

I pođe na dužnost, jer je kod Soczekovih već izbilo devet sati.

— — — — — — — — — — — — — —

XII

P o n e d j e l j a k. Opet karte, prtljage, izdavanje sitnih novaca, smotra prljavih ruku, svađe s putnicima i tako uokrug, kao svaki dan, kao uviek, kao zacielo sve do smrti.

A kiša sipi još od jutra, magla kao zamusane, mokre krpe visi nad zemljom, lievci neprekidno bućkaju, tako je strašno tužno, mokro i hladno!

I vlakovi se vuku mlitavo kao pokisli i zadahtani psi!

Pošao sam na vudku u bufet i naišao na veliki skandal; tanjuri sa zakuskama letjeli su po dvorani, a gospođica Marica tako je zanosno grdila konobara, da su dugmeta s ogorčenih joj prsiju padala na sve strane! Dignuo sam jedno za uspomenu i pobjegao u kancelariju, ali ni tamo nije bilo veselije! Glavar je ukorio pomoćnika, ovaj se odštetio na telegrafistu, koji se opet osvetio na kancelistu, a taj je udario nogom nekog psa i imao neobičnu volju, da ostatak svojega jada izplače na mom prsluku. Svi su bolestni, uzbuđeni, uzrujani, a gledaju jedan u drugoga kao razbojnici; svađa visi u zraku, a uzto kiša neprekidno pada, lievci bez prestanka bućkaju, žice jauču još bolnije i tako je grozno dosadno!

Danas ima izuzetno malo putnika, jedva po nekoliko halata na vlak; postaja je pusta, čak ni gospođe ne gle-

daju kroz prozore; crveni zidovi postaje sjaju se od kiše kao da je netko kožu s njih ogulio, nije moguće dozvati poslugu, svi spavaju ili piju.

Na brzom mi je vlaku neka dama u šeširu htjela podvaliti s krivim rubljem, a kad se nisam dao nasamariti, od sveg me srdca izgrdila. Po nekoliko puta na dan pružaju mi se takvi užitci. Putnici su velika banda varalica! Naravno, prvenstvo imaju židovi; svaki je od njih, bez izuzetka, uviek spreman da podmetne krivi novac ili da dade makar nekoliko groša manje. Vrlo često imam dojam, da se pred okance gura čopor hijena i šakala.

Došao je Riđi Djetlić i uz rakiju mi je izpričao neobičnu komediju. Kaczynski je izazvao na dvoboj Zelenka, a ovaj je izbacio napolje njegove sekundante! Ciela se postaja tako ogorčila, da su odlučili da mu ne će pružiti ruku, no Zelenko je naviestio, kako će svakoga, tko to uradi, udariti po njuški! Prostačko rilo! Navodno stražmeštar već zna sve to i Kaczynski bi mogao izletjeti...

Zatim je došao Soczek i gotovo me silom odvukao u bufet. Naručio je konjak. Nisam ostao dužan! Dao sam natočiti po drugi put. Neka bude i moje! Imao je nešto na duši, soptao je, grizao usne, zadisao se i nekako nije mogao s mjesta. Htio je da opet naruči, ali na sreću sam morao pojuriti na ekspres.

Nekako me je stid pogledati mu u oči! Što bi on mogao tražiti od mene? To mora da je vrlo važno! Zar mu je možda sve priznala? Ne, to je naprosto nemoguće! Već je prošla nedjelja dana, kako ju nisam vidio. Nisam

valjda mogao započeti nov život sa starim griesima. A uzto je tako odurno razkalašena, da me je stid samo kad se sjetim, što je sve ona sa mnom radila! Mora da ima veliko izkustvo! I Riđi je tamo bio, i Mikado, i toliko drugih, a ja sam, glupan, mislio... Ja sam se prema njoj vladao kao prema čestitoj ženi! Nikada to ne ću sebi oprostiti, nikada.

Prošle sam joj nedjelje, za večerom, rekao otvoreno, da se moramo razići, jer ja ne mogu dulje varati Soczeka. Ona je prasnula u smieh i mislila, da se šalim, ali kad sam joj to ponovio, nazvala me idiotom, a naposljedku me oblila suzama i htjela ugušiti poljubcima. Želio sam, da se raziđemo u miru, bez srčbe i zamjerke, ali badava, na kraju me izgrdila kao najgoreg hulju i bacila na mene vreli samovar.

A sada me zasipa pismima. Sva leže neotvorena.

Hranim se kod gospođice Marice, a u stanu samo spavam, jer je tamo sada nekako čudno pusto, tužno i dosadno, da ne mogu izdržati.

Danas ću nakon službe poći na biljar, moram nečim izpuniti te duge večeri.

Kondukter osobnoga vlaka donio mi je Baedekera po Španjolskoj. Mislio je, da će mi ugoditi. Izbacio sam klipana napolje zajedno s tom glupom knjigom. Literaturu takve vrsti trebalo bi utamaniti kao pošast.

Mikado je zacielo već u Parizu!

Neka se naužije, neka se zadavi u takvoj sreći. Ne zavidim mu.

Ali zar taj njegov romantični dobrotvor nije samo izlika?...

Tko je to izgubio! — kako vele željezničari u šali.

U t o r a k. Dugo nisam mogao zaspati. Činilo mi se, da se nalazim na moru, tako je šumio vjetar i drmao zidove. Nažalost, putovat ću, najdalje u... Rigu! (riganje).

Od ranoga jutra pada gusti, mokri snieg i ne prestaje ni načas.

A sunce tamo negdje grije i sja, miriše cvieće i blistaju lazurna mora... Opet sam dobio pismo s parom golubova, koji se ljube, na kuverti. Neka leži. Imamo dan vrlo raznolik, nitko se ne dosađuje na postaji, jer je sinoć načelnikovica zatekla negdje na tavanu muža s ekspeditorovom Ružom. Stvar je bila, kako se vidjelo, krupna, pa je i razprava bila vrlo burna. Vele, da je cieli hodnik čuo, kako je uz urlik i lajanje menažerije načelnikovica rikala: »Dat ću ti ja Ružu! Zapamtit ćeš Ružu! I to mi je ljubitelj kiselih jabuka!«

I od ranoga su jutra udesili glavaru zgodnu gnjavažu, pa kud se god makne, smjesta zavikne netko promienjenim glasom: »Dat ću ti ja Ružu! Zapamtit ćeš Ružu!«

On samo zube stišče i juri po postaji kao biesan pas, i uzvraća svima na svoj prostački način; već je iztukao skretničara i izpsovao pomoćnika. Ciela će se parada svršiti sveobćom srčbom i izvještajima vlasti.

A gore je također divni pakao: grčevi, plač i neprekidna vika. Načelnikovica je postavila ekspeditorici ultimatum: ako ne odtjera Ružu, da će pozvati policiju, dati djevojku na pregled i izhoditi joj crnu izkaznicu...

Tako stidljiva, sladka matrona pa zna za sve to.

Mislio sam, da je imala posla samo sa »Zlatnim oltarićem«.

Uprkos svim tim krepostnim kobilama dovest ću k sebi Franjicu.

Ali na ekspresu smo imali izvanredni prizor. Udostojao se odputovati na Rivieru ovdješnji milijunar, gotovo šajgec u halatu, šumski trgovac. Putovao je sa ženom i kćerima, a izpratila ih je ciela porodična vjerozakonska obćina. Tetke u perikama, a kuzeni u kaftanima s resama i šneklama. Na postaji je nastao rusvaj i metež, jer su svi počeli mahati zamazanim rubcima, kad je vlak krenuo, jurili za vlakom i derali se:

— Do viđenja, stric Izidor! Do viđenja, tetka Regina! Piši! Piši!

Prokletstvo, da se takva ordinarna fukara usuđuje tako prčiti!

Novac od makar kakvoga šugavca stvara kralja! Da čovjek pobjesni od srčbe!

Ja sam se rugao tom rubaljskom entuziazmu, ali glavar, pomoćnici i ekspeditor unišli su u vagon da se oproste od gospoštije Baum i da im zažele sretan put!... Ljudi se uviek moraju pred nečim klanjati, pa makar i pred tuđim milijunom! A u meni se diže sve veća odvratnost i mržnja!

Gospođa predsjednikovica pozvala me je k sebi na čaj.

Opet lieva kao iz kabla, blato, strašno mračno, ali ići ću, to je jedina kuća u gradu, gdje se čovjek ne susreće sa željezničarima.

S r i e d a. Neprekidno, neprestano pada, crno je,

tmurno, hladno i tako strašno tužno! Vlakovi prolaze prazni i zablaćeni kao židovi u halatima, u bufetu ni žive duše, samo psi piruju, pa i gospođica Marica smieši se nekako tužno i mokro. Moram pisati, jer ću inače pobješnjeti od dosade.

Gospođa Sofija odputovala je u Varšavu. Bez ijedne rieči pružila mi je kroz okance posjetnicu; okna su bila uznojena, nisam mogao vidjeti lice, ali poznao sam ju po punanim ručicama; udario sam žig na kartu i vratio; pridržala mi je ruku i šapnula nekako kroz suze:

— Ako se dogodi kakva nesreća, onda me se barem sjetite.

Prije nego što sam dospio da odgovorim, već je nije bilo. Nije ni izvirila iz vlaka.

Baš me je strah! Tako me ne će namamiti! Kupit će sebi novi šešir i tragediji će biti kraj! Ali i Soczek me izbjegava. Bio je na postaji, prolazio kraj prozora i hotimice je odkrenuo glavu, samo da me ne pozdravi! S tim bolje, ne trebam mu se klanjati. Ali ipak mora da ima nešto proti meni!

Žao mi je malko nje. Kod kuće je tako dosadno, da ni pas ne bi izdržao, a Magda mi sve radi iz prkosa i poslužuje kao iz milosti. Od predsjednikovih sam se vratio dosta rano i morao sam odmah leći, jer mi nije nalila petroleja i zaboravila naložiti peć!

Kontrolor je izbacio iz osobnoga vlaka pol vagona bezplatnih putnika — sami židovi u halatima; digli su deraču i pobjegli kao zecevi; hvatali su ih po cieloj postaji, no većina ih je umakla. Konduktera su smjesta suspendirali. Tako treba — krađa se mora utamaniti bez

milosrđa. Ali može li se živjeti s porodicom uz četrdeset rubalja na mjesec?...

Stanuje kod Soczeka, dolje, poznajemo se iz viđenja; došao je na blagajnu, kao da je s križa skinut, i plače... Boji se, da će ga odpustiti i da će morati u prosjake! Strašno je gledati u mužkarca, koji plače! Dotrčala je i njegova žena i valjala se urličući glavaru do nogu. On je obećao, da će naći neke olakotne okolnosti. Čemu tražiti smicalice? Služi trideset godina, ima šestero djece, neprekidno zapljena na plaću, a bieda ga ždere cieli život!

To je slika željezničarskoga života! Bolje je o tome ne razmišljati!

Tek što se svršilo s kondukterom, evo komedije s Ružom. Ekspeditorica ju je morala protjerati, ali djevojka se usićila i dala maha jeziku, nazvala ekspeditora lopovom, a nju još gore, dok nije izletio ekspeditor s batinom i zaprietio se žandarima. Ruža se nije preplašila, počela iz svega glasa psovati, plačući je izpripoviedala, kako je to bilo, kako je vješala rublje, da je htjela i vikati, ali on ju je počeo tući...

Gotovo je ciela postaja slušala te opise, a moj služitelj od prtljage poviče:

— Samo ti laži! Zna se — ako kuja ne da, pas ne će uzeti.

Zato je dobio nečim tvrdim po glavi, a kako nije ostao dužan, nastao je još veći i bučniji skandal.

Glavar je pobjegao nekud na teretnu postaju, u kući pravi pakao, da se čulo čak u bufet, menažerija mahnita, djeca plaču, služinčad juri kao bez glave i gospođa je

navodno bolestna, dolazio je već i doktor, slala je i po popa. Dekan, koji ju dobro pozna, poručio joj je, da će doći naveče, ali na preferans...

Sve će se svršiti grčevitim plačem, vikom, generalnim pranjem prljavoga rublja pred susjedama, a obilnom večerom s mastnim sokom za umirenje uzburkanog javnog mišljenja — kao uviek i kao svuda.

A ipak je glavar hulja, a djevojci je nanesena velika krivica.

Premda — šta ja znam...

... Jučer sam bio kod predsjednika na primanju! Više ne ću odlaziti onamo, jer mi se ciela ta njihova presvjetlost čini kao neka debela laž. Predsjednikovica mi je kod pozdrava pružila krajeve prstiju i jedva se udostojala da me se sjeti! Nekakva de domo Zobec iz Pasjeg dola, a pravi se da je markgrofica.

Skupilo se četrdesetak osoba, većinom iz grada. Vrludao sam osamljen po salonima; svuda velika razkoš, pozlaćeno posoblje, cvieće, srebrni kandelabri, sagovi, posluga u livrejama, a došao je jedan kolačić na dvie osobe. Imao sam vremena da promatram, jer se nitko nije za mene zanimao. Pojavili su se i neki sendviči, ali pojavili se u takvom galopu, da je jedva svaki peti dobio.

Nizovi porodičnih portreta na zidovima, možda isto tako iznajmljeni za danas kao i lakaji. Kwaskowski — to mora da je neka velika prnjavorska dinastija!

Bile su dvie vanredno feš ženske — svi su se skupili oko njih kao pred oltarom i bezsramno su im udvarali. Žene su vanredno lakome za takvim glupim ulagivanjem, a još je čudnije, da tomu vjeruju. Stidio sam se mjesto

njih, s tim više, što sam čuo, kako su ih ti isti ogovarali. Naročito je neki stariji gospodin u monoklu, koji se dosta glasno povjeravao pred mlohavim mladićem s razciepanom glavom, kako jedna od tih gospođa, doktorica, ima vanredni madež pod lievom sisom...

Krunski svinjar! Istina, ni na željeznici ne fali takvih ništarija!

Sjeo sam uz starije gospođe. Pogledale su me kroz cviker kao majmuna u kavezu i razpravljale dalje. Nisam znao, što da uradim sa sobom i već sam htio otići, kad je neka matrona s četiri podvoljka skrenula prema meni oči i zapitala:

— Od kojih ste vi Pelkova?

Mislio sam, da će me udariti kap. Tek mi je kasnije pao na pamet izvrstan odgovor, ali bilo je već prekasno. Imao sam još jedan neugodan slučaj. Zavirio sam u kabinet, gdje su se kartali i ugledam našega ritmajstora, pa zapitam znanca:

— A što radi ovaj tu?

— Karta se, kako vidite.

Sumnjičavo se obazre, povuče me na stranu i reče tajinstveno:

— To nije bez razloga! Navodno je tamo gore puhnuo neki povoljniji vjetar, predsjednik izpituje položaj, znate, pipa... Ho, ho, to je diamant, bismarkovska glava!

— Ja vidim samo ordinarnu njušku! — odgovorim ljutito.

On zaniemi od zgražanja i ogorčenja, zaklima glavom i odskoči od mene kao od kuge.

Što sam tamo ja? Plemićki ostatak, kako je kazivao Buczek, obični željeznički slugan — ali nikada mi ne bi palo na pamet da učinim nešto slično! Diplomat, da se Bog smiluje!

Otišao sam odmah. Lakaj mi nije dodao kaputa, pretvarao se, da me ne vidi.

Zadržao sam se u slastičarnici, ali ni tamo nije bilo zabavnije: kava loša, biljar kao rolja, a dosjetke pogrebne. Ista lica, isti vicevi i isti onaj Raćiborski koji uviek onako isto laže i isto onako prosjači.

Ne znam, kako ću dulje izdržati, ne znam!

Č e t v r t a k. Opet kiša; sipi, ciedi se, kaplje, curi i prodire do kostiju.

Današnji je ekspres bio nakrcan, svi bježe na jug!

Bože moj, za dva će dana vidjeti Italiju, more, sunce i zelenilo!

K vragu! A meni ni snatriti o tome nije slobodno, nije slobodno!

Danas mi je gospođica Marica odala veliku tajnu, da vlastnik bufeta svaki dan dobavlja glavaru sve, što mu treba za kuhinju, a za uzvrat dobija ugljen, svietlo i razne druge stvari! Pa to je obična krađa!

A što je još gore, svi to smatraju da je to posve naravno, jer kad sam o tom nešto spomenuo mom ekspeditoru, on se samo nasmijao i rekao:

— Svatko ore kako može! Bio bi glup da ne uzima! A vi se još tomu čudite?

— Da, ja se tomu čudim, a još više se zgražam.

— To je izlječivo... Svatko od toga boluje, ali pružit će se prilika — i jedan, drugi rubljić uletjet će u

džepić, pa nema više galame. Nijedan novac ne smrdi, jamčim vam!

On se razumije u to, stari praktičar! To su načela čestitih ljudi, otaca porodice — a tko ne priznaje tih načela, taj je cieli život siromašan i sjedi kod lihvara Zuga u džepu.

P e t a k. Kiša, magla i dosada! Bože, kolika dosada! Nikuda se ne može čovjek maknuti, svuda su oceani blata! Pa i novine su danas prazne i dosadne!

K glavaru je opet došla neka gospođica; čujem ju od ranoga jutra — svira skale — ciede se kroz strop i kaplju mi na glavu kao kaplje jednolične, uspavljive dosade; svira jedno te isto kao čislo, kojemu nema kraja, svira tvrdoglavo, jednako, mehanički, jednolično, da moram na momente skandirati, kako to čine djeca: »Igra kolo nao-kolo! Nao-kolo igra kolo! Igra kolo nao-kolo!« i tako ciele sate dok ne zaspiš ili ne pobjesniš!

Nevolja te odniela!

Dobro sam predviđao: načelnikovica priređuje u nedjelju čaj za uzvanike, bufet je već dobio naručbu da dobavi zakuske i piće — bit će vanredna žderancija, ali ja ne idem. Premda, što se mene tiče, odakle oni uzimlju! Nisam moralizator!...

A ona gore neprestano svira, bez prekida, neumorno, bez odmora, bez milosrđa.

»Igra kolo nao-kolo! Nao-kolo igra kolo!« već mi se u glavi vrti od tog klepetanja.

S u b o t a. Doživio sam scenu, poslije koje ne znam, da li bih se smijao, ili plakao!

Jutros dođe Soczek u blagajnu i poče odmah s praga:

— Ljutim se na vas! Moramo se porazgovoriti...

Bilo mi je vrlo glupo pri srdcu; mislio sam, da on zna sve i došao je, da sa mnom obračuna... Za svaki slučaj prihvatim željezni lineal i čekam, a on stane nasuprot i izgovori gotovo sa suzama:

— Što vam je nepravo učinila Sofija? Zašto se srdite i ne dolazite k nama?

Zapanjim se, primim to za šalu i kao početak nečega gorega, što će slijediti.

— Jer vi ne možete ni slutiti, što se sada kod nas događa — nastavi sve tužnije. — Sofija se tuži na vas, plače ciele dane i noći i izmršavjela je od jeda kao trta. Pitam ju, što joj je... Ni rieči! Pitam po drugi put, a ona će mi nato: »Neka ti kaže gospodin Josip«. I dobila je takve grčeve, da sam morao poslati po doktora! A onda, kad se umirila, rekla mi je, da ste se vi na nju razsrdili i da zato ne dolazite k nama! Priznajem, da sam bio na vas biesan kao sam đavo. Nedjelju dana nisam kod kuće objedovao, jer čim dođem ona plače, jeca, lice pogrebno, da čovjeka prođe volja da jede. A ona mrcina, Magda, također urla po kutovima, pa i psi obilaze tužno i samo cvile! Dragi gospodine Joza, nije u redu tako postupati s prijateljima! Nemojte se ljutiti na nju! Zar vas je ogovarala možda, što li? Ja vas mjesto nje molim od sveg srdca za oproštenje. Vidite, ona je tako nagla i raztresena, da će više put bez pomišljanja blebnuti kao uostalom svaka ženska, pa onda se iz toga izlegu glupe afere, ali zapravo ona ima zlatno srdce i na vas se priljubila kao na brata. Pripoviedala mi je, kako ste

joj vi više puta znali čitati po ciele večeri, a sada sjedi sirotica sama i dosađuje se. Vi znate, kakva je moja pasja služba, da nemam često ni vremena da se s njom porazgovorim! A dosada je, gospodine, loš savjetnik za žene! Čestita ženica do srži, odana mi svim srdcem, ali mlada je, neizkusna, a izkušenja vrebaju na svakom koraku! Nemojte se ljutiti na nju!

Tako me je svaka njegova rieč pljuskala po licu, da bih propao u zemlju, da bih, štaviše, volio, da me je udario, a taj se idiot cieli sat preda mnom očitovao, da se na koncu razplakao, izljubio me i pošli smo na vudku, pa sam mu morao obećati na častnu rieč, da ću sutra doći k njima na ručak.

Postupam kao svinja, znam to, stidim se toga, ali sažalili su mi se!

A osim toga sam se otrovao objedima iz bufeta, a gospođica Marica još je gluplja i dosadnija.

Posve iskreno: nisam ga htio varati, a on me sam sili na to...

Uostalom, držat ću se od nje daleko, u prijateljskoj distanci.

Samo mi je sada žao, što sam se prema njoj ponio brutalno. Morat ću to nekako popraviti. Istina, ni mene baš nitko ne miluje po glavi, ni mene ne mazi sudbina.

Bože moj, djed mi je bio senator, otac još gospodar nad stotinom kmetova, a ja sam samo željezničarski službenik! Silazimo nizbrdice u galopu! Radoznao sam, što bi bio moj sin? Valjda truljar! A za unuka ne bi uobće ni bilo mjesta na svietu! Možda je i bolje tako, da takve »plemićke ostatke«, kako je kazivao Buczek, đavoli posve

izmetu! Prostačine će i onako, uz nas ili bez nas, potopiti cieli sviet!

Danas je šabes, promet nije bio velik, a uza sve to sam poslao u blagajnu preko dvie tisuće!

Za željeznicu je to muha, gotovo ništa!

N o ć u o č i n e d j e l j e. Opet sam u službi, šef je obolio i moram ga zastupati! Tako je tiho na postaji. Za sutra se sprema divno vrieme, nebo je čisto i puno zviezda, drveće zatrpano injem, mraz, a tako je tiho, da se čuje lajanje pasa negdje po selima. Pregledao sam večernje novine — sama zločinstva, krađe i nesretni slučajevi! Neki naprosto zapanjuju svojom strahotom i smionošću!

Nemam posla, a moram ovdje ostati do jutra; svuda je pusto i pospano, prozori su tamni, spavaju, samo kod brzojava bdiju dižurni, a vlakovi neprestano lete, čuju se izdaleka, zemlja tutnji pod kotačima, tračnice zuje, u daljini trepću svietla kao vučje oči — prelieću kraj postaje kao oluja; vagoni puni ljudi zatreperili su prozorima, fićuk je razparao zrak, prosuli se u dugačke pletenice dima i iskara, pa opet lete dalje nesuzdržljivo. Opaja me već sam let tih nemani od vatre i željeza.

Opajam se i moram samo gledati, kako u svako doba dana i noći na sve strane svieta i svim vlakovima drugi nekuda putuju, drugi se žure, drugi . . .

Pa ja sam se sam ukopao u zemlju dobrovoljno, prikovao sam se na lanac i metnuo na sebe željeznu oglavinu — pa barem od čežnje zaurlati smijem!

Kad bi se moglo u sebi ubiti sva maštanja, bio bih posve sretan!

Napolju je hladno — ipak sam se smirio; do vlaka imam još jedan sat — idem spavati!

N e d j e l j a. U ovaj sam čas primio pismo od Mikada iz Pariza!

— — — — — — — — — — — — — —

Baci notes u kut i dalje nije pisao.

— — — — — — — — — — — — — —

XIII

Pismo je stiglo ujutro, prvim poštanskim vlakom, i Joza ga je ubrzo pročitao vrlo površno.

— Trla baba lan, da joj prođe dan! — šapne ironički, preda dužnost i izađe na peron.

Dan je svitao divan, sunce se dizalo iza šuma i sjalo sve toplije, zlatnije i sjajnije, bielo je inje pokrivalo zemlju runom od uztreptalih briljanata, drveće je stajalo u srebrnastom ruhu, nebo visjelo čisto i blistavo kao dubina morska prevučena modrilom i tišinom; u prozirnom, svježem zraku dizao se dim parostroja kao bieli, nagomilani oblaci, glasovi su letjeli ozvanjajući radošću, vrištala su djeca, psi lajali kao ludi, pa i vlakovi kao da su prelietali brže i veselije, širom su se otvarali prozori i ljudi su s uživanjem pružali lica u proljetnu toplinu.

— Gospođice Marice, proljeće je napolju! — klikne Joza stavši kraj još praznoga bufeta.

U njega udari cieli oblak kamforova mirisa prije nego što je pružila glavu iza ormara.

— Što mi je do proljeća, kad me bole zubi! — jaukne ona plačljivo.

— Ne ću danas biti na objedu. Pozvan sam k predsjedniku.

— A Soczek je rekao, da ćete danas biti kod njih. Navodno ste se već pomirili s gospođom Sofijom?

— Uobće se nisam na nju ni srdio! Tko je opet pronio takvu spletku!

— Soczek se tako tužio na vas pred svakim, da se za to počela zanimati ciela postaja.

— Neka ih sve skupa odnesu đavli! — opsuje i izađe.

— Ta marva iztresa svoje boli pred makar kim, a mene će zbog toga olajavati! — pomisli ljutito ulazeći u stan i u čudu primieti, da je već bilo spremljeno, a na stolicu je stajao razcvjetani snježno-bieli zumbul, kraj njega ležala kuverta s golubićima, koji se ljube. Još nije dospio da se skine, kad je Magda već nosila čaj.

— Gospođa je naložila da donesem, jer sigurno još niste pili.

— Reci gospođi da vrlo liepo zahvaljujem, vrlo liepo!

— A danas će za ručak biti sve, što vi volite...

— To me vrlo veseli. A kako se to dogodilo, da si već pospremala?

— Eh, gospođa mi nije dopustila da išta dirnem, nego samo kaže: Sama ću pospremiti. Druga se ni za rođenoga muža ne bi tako mučila! Ali moja bi gospođa radi vašega prijateljstva učinila ne znam što!

— Vidiš, cielu noć nisam spavao pa bih sada htio leći! — pokuša da ju prekine.

— Pa i moj se gospodin uviek ujutro šeta po sobama gotovo gol i ništa se mene ne stidi... Molim vas, pralja je već doniela rublje, košulje i druge one stvari bile su na nekim mjestima tako poderane, da ih je moja milostiva uredila, a ja sam ih spremila u ormar! — na-

stavljala je nesmetano. — Kad bih samo mogla izpripoviedati sve, što je sve spravljala moja milostiva kroz taj tjedan, kosa bi vam se naježila na glavi!

— Samo govori, Magda! Govori, draga moja, možda ću tako brže zaspati! — zasikće sladko, a ona se naljuti, tresne vratima i biesno poleti niz stepenice.

Ali Joza nije legao, nego se opet latio čitanja Buczekova pisma. Pismo je bilo dugačko, na osam stranica, izpisano vrlo gustim i sitnim rukopisom, a on ga je čitao redak za redkom, pozorno i sa sve većim zanimanjem, jer je Buczek vanredno živahno i neizmjerno plastično opisivao doživljaje sa svoga puta i Pariz; osobito je opis Mi-carema bio nečuveno slikovit, entuziastičan i zanosan.

Joza je čitao dugo, vraćao se na pojedina mjesta i opise po nekoliko puta i sve se većma opajao, sve dublje je osjećao, sve izrazitije vidio i sve snažnije proživljavao sve to, dok nije napokon odbacio pismo, zaklopio zasliepljene oči i s neopisivom nasladom zaronio sve do dna tih opisivanih prizora, u taj kaos bojâ, kretnjâ, vreve i mahnitanja; plesao je po ulicama, sa smieškom sreće gurao se kroz razpjevanu svjetinu, nekud je s njom plivao i pleo se u divljim grčevima mahnite zabave, pjevao zajedno s njima, vikao i pio žednim ustima omamnu nasladu života!

Osviestio se tek, kad je neki vlak preletio kraj prozora uz zaglušni zvižduk.

— Bio sam glup, a on sada uživa! Bože, kako sam bio glup! Glup! Glup! — ponavljao je biesno, ali sve tiše i tužnije, jer mu je nagla, ujedljiva čežnja stala ponovno proždirati srdce i mozak. Zacvilio je kao pas udaren bičem, i bacao se na sve strane, ne znajući, kamo da se sklone pred mukom, koja mu je trzala dušu.

Zaviri u svoje svetište, ali ugledavši ostatak mapa i papira, razbacanih po podu, postade mu bol još nesnosnija i odluči da odjuri u grad.

Ali gospođa Sofija je vrebala, uvukla ga iz veže u predsoblje, a onda u salónić, a kako Soczeka nije bilo kod kuće, napokon i dalje... Pogodila je u pravi čas, nije se opirao, bilo mu je, štaviše, užitak predati se njenoj grabežljivoj, strastvenoj sili... Nije mu ništa prigovarala, bila je tako puna ljubavi, obožavanja i sreće, a istodobno pokorna, da je izišao od nje mnogo mirniji i pun duboke zahvalnosti.

— Samo molim, nemoj zakasniti na objed! Joza!

On se okrene od vrata gledajući ju očima, koje se još nisu ohladile.

— Ljubim te, znaš! — i opet mu se baci oko vrata. — I ne ćeš se više ljutiti na mene?

— Ne ću! — sav se stisnuo pod tučom njenih strastvenih poljubaca.

— I uviek ćeš me ljubiti! Uviek? Uviek?

— Uviek! Na svakom mjestu, u svako doba i na svaki poziv! — klikne sa smieškom i izađe.

Put u grad bio je jedna crna, blistava rieka blata, koje je zalievalo i pločnike, sav zatrpan kolima, da ga je prošla volja za slastičarnom, pa pođe željezničkim nasipom prema nedalekim šumama. Zaokupila ga je golema tišina poljâ, sunce je visjelo nad njim kao vatrena kugla, negdje je u prostoru pjevala ševa, inje je padalo

s drveća u srebrnim kaskadama, mirisalo je po proljeću. Išao je sve sporije, naslađujući se tišinom, toplotom i svježim, opojnim zrakom. Budio se kao iza dugotrajne ukočenosti, povlačući začuđenim pogledom po poljima, koja su ležala još tiha, kupajući se lieno na suncu, po brazdama se svjetlucala voda, gdjegdje još bljesnula krpa zamrljanoga sniega, ili su titrice otvarale porumenjele trepavice; negdje je iz selâ dopiralo gakanje i dječje vriskanje, kadšto bi vjetar nježno dotaknuo zelene vlati žita i nabirao sinju gladkoću voda, kadkada bi mimoilazili vlakovi prolazeći sa šuštanjem kao zmije kroz suho lišće.

Tiha je radost prvoga proljeća pronicala sviet, radost uzkrsnuća, sveta jeza života, koji se nanovo budi...

Joza se odjednom obazre — postaja je već tonula u magli udaljenosti, samo se gusti dim dizao iznad nje pružajući rašljaste bjelkaste grane, a prugom je išao prema njemu neki čovjek. Zastane radoznalo i doskora prepozna Raćiborskoga. Šlahtić je razkopčao svoj bekeš, sivu kapu zaturio na zatiljak i mašući batinom jurio kao da ga netko tjera.

Pozdraviše se šuteći i pođoše dalje zajedno. Raćiborski je bio nekako srdit i namršten.

— Proljeće, a? — primieti malo kasnije Joza.

— Proljeće, pasja krv! Proljeće!

Pogledaše se a oči im se razbjegoše kao preplašene ptice i kriomice, gotovo potajno digoše se nad široka polja, nad sela, što su tonula u guštari još golog drveća, nad šume, i klonuše umorne, tužne i čudnovato razžarene.

— Idete li na objed k debelomu?

— Ne izplati se! Sunce pripeklo pa i čovjeka nešto vuče u polje da barem primiriše vjetru; kod kuće je težko ostati...

Joza uzdahne i poprati pogledom jato divljih gusaka, što su tako nizko letjele, da se čuo lepet njihovih krila, a kadkada i otegnuti opominjući krik gusákâ.

— Još nekoliko ovako toplih dana, pa će se izvući plugovi — oglasi se nenadano.

— Više sam puta već u to doba sijao grah!

— Možda prerano! Može još doći mraz.

— Tako mi Boga, sijao sam... i nijedan susjed nije imao boljega! Velim vam, da su zinuli od čuda! A, ovo je lienčina, hulja! — plane zaustavivši se kraj nekog poplavljenog polja. — Pšenica će mu sagnjiti, a ta lienčina ne pušta vodu u jarke.

Kraj šume je pruga ulazila u dubok prokop. Popeše se na prilično visok bedem i sjedoše na gomile kamenja. Iza njih je stajala šuma tiha, kao da se zagledala u sunce i opila se toplinom — samo je iz mračne dubine dopirao nekakav šum, stroga, vlažna hladnoća i mukla tutnjava vlakova, što su prolazili.

— Jeste li davno »izpregli«? — zapita Joza pružajući mu cigaretu.

— Prije pet godina. Udesili su me, gadovi, udesili! — mahne rukom i pljune.

Zašutješe, zaniela ih toplina u snatrenje, pa su malko pospano lutali tihim pogledima po poljima; postaja se nije vidjela — utonula je u modre talase — samo se sivio grad visokom gomilom krovova, tornjeva i pozlaćenih

kupola, a nekoliko se tvorničkih dimnjaka dizalo poput crnih, s prietnjom stisnutih pesnica, no sve je zajedno izčezavalo u prostoru poljâ, što su se razlila naokolo kao sivo-ljubičasto more, zastrto zlaćanom prašinom svietla i izprekidano otocima drveća i srebrnastim pločama jezera.

— Ova me je životinja proždrla! — poviče odjednom Raćiborski i pokaže na grad.

— Jer ona će napokon proždrieti svakoga i sve.

Vjetar je pirio vanredno nježno, sunce spuštalo pljusak ugodne topline, neka je ptica na grani iznad njih zapjevala kao pomahnitala, a s nedosežnih polja, iz šuma, iz bliedih krpa zimskih usjeva, iz svakoga grma, iz svake brazde, iz svake vlati počela se dizati sunčana pjesma proljeća i prožimala im srdca sanjarskom uzbuđenošću i mukom neizkazano sladke čežnje.

Raćiborski nije mogao dulje sjedjeti, čupkao je brkove, protezao se, razkapčao bekeš, disao punim prsima, dok napokon nije skočio na noge i povikao:

— Hajdemo! Glupo vrieme. Već osjećam u kostima to proljeće. Čovjek bi još htio od radosti kao kakvo tele dignuti rep i poletjeti u široki sviet!

— To je istina! — šapne Joza, prateći očima niz gusaka, što su se još jedva primjećivale na nebu.

— Poljska sentimentalnost! Fućkam na to! — povikne podrugljivo, ali suviše brzo obriše zacrvenjele oči. — Čim dobijem proces, tako mi Boga, odmah ću se preseliti u Varšavu i neka vrag odnese sva proljeća! Nisam glup da se ukiselim u ovoj šugavoj selendri! Nekoč mi

je spomenuo glavar, da se i vi spremate na neko dulje putovanje?

— Ja? A, jest, jest! Zacielo ću odputovati! — Tako se trglo srdce, da je jedva progovorio.

— Vama je lako. Cmoknete gospodina Zuga u bradu i on vam položi foršus na stol, željeznica dade karte, pa tjeraj u bieli sviet! Već je vrieme ručku: tri sata. Ali, ne biste li me mogli primiti na konak?

— Vrlo rado! Naslonjač je doduše premoren, jer je još od mog djeda senatora, ali ako se ukrote suviše iztaknuti federi, može se na njemu prespavati.

— Momentano sam se našao u neugodnom položaju; jutros sam izpsovao mog hoteliera, no, pa sam se morao izseliti! Bio je očajan, slao je za mnom posrednika, ali ne ću tom hulji izkazati tu čast i ne ću se vratiti k njemu. Sutra ću potražiti stan, a međutim...

— Ali molim vas, smjestit ćemo se; reći ću odmah služavki, ključ je pod brisačem za noge! — pozivao ga je vrlo iskreno, jer će ga njegova prisutnost u stanu obraniti od nasrtljivosti gospođe Sofije.

— Zvao me je k sebi debeljko s pruge, ali ja ne podnosim njegovih šala i kuhinje... mirišu po kožuhu i ustanku, tim vam srdačnije zahvaljujem za prijateljsku pomoć!

Srdačno ga poljubi i čim su se vratili na postaju, poleti žurno u grad.

Joza se počeo šetati po peronu, zavirivao sa znancima u bufet, razgovarao s glavarom, svečano pozdravljao gospođe, koje su povodom blagdana i liepog vremena garnirale prozore postaje za svaki osobni vlak, govorio

o nečem sa Soczekom, koji se vraćao kući na objed, promatrao neobične kovčege, iztovarene iz brzoga vlaka, nekoliko puta polazio iza postaje, gotovo na otvoreno polje i, skriven iza putarove kućice, ponovno čitao Buczekovo pismo, vraćao se i opet se vrzao po postaji, absolutno ne znajući, što radi, o čem govori i na što gleda! Bio je tako obsjednut mišlju o odlazku, koja je potencirala do kategoričke zapoviedi, da se kretao automatski, posve gluh i sliep prema svemu, što ga je okruživalo. Nije se više uzbuđivao, nije se borio sa sobom, nije se hrvao kao prije, u nemoći, jer je osjećao jedino to i znao samo jedno, da mora odputovati, da mora napustiti sve i poletjeti u sviet kao one ptice, što putuju visoko, ne zna se odakle i ne zna se, kuda?...

— Makar samo na nekoliko tjedana, makar samo da odahnem drugim zrakom! — sanjario je sladko. — Da, sutra ću zatražiti dopust, novce ću pozajmiti od Zuga i odputovat ću! Odputovat ću! — ponavljao je s djetinjastom radošću prateći očima dimove vlakova, što su lebdjeli nad šumama.

I odjednom mu se sve pričinilo tako jasno, jednostavno i nesumnjivo, da nije duže promišljavao, nego se uputio k Zugu da rieši novčano pitanje.

Lihvar je stanovao u otmjenoj ulici, u novoj zgradi, koja je tako pomljivo bila obliepljena štukaturom, da je izgledala kao da je pokrivena prljavim šneklama. Joza se bez gađenja uzpne po zablaćenim stubama i odvažno pozvoni.

Vrata otvori neka uvenula vještica u naherenoj peruki i sa zlatnim narukvicama, koje su sezale čak do ramena.

— Vi poslovno? S kakvim poslom? Vi ste od željeznice? Možda ste što donieli? — zakriešti proderanim glasom metnuvši ruku kraj objesenog uha, sličnog šišmiševom krilu.

— Moram odmah razgovarati s gospodinom Zugom! — reče tako odlučno, da ga je, premda nerado, pustila u stan.

— Za malu će minutu doći! — tvrdila je ne skidajući s njega oka.

Našao se u golemoj, gotovo mračnoj sobi, koja je bila doslovno zatrpana svakovrstnim založenim stvarima; po zidovima su skladno visjeli bakreni lonci uz satove, ogledala i puške, zaprašene slike i svežnji remenja, a visoke police, koje su sezale do stropa, gdjegdje odieljene, svijale su se pod teretom zavežljaja, po podu su ležale gomile posoblja, željezne peći, dječja kolica i hrpe nekih neodređenih predmeta; kraj prozora s rešetkama, na stolu, zatrpanom ropotarijom, grijao se na suncu bieli, veliki mačak. Nekakav oduran zadah — mješavina luka, sleđeva, nečistoće i kože, što je ležala u jednom kutu — zasićivala je zrak.

U dubini stana netko je uzrujano zviždao.

Joza se pozorno ogleda i poče milovati mačka, koji je s užitkom protezao leđa.

Uđe tiho mlad, mršav židov u crnom atlasnom halatu, podpasanom crvenim rubcem, na zatiljku je imao crnu baršunastu kapu, zlatnu čupavu kosu i bradu, duguljasto lice, obasuto gustim pjegama, kukast nos, uzka,

vrlo crvena usta, okrugle, jantarske oči prevješene crvenim vjeđama, gotovo bez trepavica i bez obrva. Išao je pognuto, u pjegavim rukama držao tanjurić pun čaja i srkao iz njega kao mačka, a u stankama fićukao, kao da uobće ne primjećuje došljaka.

— Došao sam k vama u poslu! — oglasi se Joza, već malko neuztrpljiv.

— Oprostite, nisam primietio! Sjednite! U poslu?

— Trebam novaca! — izusti s olakšicom, gledajući židovu u jastrebove, zlaćane oči.

— Tko ih ne treba? — nasmije se, gucne čaja i uzšeta se dalje. — Koliko? — doda malo kasnije.

— Pet stotina rubalja; naravno, na mjesečnu odplatu.

— Liepa svota! Jamstvo?...

— Činovnik sam na željeznici. Osiguranje imate u plaći.

Židov se zaustavi, podigne glavu u vis i pogleda nekuda u strop.

— Vi ste djeteo? — zazvekeće noktom o tanjurić oponašajući djetelovo kucanje.

Joza, uzrujan njegovim podrugljivim tonom, kaže otresito, što je on na željeznici.

— Onda imate godišnje šest, pet i nulu!

— Državne plaće, ali s doplatcima imam do hiljadu rubalja godišnje.

— I mi se još ne poznajemo? Tomu se vrlo čudim! Jer ja sam poznat sa svima...

— Nisam trebao novaca, tek mi se sada naglo dogodilo, da moram...

— Vi ste neženja?

— Od poroda! — odgovori otresito.

— To je veliki feler! Jer što je to neženja? To je takva pahuljica... Tko će ga uhvatiti kad odleti?... Nek moji neprijatelji toliko zarade, koliko sam ja već izgubio na neženjama! A možda imate bogatu tetku?

— Nemam, ali nemam ni dugova.

— S oprostenjem, svaki čestit čovjek treba da ima dugove! Zašto da nema dugova, kad će mu svatko pozajmiti. Samo siromacima nitko ne da! Sigurno se ženite?

— Ni ne sanjam o ženitbi!

— Ali ja poznam liepu gospođicu, baš kao naručenu za vas! Zdrava, debela, bogata i prava gospođica!

— Ne obmanjujte me s gospođicama! Trebam pet stotina rubalja!

— Izpostavite mi mjenicu na svotu, pa ću vam odmah položiti sto rubalja...

Joza skoči ogorčen.

— Šalio sam se! Sjedite! U poslu nema srčbe! Hoćete li petdeset rubalja?

Joza metne šešir i, ne rekavši ni rieči, pođe prema vratima.

— Vi se zovete gospodin Pelka? Vi ste blagajnik na željeznici? — zapita zakrčivši mu put.

— Pa što onda? — zaustavi se načas.

— I vi trebate novaca? Čitavih pet stotina rubalja? I vrlo hitno?

— Makar odmah i uz svaki postotak. — Srdce mu zakuca snažno.

— Ja ću vam dati bez postotka! — reče s veledušnim smieškom. — Ali treba da se malko sporazumijemo!

Odloži tanjurić i primakne mu stolac.

Joza sjedne, zagleda se u njega čekajući s radostnim drhtanjem.

— Znate li vi, da mi je gospodin Kolankowski, na čije ste mjesto vi došli, pozajmljivao novaca?

— Ne, nisam ni znao, da je bio tako bogat!

— Pozamljivao mi je željezničke novce, a ja sam njima prometao! — šapne i sjedne bliže. — To je bila bankarska glava. Ja sam zaradio, on je imao dobar postotak, dobro nam je išlo, i sve je bilo tiho, u redu. Vi me razumijete? Svi blagajnici tako rade! Vi mi se vrlo sviđate i ja bih s vama pravio isto takve poslove... Ja ću vas naučiti, to je lako...

— To je onaj isti Kolankowski, koji sjedi u zatvoru? — sjeti se, da je nekoč slušao o tom pripoviedati.

— To nije zatvor, to je bila prava nesreća. Vi mislite, da su ga zatvorili radi tih novaca? Bože sačuvaj! Blagajna je bila u redu, nije falila ni jedna kopejka. On je bio tako ponosan, da se nije ni s kim htio dieliti... pa su ga denuncirali i digli takvu galamu, da su ga malko pritvorili, no izišao je čist kao kristal, a sada služi kod financije.

— Što hoćete vi zapravo od mene? — Jedva se svladavao.

— Hajdemo u drugu sobu, pa ću vam podrobno raztumačiti! — Uzme ga povjerljivo pod ruku. — Velim vam, posao sa sto posto, čisto zlato! Sklopit ćemo tajnu

zajednicu i odmah ćete vidjeti svoje novce. Gotovo. Dajte ruku na pristanak.

— Mogu vam dati po njuški, šugavče jedan! — poviče odjednom tako biesno, da je Zug odskočio.

— Lopov! — zasikće Joza i izleti neobično uzbuđen.

Ali u slastičarnici se uz crnu kavu dosta brzo umirio i sjećao se samo jednoga: da novaca nije dobio, a da odputovati mora; ostalo mu se izpušilo iz glave.

Zakasnio je na objed, no ipak su ga primili radostno, a Soczekovica uzklikne:

— Čeka vas iznenađenje!

Prije nego što je dospio da odgovori, uđe Raćiborski, osvježen, elegantan, mirisav, crno namazan i s protekcionalnom se ljubaznošću pozdravio sa svima.

— Stanari naših stanara naši su stanari — izjavi Soczek natačući čašicu.

Joza je znao, da se Raćiborski zna svuda uvući, pa se nije začudio, nego je samo sa zlobnim smieškom promatrao, kako su se Soczekovi natjecali u poniznom posluživanju. Imponirao im je, jer je od prvog časa počeo da s njima upravlja vladajući se gospodski milostivo i kao da je u svojoj kući.

Spomenulo se Buczekovo ime, pa Joza pročita glasno njegovo pismo.

— Gledaj vraga, kao da je štampano! — uzklikne Soczek. — A kazivali su na pruzi, da nije znao napisati čestitog izvještaja! Jedino, ako mu je netko sastavio to pismo.

— Znao je pisati liepa pisma, pa i u stihovima! — nasmieši se domaćica vrlo domišljato.

— Grdna li mi čuda! Imao sam pisarčića na majuru, koji je pisao mojoj kuzini još bolje, baš kao za štampu, ali kad sam ništariji namazao kožu, prestao je, okrao me i pobjegao u Ameriku! — pričao je Raćiborski smijući se.

Joza se nije gotovo ni oglasio, a kad su iza objeda uz crnu kavu počele suviše često kružiti čašice, povuče se tiho u svoj stan i legne da spava.

Raćiborski je došao tek predveče i tako razpoložen, da ga je probudio i bacio mu se oko vrata.

— Još vam jedanput zahvaljujem za stan, već sam dao prenieti svoje tralje! — S ponosom pokaže na pušku, lovačku torbu i kutiju za šešir, vezano jedno na drugom konopcima, i drveni putnički sanduk, što je stajao kraj zida. — No baš su zgodni ti Soczeki, kako li ih vabe. Baba kao gora, sve bukti iz nje kao iz peći, on je glup, premda čestit, a jelo — šta više! Obećao sam, da ću se kod njih koštirati!

— Brzo ste se s njima sprijateljili!

— Jer ja, gospodine moj, nemam nikakvih glupih predrasuda, ide mi u tek kod purgara kao i kod plemića, samo ako dadu nešto čestito i dobro zaliveno. Ne volim kerefeka; tko valjano počasti, to mi je brat, i kvit!

— Ali upozoravam, Soczekovi su, što se plaćanja tiče, tvrdi kao kamen.

Šlahtić se žacne, potegne se za brkove i dozvavši Magdu poče se smještati u drugoj sobi. Gospođa Sofija poslala mu posteljinu, a kasnije i muža u pomoć.

Joza se preobukao i odlučio da će naveče poći k glavaru. Naiđe dolje po zaboravljene kaloše i pade u čeznutljivi Soczekovičin zagrljaj, koja mu poče šaptati:

— Dođi, bit ću sama ... on putuje odmah iza ponoći u Varšavu! Dođi, najdraži ... čekat ću ... Moraš od mene izmoliti oproštenje za ovaj strašni tjedan! Bila sam tako nesretna! Umirala sam od tuge i čežnje! Opipaj ... Zar ne osjećaš, kako sam izmršavjela? Samo nemoj zakasniti. Šteta je svake izgubljene minute! Znaš, taj će nam stari čankoliz dobro doći kao paravan, a na šetnjama će mi zastupati tebe.

— Samo da me ne zastupa u svemu — primieti zajedljivo.

Dobio je ljubezan udarac, poljubac i našao se za vratima, jer je netko baš silazio niz stube.

Vani je bila već noć, mraz je posrebrio zemlju, mjesec plovio po visokom, čistom nebu, vlak dahtao na postaji, a na prielazu su udarala signalna zvonca.

Joza je svaki čas zastajkivao, jer je u njem bujala neka zasljepljiva misao naglo i uporno, misao strašna a istodobno tako zamamna, da se više pred njom nije ustručavao, nije nastojao da ju potisne; samo joj se smješkao kao izbavljenju ...

— Da, sutra je ponedjeljak, izkupljivat će dopremljeni ugljen ... visoki iznosi ... visoki ... ekspeditor je bolestan ... moram ga zamieniti na teretnoj blagajni ... — razpredao je polagano ulazeći k glavaru. Gotovo neopazice se zavukao u neki kut, jer je bilo mnogobrojno družtvo, živahno i vrlo razpoloženo. Gospođice i šiparice lepršale su po stanu kao leptiri, mladež se naslonila na zidove, stariji su viećali u sredini salona, dame zapremile

fotelje i naslonjače kao vrane, tužeći se uzajamno na svakidanje tegobe, no punana domaćica dade znak, djecu iztjeraše i nastade tišina.

Plavokosa, blieda gospođica počela se hrvati s glasovirom i s bravureom je gnjavila Chopina. Zatim je mlada žena s frnjatim nosićem, širokim ustima i bedrima čeznutljivo zapjevala » Mačkice, momčiću, ne trepći očima!« Zatim se neki student junački postavio posred sobe, razkopčao četiri dugmeta na mundiru, upro se rukama o naslon stolca i snažnim basom zahukao »Hagar u pustinji«. Iza njega je Riđi Djetlić izrecitirao Junošin humoristički monolog, primljen velikim odobravanjem, smiehom i poklicima »bis«.

Nakon takve obilne duševne hrane punana je domaćica pozvala na skromne zakuske. Razpoloženje je postalo uzvišeno, vudka je kružila naokolo, sleđevi i kavijar izčezoše kao san, dekan se prekrstio i svi posjedaše, jer je već zamirisala kokošja pečenka s rižom, za njom je došla ozbiljna pisana pečenka, obložena, — i svečana tišina, puna samo mljaskanja, zveckanja noževa i dubokog, sitog uzdisanja.

Mladež je ciedila pivo, a za uglednije se našla i po koja zaprašena butilja mađarca, koji je s velikom ceremonioznošću natakao sam glavar. Naravno, došlo je i do toga, da su djeca bila izbačena napolje, jer su suviše nasrtljivo napadala na sladoled, bilo je i komedije sa psima, pa su u času, kad se nazdravljalo domaćici, počeli svi odjednom kašljati i bučno brisati nosove, bila je i zdravica Riđega u stihovima, zgodni vicevi debeloga nadglednika i pobožne tuhnule dekanove anegdote.

A poslije večere, kad su ustali od stola, gramofon je tako strastveno zarikao marseljezu, da je punana domaćica vrisnula na muža:

— Joško, ne izvrgavaj se opasnosti! Sjeti se, da imaš ženu i djecu! — i plaho se ogledavala na peron. Producirala se također ciela glavareva menažerija, a napokon su stariji sjeli za preferans, matrone opet zapremiše naslonjače, a mladež se uz smieh i vrevu igrala »ide lisica kraj puta«, »peć, peć, budi mi kuma«, »opatice« i druge isto tako nedužne igre i zabave prikladne za veliki post.

Samo Joza nije ni u čem sudjelovao. Sjedio je šutljiv, zaduben u razmišljanje, pa kad je dočekao zgodan čas, tiho se izšuljao i pošao spavati.

Soczekovica je uzalud čekala do zore.

XIV

Nebo je još plamtjelo grimizom i crnkasta su se polja, kaljuže, jarci puni vode i blatni putovi krvavo sjali kao da su posuti žeravicom, koja se gasi, ali dan se već spuštao na dno modrog sumračja i kočio se u sladkom posmiehu umiranja. Oštra je hladnoća dopirala s poljâ i širila se nad svietom zajedno s dubokom tišinom, u kojoj su sve glasnije tutnjeli vlakovi prelietajući, sve otegnutije su svirale putarske trubljice i sve prodirnije se širilo zviždanje parostroja.

Na postaji bljesne svietlo i zavlada živahan promet, jer je »grad« dolazio na osobni vlak u tolikom broju, da se stvorio rekbi raut pod vedrim nebom, pun vreve i smieha. I, kao obično, prozori postaje bili su garnirani licima gospođa i djece; kao obično je glavar u crvenoj kapi i bielim rukavicama, ponosan, služben, pozdravljao na vojnički način znance i veličanstveno se šetao od žandara do žandara, koji su stajali na dva kraja perona kao dva siva, nepomična stupa; kao obično je crna rulja u halatima vrvjela, gurala se i brbljala; kao obično udarilo je signalno zvono, fijuknula mašina, uletio zadahtani vlak, stao, a potok od ljudi, zavežljaja i kofera i vriskanja udario u njega i razlio se po peronu; i kao obično isti je konobar u fraku, gologlav, i s poslužavnikom na ramenu trčao uzduž vlaka i vikao:

— Kava, čaj! Kava, čaj!

A i Joza je, kao obično za vedrih dana, ranije zatvorio blagajnu, izišao na peron, i kao obično klanjao se, smiešio se, rukovao se, razgovarao se, pozdravljao neke znance, zlobno primjećivao nešto o nekim gospođama, zavirivao u prozor vagona, s kojega su neke razpoložene putnice s njim koketirale, ali sve je to činio nekako makinalno i u isti mah na silu, a usto je bio tako strahovito propao u licu i blied, da je gospođa Sofija, koja se šetala s Raćiborskim, kad ga je srela, uzkliknula gotovo glasno:

— Što vam je? Bliedi ste kao krpa!

— Glava me malko boli. Popit ću crnu kavu, pa će proći.

— Kad dođete na večeru, ja ću vam skuhati kavu i dat ću vam antipirina!

— Ne mogu doći, imam službu do brzoga vlaka, zamjenjujem ekspeditora...

— Skoknite makar na časak! Hoćete li doći, a? Sofija tako liepo moli!... — šapnula je tihano. On obeća sve, što je htjela, ali kad je vlak otišao, kad je postaja opustjela, vratio se k blagajni, zaključao vrata, spustio rolete i sjeo da priredi blagajnu za odpravak.

Posla je bilo mnogo, jer se toga dana, kako je predviđao, nakupilo prilično mnogo novaca, koje je morao sliedećim osobnim vlakom poslati u Varšavu. Prebrojao je novac, pomno ga razvrstao i porazmjestivši ga pred sobom na stolu počeo je bilježiti u izvještaj pojedine pozicije dohodka, ali začas je odbacio pero, protegnuo se na naslonjaču, zapalio cigaretu i prepustio se sanjarenju.

Sati su prolazili za satima; vukli su se polagano,

tiho, neopazice, a svaki je pjevao svoju bajnu pjesmu o sreći, svaki je skidao mrenu s njegovih sliepih očiju, razpaljivao sve žešće čežnju i pokazivao svaki čas druge, svaki čas sve zamamnije svietove obmane i čudesa, da se, uljuljan nebeskim talasom snatrenja, dizao na krilima čežnje u onaj snivani raj divote i već zapjevao pjesmu sreće!

Ali nakon tih čarobnih sati snivanja dovukli su se drugi, polagano zastajkivali i odlazili težko kao kobne prikaze, a svaki je odastirao surovo lice stvarnosti, brutalno skidao mrenu s njegovih očiju i govorio tvrdim, okrutnim glasom postojanja, pokazujući mu bez koprene i bez obmane odurnu gehenu života!...

Borba danâ, mjeseci i godina prolazila je munjevito pred njegovim očima — strašna povorka života i sva njezina snaga, neumoljiva i glupa.

— Ne, ne, bolje krepati! — jaukne u smrtnom strahu i skoči na noge.

Novci su se prelievali na stolu kao kad gusto padne jesensko lišće.

— Tri tisuće pet stotina četrdeset i šest! — prebroji zgrćući ih na hrpu.

Netko pokuca na okance i vikne:

— Petnaesti dolazi! Hoće li biti pošte?

Oluja mu se surva na glavu, stajao je časak kao smrvljen, samo se mahnito srdce trzalo u groznoj borbi, krv mu je udarala u sljepočice kao čekićem, a u mozgu zaurlaše sve furije straha i neodlučnosti, no odjednom mu sievnuše oči odlučnošću, skupi se kao vuk na skok, pa stekavši vlast nad sobom, shvati, što da uradi.

— Hoće! — poviče energično — dođi, odniet ćemo novce.

Žurno zbroji dugačke stupce brojaka, izpuni izvještaj, podpiše ga, priloži različite priloge i sve zajedno zatvori u željeznu kasetu, a novce zamota u neke novine i baci ih u ladicu stolića, a sitni novac spremi u džep.

— Danas je nekako laka! — primieti podvornik noseći za njim kasetu u vlak.

Joza zadrhće i malko požuri korak, no s najvećim mirom preda pošiljku prtljažaru, uzme potvrdu o predaji, pa kad je vlak krenuo, pođe nesviestno za njim sve do kraja perona prateći očima razsvietljene prazne prozore prolazećih vagona.

— Svršeno je! — šapne s bezkrajnim odlanućem gledajući u crvena svietla, što su odmicala sve brže.

A zatim se vrati polagano ogledavajući se često na vlak. Tutnjava kotača čula se sve tiše i sve dalje, dok se nije razišla u noćnoj tišini.

— Svršeno je! — ponovi, odahne duboko i nasmieši se vrlo radostno.

Noć je bila vidna, mjesečina, svi su se prozori već pogasili, postaja je spavala, samo su bdjeli dežurni u glavarovoj kancelariji i još se sjalo u bufetu. Gospođica Marica spremala je zajedno s konobarima sa stolova ukrasne bukete, butilje i cvieće.

Joza osjeti strašnu žeđ — jezik mu je bio suh i mučila ga vrućica.

— Izgledate kao nakon sladkog domjenka!

Gledala je s udivljenjem u njegovo od radosti sjajno lice.

— Žalibože, vraćam se samo s dužnosti.

Nasmije se odjednom glasno i tako joj nasrtljivo pogleda u oči, da se zarumenila očekujući s lupanjem srdca kakve toplije rieči, no on se naglo okrenuo i, ne dotaknuvši već natočeno pivo, pojurio u stan.

Raćiborski, zaogrnut njegovim krznenim kaputom, sjedio je u dubokom fotelju s lulom u zubima, pa je, okružen oblacima dima, čitao novine.

— Priredit ću vam toploga čaja. Samovar još sikće! — ponudi mu milostivo.

— U Magdinoj ste milosti! Vreli samovar u ovo doba! No, no!

— Jer ja prema ženskima imam, gospodine moj, nepogrješivu metodu: laskam i obećajem zlatna brda; samo se glupača tomu opire!

Nasmieši se pružajući mu čaj.

Joza je pio lakomo, a istodobno je lutao plahim pogledima po zaprašenim portretima praotaca. Raćiborski pođe za njegovim očima i oglasi se veselo.

— Pregledavao sam ih po danu. Mnogo vriede, ja se razumijem u to... Mnogomu sam bratu pomogao prodati pređe, koji sada paradiraju kod novih, šneklastih potomaka! Mogao bih vam posredovati kod prodaje. Svaki vriedi, komad po komad, po sto banknota! Čemu da se suše, siromasi?

Nasmije se tako cinički, da se Joza trznuo.

— Vi biste prodali i porodične grobove! — reče prigušenim, srditim glasom.

— Samo da ih tko hoće kupiti! Žalibože, nema takvih

glupana! Radije trgujem makar i pređima, nego da kradem! — dometne dobrodušno, bez ikakve primisli.

Joza položi čašu na stol tako snažno, da se razbio tanjurić i izpala žlica.

— Moram natrag na dužnost! — reče blago rekbi vlažnim glasom, uzme iz ormara nekakve papire, ogleda se po stanu i izađe na prstima, jer je kod Soczekovih još bilo svietlo. Bila su već dva sata, kad je opet legao na naslonjač u blagajničkoj sobi.

Sati su se opet protezali jednolično, polagano i neumoljivo, ali sada mu nisu više ništa govorili, jer je ležao u gluhoj i sliepoj nemoći izcrpenosti kao drvo, koje je izčupala bura. Ali kad je ekspres ulazio u postaju, brzo se digao, izvadio novce iz ladice i spremivši ih u žepove otvorio okance i mirno čekao na putnike...

Nitko se nije pokazao, — predvorje je bilo prazno i tamno; ipak je počekao do kraja, automatski pozatvarao sve kao obično, i u čas, kad je ekspres već trebao da krene, odšuljao se neopazice preko perona i skočio u posljednji vagon. Oštri fićuk prsne, vagoni zazveketaše i vlak krene sve većom brzinom.

Joza pljune kroz prozor na postaju s neizrecivim prezirom i mržnjom, pa, smjestivši se na klupčicu u hodniku, zaklopi oči i dade se zanieti od mahnite radosti. Tako se svršio njegov ružan san o životu i započela se ova žuđena stvarnost!

— — — — — — — — — — — — — —

XV

Vlak je letio kao orkan, uz fićuk je prelietao kraj malih, usnulih postajica, tutnjio preko mostova, prodirao uz krik kroz crne, opasne šume, s divljim topotom hučao po ravnicama, kadšto se na jedan tren zaustavio i, ponesavši ljude i stvari, ponovno jurio u oblacima dima, iskara i grmljavine, ponovno nesuzdržljivo gonio nekuda napried, kao da ide prema zori, što se počela razlievati po mutnom nebu.

A Joza je još uviek sjedio na istom mjestu slušajući cielim svojim bićem presladki napjev lieta, divlji čelični ritam svete snage, koja ga je nosila u onaj izmaštani sviet. Vrlo je nejasno shvaćao, što se s njim događa, i kao kroz gustu maglu vidio je putnike, konduktere i postaje, na kojima bi se kadšto zaustavili.

— Gospodine Joza! — Netko ga gurne u rame. On podigne začuđene oči. Pred njim je stajala Franjica. — Već pol sata čekam, a vi ni makac! Kuda putujete?

— U sviet! U bieli sviet! — ponovi on sladkoćom, koja je bila proniknuta sanjarenjem.

— Koješta! Zacielo na imendan do granice, a?

— A što je s tobom? Mislio sam, da ćeš doći k meni...

— Nisam luda! Da me Soczekovica opet iztjera! — zakašlje suho i oštro. — Hajdemo u kupê. Ovdje duše kao u štenari.

Neprestano je kašljala.

— Još se nisi izliečila? — šapne on ulazeći za njom u prazan kupê.

— Kad me potapšu lopatom, onda ću se izliečiti! — Skine s ustiju okrvavljenu maramicu i pokaže. — Gdje da se liečim? Nedjelju dana nisam nijednu noć spavala kao čovjek, ili kod momka ili gdjegod putem! Pa ja nemam ni stana! Prokletstvo s takvim životom!

Joza izvadi grozničavo šaku banknota i turi joj u ruku.

— Uzmi, Franjice! Meni te je tako strašno žao, uzmi! Imat ćeš se čim liečiti!

Djevojka gledaše u čudu čas u njega, čas u novce i, premda ju je molio s najiskrenijom srdačnošću, nije mogla povjerovati, nego ih baci na klupu.

— I to je pametna šala! — poviče srdito. — Mislila sam, da vi niste takav kao drugi, a vi . . .

— To je tvoje. Uzmi, Franjice. Ne šalim se. Molim te, uzmi!

Povjeruje mu — i odjednom prsnuše suze izpod zlatnih trepavica i potekoše potokom po izmršavjelu licu.

— Moje? Preko dvjesta rubalja! Moje! — promuca ganuto. — Zlatni moj kralju, dobri moj, presveti! Ali ja toga nisam vriedna! Zašto mi daješ? Iztuci me, izpsuj me, prije ću ti povjerovati! Bože moj! Bože moj! — klicala je pokrivajući ga strastvenim poljubcima. No najednom se odmakne na drugi kraj klupe i s najdubljom pažnjom zagleda se u njegove tihe, dobre oči.

— Ali vama se ne miješa, je li? — kucne se po čelu.

— Ne, Franjice; podpuno sam zdrav i priseban — odgovori on sa smieškom.

— To onda mora da su stigli grdni novci? — Opet mu se primakne.

— Da, poslala mi tetka! — dobaci nehajno odkrenuvši pogled. — Ali, znaš, što mi je sada palo na pamet? Hajde sa mnom u inozemstvo!

— Ja s vama? U inozemstvo? Zbilja? Vi se ne šalite? — Otvarala je oči sve šire. Napokon je morala povjerovati i radostno je pristala, no sve joj je to tako zavrtjelo glavom, da je svaki čas sebi stiskala sljepočice, trla oči i počela ga promatrati sve pozornije i s nekom sumnjičavom radoznalošću.

— A hoćemo li daleko? — zapita vrlo tiho, jer on kao da je driemao.

— Kud nas oči povedu! — odgovori on pospano.

— I na dugo?

— Zanaviek, Franjice! Zanaviek! — skandirao je s užitkom i zaklopio oči.

Joza je zaspao, a ona je sjedjela mirno, sve uznemirenija, jer ju je sve to, što se dogodilo, odjednom počelo spopadati takvim praznovjernim strahom, da je odlučila na prvoj postaji pobjeći iz vlaka, ali kad je već htjela da izađe iz kupea, Joza otvori načas oči i nasmieši joj se divnom sladkoćom.

Opet ju je uhvatio kašalj. Izađe na hodnik i samo ga je kroz pritvorena vrata promatrala, kako spava. Gledala ga je s cielom starom pritajenom ljubavlju, s najdubljim udivljenjem, obožavanjem i zahvalnošću, ali uza sve to

snalazio ju je sada neki nerazjašnjivi strah i bojala se sve više.

Već je bio dan, kad su stigli na granicu; drveće je bilo u inju kao u srebrno-plavim oblacima, ali sunce se nije javljalo, nebo je visjelo sivo i magleno.

Joza je brzo obavio pitanje prielaza preko granice i gotovo su odmah sjeli u inozemni vlak.

— Hoćemo li skoro krenuti? — zapita Franjica, šećući se grozničavo po hodniku.

— Za deset minuta! — odgovori on promatrajući s najvećim mirom žandare.

— Da uzmem štogod iz bufeta na put? — predloži ona dosta plaho.

— Samo nemoj da zakasniš! — dobaci on preko ramena.

Ona potrči žurno i nije se više pokazala — samo je, kad je vlak krenuo, na jednom prozoru bufeta munulo njezino strašno uplakano lice.

— Baba s kolâ, konjima lakše! — mahne on rukom, legne i spavao je sve do Beča.

— — — — — — — — — —

Sutradan je bilo maglovito i hladno, padala je kiša i ljepljivo je blato pokrivalo ulice, kad je Joza izišao iz hotela u grad. Ćutio se vanredno svjež i veseo, opremio se garderobom, koferima, rubljem i različitim sitnicama, zatim je naručio fijaker i dao se voziti po glavnim ulicama. Naveče pohodio tingl-tangle i kavane, a svuda je prosipao napojnice, da ga je posluga titulirala grofom. Grad je točno poznavao po Baedekeru i nekoliko je dana svečano

pregledavao sve bečke osobitosti — no sve ga je to razočaralo i činilo mu se maleno, plitko i dosadno!

— Drugčije sam ja to sebi zamišljao! Drugčije! — uzdahnuo je nekako tužno.

I odputovao je u Monakov. Krajolike je promatrao prilično površno i apatično, više je svraćao pažnju na kolodvore, željezničke činovnike i putnike, prema kojima je poprimio držanje mrzovoljastog aristokrata, koji tumara po svietu radi svoga užitka, premda je spočetka sa svima razgovarao vrlo rado, no saznavši, da su ta sjajna gospoda samo nekakvi trgovci, povukao su od njih, zašutio, ili bi, naoružavši oko monoklom, odgovarao ponosnim jednoslovčanim riečima. Mora da im je imponirao, jer su ga pogledavali s nekom poniznošću, koja je svojstvena Niemcima prema aristokraciji.

Monakov mu se nije svidio od prvoga koraka, jer je cieli grad zaudarao odurnim otužnim vonjem slada i izhlapjeloga piva. No toliko je ipak bio načitan o čudesima monakovske arhitekture i umjetnosti, da je ciele dane tražio makar sjenu, barem odraz svog sanjarenja. Ništa mu nije pružilo one žuđene jeze uzhita, ništa ga nije zaokupilo niti zanielo. U umjetnost se nije razumio, ljudi su mu se činili odurni, a grad dosadan; zapravo ni sam nije znao, što traži.

— To nije ono, što sam mislio, nije ono! To je krčma, a ne Atena! — pomisli ogorčeno i odputuje u Pariz.

— Tamo će biti drugčije! Drugčije! — pjevalo je u njemu nadom uzbibano srdce.

— — — — — — — — — —

Nakon mnogo, mnogo sati provedenih u meditiranju, probudio ga radostni uzvik:

— Pariz!

Joza skoči k prozoru i obamre u sladkoj zapanjenosti užitka.

Negdje je u nedoglednom mraku cvalo rumenilo na nebu, oceani ognjenih talasa pljuskali su u crno, kišovito nebo, zlaćana poplava sjaja svietlila je kao u snu viđeni bajni otok.

Vlak je letio ne stajući nigdje, nije usporavao brzinu, nego je letio sve brže, letio kao bezuman — već su se ukazali nekakvi dimnjaci, nekakvi gradići, neke palače po parkovima, neke vode kao oči zastrte mrenama. Pariz se približavao, rastao, dizao se sa svakom minutom i postajao sve veći, kao tajinstveno priviđenje.

— Još pol sata! — jaukne u muci izčekivanja, srdce mu je lupalo nemirno, natjecao se razžarenim očima s vihorom, dizao se kao ptica, omamljena silom vlastitoga leta, i pjevao niemu himnu neutažene čežnje.

— Još dvadeset minuta! — Gotovo se onesvješćivao od nestrpljivosti! — Još deset ... Svi već ustaju ... skidaju kofere ... guraju se u hodnicima ... tisuće očiju lakomo se upijaju u mravinjak zidova, što rastu iz zemlje ... Još pet ... Sav već drhće ... jedva diše ... u njemu vri cieli sviet ... vlak usporuje ... čuje se kao neki šum mora i udaranje talasa, koji nikada ne prestaju! ...

— Napokon! Bože moj! Napokon!

Val svjetine ponio ga iz vlaka, zanio i bacio u vrtoglavi ponor.

— Dakle to je Pariz? Ali zašto je tako mračno? Zašto je tako pusto? Zašto je tako tužno?

Satovi su odkucavali ponoć, kiša je sipila, bilo je hladno, vihar je drmao drvećem, po ulicama se sjalo blato, redovi kuća tmurnih poput tamnice nizali su se kao bezkrajni rovovi, crna su grla uzkih uličica zaudarala gnjiloćom, uz zidove su se stisli nekakvi ljudi u dronjcima, iz krčma je buktala divlja vreva, policaji su ga pratili sumnjivim pogledima, pa je postalo strašno tužno i mučno.

— Prvi dojam često biva lažan! Sutra ... sutra ... — umirivao je preplašeno srdce.

XVI

Dan je bio topal, vlažan i zastrt prećom proljetnog izparivanja, drveće se zamaglilo sivim zelenilom, kadkada bi sinulo sunce, a kadšto zašumila sitna kišica i sjajno je ljepljivo blato pokrivalo velike bulvare, što su se vukli kao uzka, vijugava dolina, zaslonjena plavkastim zrakom. Sive, ogromne kuće dizale su se nad njom hrbtima sežući do neba, a ozdol se valjao gusti, šumni ljudski potok i rastao je sve jačim žamorom i sve burnije se valjao među zidovima. Približavalo se naime podne i promet je bivao sve veći i jači prelazeći u tutnjavu i neprekidnu grmljavinu. Pločnici su se napunili ljudskim mravinjakom, terase kavanâ bile su već pune i bučne, a bezbrojni automobili, kočije i omnibusi letjeli su s vriskom na sve strane. Vonj izgorjele nafte i mazila protezao se kao težki, zagušljiv oblak.

Joza se oćutio ponešto omamljen bulvarskom bukom, ali se uztrajno gurao kroz stisku i išao neprekidno napried uz lupanje srdca i uz sve veće očekivanje izgledajući gladnim očima, hoće li mu se doskora javiti onaj snivani Pariz? Čekao je kao na čudo neko, koje će odjednom pred njim otvoriti dveri sanjanoga raja, neki čarobni panoptikum svakovrstne divote! Ali sivi se mrki zastor od zidova nije dizao uvis, a te goleme kuće, bezbrojni dućanski izlozi, mahniti promet, potoci automobila i svjetina, što se valjala muklim, drhtavim šumom — sve mu se to

činilo nekako svakdašnje, običnije i ne onakvo, kakvo bi trebalo da bude u Parizu! U onom njegovom izmaštanom Parizu! Obišao je još operu i, dovoljno umoran, domahne automobilu, neka ga proveze po glavnim ulicama.

Šofer čvrsto sjedne, zavrti kotač, pusti motor u kretanje i pojuri uklanjajući se svjetini divnom okretnošću, kadšto bi vožnju usporio, kao da želi udahnuti, a onda bi se nasumce bacio u strašne prepreke od kolâ i ljudi, provukao bi se kao zmija izpred kotača golemih omnibusa, naglo zakrenuo kao odbačena kugla i jurio natječući se s vjetrom u brzini!

Joza je sjedio u nehajnoj pozi čovjeka, koji je ravnodušan prema svemu, premda je sav drhtao od užitka zbog biesne trke, i svaki čas, iza svakog zaokreta, iza svake veće ograde i šire ulice i dalje perspektive napinjao se u grozničavom očekivanju, da će odmah, da će smjesta sinuti ono žuđeno čudo!

Preletješe preko bulvara, preko trga Sloge, Elizejskih polja i kao vihar banuše u tihu, gotovo pustu Bulonjsku šumicu, sličnu prnjastom oblaku bliedog zelenila. Kiša je opet počela padati, putovi su se protezali kao siva, promočena platna, a samo se po gdjegdje crnio koji osamljeni kišobran. Automobil je jurio škripeći i zujeći po šljunku, okružio je jezero, kraj kojega su gdjegdje plamtjele skupine razcvjetanih tulipana i izgubio se kao da je zalutao u mračnoj guštari, u oblaku kiše i u bezkrajnim labirintima putova.

Joza je nemirnim očima neprekidno gledao napried i neumorno kružio kao ptica po jadnom, rahitičnom drveću i patuljastom rastlinju, dok napokon nije zapitao šofera:

— Dakle to je Bulonjska šumica?

— Jest! Divna je, zar ne? — dobaci Francuz, uvjeravajući ga, da ništa slično ne postoji na svietu.

— Vanredno! Neviđeno! — odobravao je automatski, ne usuđujući se priznati ni pred samim sobom, da ju je zamišljao tisuću puta ljepšom i veličajnijom. Samo je uzdahnuo nekako tužno, jer se sjetio pravih šuma, punih drveća, što je sezalo do neba, punih molitvenoga šuma, mirisa, ptičjega krika: ničim nesmetanog čara prirode.

— Ali to nije Bois de Boulogne — pomisli ponosno i, otresavši se od uspomena, dade se odvezti u Café de la Paix.

Bulvari su bili pokriveni pomičnim krovom od kišobrana, jer je padala sitna, pronicava kiša, no Joza sjedne na ulici pred kavanom promatrajući nabožno prenatrpanu i bučnu ulicu. Omnibusi na kat ljuljali su se kao brda nakrcana ljudima, fijuk automobila, što su prelietali, tisuće glasova drndanja, izvikivanje uličnih prodavača novina i neprekidna bučna vreva zapljuskivala ga je svaki čas kao zapjenjenim, šumnim valom, pa se na mahove i nehotice pritisnuo o zid pred tim nasrtajem ljudi, konja i kočija, jer mu se činilo, da se sve to ruši na njega, gazi ga i jedri dalje nesuzdržavano ni od čega. Odjednom se oćutio čudnovato stran, osamljen i kao izgubljen bez spasa.

— Dakle to je Pariz! Pariz! — ponavljao je prateći preplašenim pogledima svjetinu i dugo je sjedio zaglušen i omamljen tim mahnitim prometom i vriskom. Nije ništa više čuo i nije razlikovao nijednog lica, jer mu je mozgom vladao neprekidni potresni krik, a pred očima mu je pro-

lazio neki sablastni roj svjetlucajući tisućama pogleda i pužući kao neka bezkrajna tjelesina... Prenerazio se od tih nakaznih gustih rulja, što su prolazile nesuzdrživo.

— Dakle? Kamo? kakvi su to ljudi? Zašto postoje takvi grozni mravinjaci? Čemu? — mislio je sa strahom i sa sve dubljim osjećajem osamljenosti. Tek kad je kiša prestala i sunce sinulo nad bulvarima, vratila mu se ravnoteža. Napio se konjaka, pročitao neki vanredan feljton u Journalu i, zapalivši cigaretu, počeo sve to gledati posve drugim očima. Sjetio se naime nekog romana iz parizkoga života, nekog smeća nečuvenih neobičnosti, a onda mu padoše na pamet svi oni romani, koje je nekada čitao. Kao da mu se odjednom otvorio prozor u sviet, žurno je provirio i čudo, da nije kriknuo od radosti. Naokolo su znanci, sami znanci! Sjedio je sada u pronalazačkoj sabranosti, jer je evo tu pred njim prolazio bulvarima cieli taj narod iz romanâ, cieli taj sviet, s kojim je živio tako dugo u samoći, a koji je tako ljubio i za kojim je toliko čeznuo! Osjetio se u svom elementu, mogao je imati takvu stvarnost, o kakvoj je sanjario. Sada, u taj čas onih uspomena, znao je, kuda juri ta svjetina i zašto! Odjedanput je shvatio svaki njezin pokret, svaku rieč, svaki pogled. Ciela igra života stajala mu je jasno pred očima! Točno je čitao taj golemi roman, koji se zvao Pariz. Glad i ljubav, zlo i dobro; sve zamršaji spletaka, izdajstva i zločinstava, povrieđenih kreposti i nagrađenih nepravda, imali su sada za njega vidljiva lica u toj svjetini, na svako je mogao prstom pokazati i svako nazvati njegovim imenom. Bože, kako su ta lica slična svojim portretima! Kako li se razveselio zbog tog neočekivanog susreta! S ne-

izmjernim se zanimanjem razgledavao među junacima i statistima tih strašnih drama, kojih se u taj čas sjetio. Njegova je bujna mašta izbacivala na površinu sviesti sveđ nove prizore, imena, događaje i sveđ nove ljude i nove, zamršene, senzacionalne romane!...

Pa evo i ovaj par, što je sjeo pred njega, to nije nitko drugi, nego Armand i Blanka iz nekog Fevalovog romana. Šapću nešto tajinstveno među sobom! On dobro zna, što. Ona mu kradom nešto pruža! To je ključ od vrtnih vratašaca! Nesretnici, zasliepljeni strašću, ne znaju, što ih čeka. Ne znaju, da ih tamo, iza zastora na prozoru, netko uhodi! S iskrenom mržnjom pogleda u nekog gospodina, što je sjedio s druge strane prozora i baš se jedva primjetljivim znakovima sporazumievao s onom tobožnjom Blankom. A Joza se trapio njihovim daljnjim udesom, već je vidio i onaj posljednji prizor, kako pred opojenima strašću stoji ovaj okrutni osvetnik s revolverom u ruci i grobnim glasom kliče: Pogini, podli zavodniče!

Ali Blanka se žrtvuje, zaklanja svojim tielom ljubavnika i pada ubijena! Divna, potresna scena, divna.

A ovaj mladi, otmjeni čovjek, što kraj njega pije mazagran, kako je sličan onim plemenitim vice-contima iz različitih komedija, koji se uviek u kritičnom času javljaju kod prijatelja, koji su proigrali na kartama sav imetak i već su uperili u čelo revolver, pa im kaže: Evo sto tisuća franaka, izplati onom jadniku! — I odlaze s pozornice, a prati ih blagoslov porodica, spašenih od sramote i prate ih suze divnih Berta ili Marija! A te veličanstvene markgrofice! te nesretne i ponosne junakinje, te lavice polusvieta, ti demoni, što siju naokolo same strasti i zlo-

činstva; ove razbludnice s neizbrisivim žigom sramote na čelu, ove prevarene i odsuđene na vječni plač i čežnju, pa one kćerke, koje se žrtvuju za podlace otceve, pa ti tihi anđeli iz podkrovlja, koji se bore s biedom, bolešću i izkušenjima, — te divne, svete, plavokose Ivane! Kako ih je on sve obožavao i ljubio u ovaj čas, s kakvim je zahvalnim pogledima obujimao njihova lica i likove, što su kraj njega prolazili! Po neka bi od njih, opazivši njegovo liepo i razblaženo lice, pogledala u njega zamamno, po neka bi ga zahvatila strastvenim pogledima, a po neka mu je jasno dala znak, neka pođe za njom, no on svega toga nije primietio, jer je sveudilj odkrivao poznate likove i s neumornom maštom napučivao njima bulvare i s užitkom gledao, kako su prolazili, gurali se po pločnicima, vozili se, pa i sjedali za njegov stolić. Cieli taj sviet, izvađen iz knjiga, uzkrisivao je pred njegovim grozničavim očima: starci i mladići, prosjaci i knezovi, slavni bogataši i još slavniji zločinci, zlatna mladež, koja u nekoliko redaka proigrava milijune, koja izlazi iz kluba s pjesmicom na ustima i polazi da se ustrieli, glasoviti policaji i zvjerad, koju oni progone, Rocambole i Jean Valjean! U taj se čas osjećao svemoćan i sveznajuć, ništa za njega nije imalo tajna, znao je početak i kraj svake stvari i svakoga života, znao je čak i to, što krije nutrašnjost onih mračnih kuća od podzemlja do podkrovlja, poznavao je cieli tečaj života, bezkrajno talasanje, sve napetosti, sve plime i oseke, sve katastrofe. Kao Bog stvarao je sveđ nove svietove i kao Bog uništavao ih je s najdubljim užitkom!

Sunce je već zašlo, a u plavkastoj magli zraka stadoše svjetlucati tisuće svjetala; kuće kao da su porasle i krovovima dotakle nebesa, bulvar kao da je propao niže i postajao sličan ponoru, poplavljenom uzdrhtalom hukom i svietlom.

Ali Joza nije to ni primietio, zaokupljen uzkrisivanjem izmaštanih prikaza, a tek kad se netko tik za njim oglasio ruskim jezikom, naglo se obazreo i osviestio. Neki je stariji gospodin stroga lica glasno razgovarao sa svojim drugom. Jozu spopadne strah, jer je stariji gospodin bio sličan poznatom žandarskom častniku, i ta mu je čudnovata sličnost narinula takve bojažljive misli, da su se sva fantastična sanjarenja razprsnula kao mjehuri od sapunice, u oči mu je zavirila stvarnost i opet je oko sebe vidio samo tuđa i ravnodušna lica.

— Čega se bojim? Tko me tu pozna? — razmišljao je, ali kako se nije mogao osloboditi priviđenja, da ga oni sve nasrtljivije promatraju, izađe iz kavane i žurno se umieša među svjetinu. Neko je vrieme vrludao bez cilja, promatrao je izložbe, ulazio načas u najraznoličitije kavane, zurio zajedno sa svjetinom u kinematografske oglase i napokon se oćutio tako stran sred tog mravinjaka, tako izgubljen i tako željan bilo kakvoga razgovora i gledanja u poznato lice, da se, ne promišljajući dugo, odvezao k Buczeku.

Izkrcao se u nekoj dalekoj ulici kraj mračne veže, koja je udarala starom vlagom i krene k vratarici.

— Šeti kat, desno od stepenica! — odgovori mu ona, ne dižući očiju s čarape, koju je krpila.

Pojuri jelenskim skokovima po sklizkim i kao ljestve strmim stubama, ali na četvrtom se katu najednom zaustavi.

— A ako on već sve zna? — zagrmi mu najednom u mozgu.

Popne se još dva kata i ponovno mu se nametne ta predpostavka.

— A ako? Što ću mu reći?

I smjesta zamisli čitav prizor, kako on ulazi, kako Buczek pred njim uzmiče kao pred sablašću i ne pruža mu ruku... Oćuti u ustima gorak tek stida i pokoleba se...

— Glupost! Nemoguće! — Strese sa sebe neprijatno predviđanje i smjelo krene dugačkim sumračnim hodnikom, nađe dotična vrata, izpruži ruku prema zvoncu i odjednom kao da se okamenio. Iza vrata se čuo Buczekov glas, razgovor je postajao sve razgovjetniji i bliži, već je netko hvatao za bravu...

Joza se odmakne za nekoliko koračaja i počeka s lupanjem srdca.

Vrata se otvore, netko izađe, a Buczek poviče za njim:

— A ne zaboravite kupiti šećera!

Nekakav nizki, vrlo kudravi čovjek zaviri mu u oči i prođe polagano ogledavajući se svaki čas na Jozu, koji je pregledavao posjetnice, što su bile pričvršćene na vratima.

— Koga tražite? Ja poznam ovdje svakoga.

Joza navede makar kakvo prezime.

— Ne poznajem! Prvi put čujem, Poljak?

— Da, ali zacielo sam loše zapisao adresu — odgovori poljski i, obradovan, što je tako nenadano propustio posjet, siđe vrlo brzo niz stube. Kudravac je išao malko pred njim i na zaokretima stuba promatrao ga vanredno

pažljivo, a mora da ga je valjano procienio, jer mu se na izlazu vrlo srdačno ponudio:

— Možda bih vam mogao u čemu pomoći? Poznam Pariz kao svoj džep. Zovem se Rožek!

Joza izgovori nekakvo tuđe ime i stisne mu ruku.

— Zahvaljujem vam. Pariz poznam, samo što sam u ovom dielu grada prvi put!

Rožek zastane u čudu.

— Kako, vi ne poznajete Quartier? To je čudno!

— Ako biste mi htjeli biti čičerone... — reče biranim jezikom.

— Ali to je moja dužnost! Ja tu živim petnaest godina i poznam svaki kamen i svakoga čovjeka. Gdje se hranite?

— Obično kod kuće, ali danas tamo, kamo me vi odvedete.

To »kod kuće« tako je imponiralo Rožeku, da ga je počeo promatrati s nekim poštovanjem.

— Mogli bismo poći na objed u Panteon, tamo se jede slavno, samo upozoravam, da će planuti lujdorčić — opomene izpitujući.

— Pa idemo u Panteon. Stanujete li vi u ovoj kući, iz koje smo izašli? — zapita, htijući nešto čuti o Buczeku.

— Ne, bio sam kod nekog, tko je nedavno došao na studije.

— Je li to slikar?

— Naravno, ali momče je sirovo kao neučinjena koža.

— Tko je to?

— Bivši željezničar iz Kraljevine! Interesantan momak, čim se izkrcao u Parizu, prodao je sva svoja odiela,

kupio radničku bluzu i opanke, pustio grivu, upisao se kod Colina i trećega je dana bio već u poslu. U radionici su mu kolege počeli praviti različite psine, kao obično novajliji, a on ih je nekoliko puta izlupao na mrtvo ime!

— A nisu ga iztjerali iz škole?

— Odakle! Jedne je opio za izvinjenje, a drugima se zaprietio pesnicom, pa ga sada svi obožavaju. Tvrd momak, a uzto valjan i biesno pljuje na sve. Može visoko dotjerati! Izrazita individualnost!

— Ima li barem talenta?

— Pitanje! Tko ima talenta i tko ga nema? Što je to: talenat? Zapravo, kako vi sebi zamišljate talenat?

— Nemam ni pojma o tom pojmu! — odgovori Joza veselo.

— Volijem takvu iskrenost nego mudrovanje glupih intelektualaca!

Uzme ga povjerljivo izpod ruke.

— Jer vidite, dragi gospodine, takva prostačina dolazi da osvoji sviet. I kadkada mu to pođe za rukom, ali češće krepava od gladi. Naprotiv, ja nemam ništa proti tomu, neka krepava, pri ovakvoj prenapučenosti to je čisti socialni dobitak! A ako pobiedi, ja mu plješčem! Volim pobjednike, jer je to jedina punopravna ljudska rasa. Kako bi bilo da uđemo na malu čašicu konjaka? — dovrši neočekivano.

— Makar i na dvie veće!

— Takav poljski jezik razumijem! Odvest ću vas u kavanu, gdje ćete vidjeti koloniju vanrednih idiota! Slikari, muzičari, pjesnici, kipari, proroci, glupani i geniji,

jednom riečju ciela poljska umjetničko-intelektualna menažerija! Rajski vrtić analfabetizma!

— Ne poznam nikoga i ne znam, da li se pristoji...

— Krčma je, dragi gospodine, kao nebo, stoji širom otvorena svakome, tko ima barem za kavu.

— Ne volim takva poznanstva na đuture!...

— Uvest ću vas incognito i moći ćete mirno promatrati sve te lutke.

— Zar se ovdje sakupljaju samo Poljaci? — još je bio neodlučan.

— Ali ne, tu je upravo ciela Evropa! Vidjet ćete cielo arijsko-semitsko nadčovječanstvo! Samo ne smijete razumjeti poljski, pa ćemo se zabaviti izvrstno!

Uđoše u veliku kavanu na uglu, gusto izkićenu fantastičnim šeširima djevojaka, koje su gladnim očima promatrale svakog došljaka. Rožek im se prijateljski nasmiešio, ponizno pozdravio debelu damu, koja je kraljevala za bufetom visokim poput tvrđe, okovanim mjeđu, rukovao se s nekim ćelavim gospodinom, koji je nosio servijetu pod pazuhom, i potegnuo Jozu kroz uzki prolaz, gdje su na mnogim stolovima praskale domine, u golemu dvoranu, što se nalazila za nekoliko stepenica niže, a bila je već puna dima, udaranja biljarskih kugala i vike. To je bilo nešto kao dvorište, pokriveno ravnim staklenim krovom, koji je počivao na željeznim stupovima, a bilo je puno tihih preklieta, udubaka, kutića i nenadanih skrovišta. Množtvo je zapremalo sve klupe, sve stolice i vrvjelo je po dvorani, a svuda su vladale izključivo lavlje, razčupane grive, bereti, baršunaste bluze, ratoborna lica i djevice, vještački ukrašene takvim nevjerojatnim šeširima,

frizurama i opravama, da je čovjeka mogla spopasti griža od čuda. Na travnicima biljara bjesnila je žestoka kanonada, kugle su neprestano udarale jedne o drugu i o mantinel, a nekoliko je igrača, svučenih do košulje, radilo u znoju svoga lica. Prljavi su se konobari vrzli s »crnom« i s butiljama, pod, posut žutim pieskom, škripao je pod nogama prašeći se kao cesta, sladunjavi je, otužni miris absinta zasićivao zagušljiv, žarki zrak.

Protiskivali su se među gusto smještenim stolovima vrlo polagano, jer su sa svih strana dozivali Rožeka:

— Servus, Rožek! Kako si? Rožek, sjedni k nama, konjak čeka!

— Sada smo u srdcu bohemâ! — šapne Jozi.

Napokon su našli mjesto u nekom kutu, konobar je donio konjak, Rožek izpije tri čašice jednu za drugom i poleti k znancima, a Joza, okuražen, što nitko ne svraća pažnje na njega, stane radoznalo promatrati bučno družtvo. Neki je mladac u pelerini tako točno oponašao kukuriekanje pietla, rikanje krava, blejanje ovaca i biesno štektanje pasa, da se ciela dvorana zatresla od smieha i odobravanja. Joza se također smijao i odjednom se smirio i tako naglo spustio glavu, da je udario čelom o butilju, primietio je naime Buczeka na drugom kraju dvorane. Ulazio je razgledavajući se, ima li gdje mjesta, no Joza ga nije čekao, nego je naglo skočio i gotovo kradom stigao do bufeta i već je plaćao konjak, kad ga je stigao preplašeni Rožek.

— Što se dogodilo, zašto odlazite?

— Moram, netko me čeka kod kuće, zaboravio sam kao na smrt!...

— Dakle od naše lupače ne će biti ništa?

— Za jedan sat ću vas čekati u Café de la Paix, hoćete li?

— Malko je daleko, a ja sam konje već poslao u remizu...

— A možda vam momentano treba...

— Toga? Što! dakako. Žalibože, prvi je bio tako davno i još je tako daleko do sliedećega! — klicao je s komičnim patosom.

Joza mu utisne u ruku dvadeset franaka.

— Za eventualnost ako biste morali malko dulje čekati.

— I za sigurnost, da mi ne ćete pobjeći!

— Dakle do viđenja za jedan sat! — klikne još s kola i zapovjedi, da ga odveze u hotel. Naravno, nitko ga tamo nije čekao, ali kad je ugledao Buczeka, tako se pred njim prestrašio, da ni za što na svietu ne bi htio da ga sretne. Bježao je pred njim, gonjen od naglo nastale mržnje i istodobno od gotovo praznovjernoga straha.

— Bosjak! Tat! Nametnik! — pljuvao je s prezirom, ni sam ne znajući zašto, a istodobno ga je svadalo s tolikom snagom sjećanje na nedavnu prošlost, da je odpravio kola kod mosta i pošao nad Seinu. Plaho se ogledavao i s osjećajem neizmjernog odlanuća zaronio je u mrak i tišinu obale. Bila je već podpuna noć i opet je sipila sitna, gusta kišica.

Crna, nabujala rieka, prodrmana zapjenjenim grivama, koje su kao bieli galebi padale na talase, valjala se s muklim mrmljanjem i ljutito je udarala o kamenite zidove. Kroz krvave obruče mostova propuzle bi kadkada

lađe kao nakazne stonoge, oboružane žalcima svjetala, što su se upila u tminu. Nekakve zgrade, nekakvi tornjevi, nekakve prikaze dizale su se kao crne sablasti nad mravinjakom svjetala i nad linijom obale. A kroz razne tunele ulicâ dopirala je neprekidna, daleka huka grada. Joza, naslonjen na balustradu mosta, lutao je očima po noći i mislio, što se tamo dogodilo sutradan nakon njegova odlazka? Kakvo je zapanjenje moralo nastati? Kakvo je zgražanje spopalo sve njih i proširilo se po cieloj pruzi, po postajama, bufetima i peronima!

— Možda su već i u novinama proglasili!

Neki je sat odkucao osam, kiša je padala sve gušća i hladnija, osjeti, da mu je zima, pa digne ovratnik i navuče rukavice.

— Stigao je brži vlak s granice! — pomisli, videći onu svakdanju svjetinu, stisnutu na peronu; svi su iz grada, gotovo je čuo, kako govore samo o njemu! Glavar se svečano šeće i samo kadkada progovori, kao uviek, kad se što dogodilo:

— »A što! Zar nisam kazivao? Bio sam o tom uvjeren!«

Žandari, kao dva siva stupa, stoje na krajevima perona.

Andrija stoji pod zvonom s rukom na konopcu i s očima uprtim u glavara; židovi se derući guraju u vagone; gospođica Marica, u crvenom yerseju prenavlja se iza bufeta; Raćiborski njuši rubalj među znancima, a možda se i šeće s gospođom Sofijom. Sve je kao prije, kao obično i kao uviek. Samo će Soczek, pijući s debelim nadglednikom, sada govoriti:

— Pasje mu njuške, tko bi se tomu nadao! Čestito momče, moja ga je Sofija vrlo voljela! Gospođice Marice, ovoga istoga na drugu nožicu!

Odjednom prasne u veseli, glasni smieh.

Policaj prođe jedanput i dvaput, napokon stane i reče:

— Prehladit ćete se, nije zdravo po takvom vremenu nad vodom!

Joza mu pogleda u oči i šapne smijući se:

— Ni najmanje nemam volje da izpitujem dno Seine, ni najmanje! — Pruži mu cigaretu, izmieni još nekoliko rieči i pođe u kavanu.

Rožek ga je čekao već jako uznemiren.

— Sreo sam iznenada znance — izpričavao se pred Rožekom i opet prasne u smieh.

— Dakle kuda želite i što želite danas? — zapita Rožek.

— Zabavljati se, pa makar i mahnitati, a gdje, to mi je posve svejedno.

— Kad ima novaca, onda, svakako, nema nikakvih zapreka.

Žurno odvečeraše i krenuše na Pariz.

Rožek je doista poznavao noćni život grada i gotovo sva njegova središta, pa ga je vodio po najslavnijim špiljama, specialno uređenim za strance, koji su žedni pravih parizkih radosti, a pri tom se vanredno dobro zabavljao i pio za desetoricu. Joza je pak postajao sve mračniji i, gledajući na sve s neprikrivenim prezirom, dobacio bi pokadkada:

— Samo toliko? To nije mnogo, nije mnogo!

Rožek ga je već vozio dalje, ali bio je već vrlo nezadovoljan.

— Još vam je malo? Što hoćete, k vragu! Možda priče iz tisuću i jedne noći, kinematografska čudesa, što li?

— Ne, tražim samo pravi Pariz!...

— Žene kao zmajevi, pića veličajna, zabava vatrena i vama još nije dosta? Pa to je Pariz, pravi Pariz!

— To je samo glupo, sramotno i dosadno, ali hajdemo dalje, tjerajmo možda ćemo negdje naći neku čarobnu bajku!

I obilazili su uztrajno, ali svuda je bilo jedno te jedno: galama, pijana svjetina, razpojasanost i djevojke, od kojih je Joza odmicao s loše maskiranom odurnošću i gledao s prebolnim čuvstvom razočaranja.

— Sve to skupa samo je krčma i bludilište za obogaćene sluge i javne djevojke! — planuo je napokon, a Rožek pocrveni od biesa i opet ga povede gdje drugdje.

Ali pred zoru, prije nego što će ući u neki lokal, što je bio skriven u dubini vrta, Rožek reče izazovno:

— Ako ne ostanemo ni tu, onda ću se morati s vama razstati.

— U krajnjem slučaju možemo svršiti u Halama kod Burate.

— Istina, juha od luka, svježi jastog i janjetina na roštilju.

Otvorio im je vratar u crvenoj livreji, pokazujući širokom gestom na stube, što su bile pokrite crvenim suknom, oblivene svietlom, okićene cviećem, a vodile su na prvi kat. Posluga u crvenim frakovima i bielim čarapama

uvela ih je u dvoranu kao bonboniera pozlaćenu, nizku i strahovito zadimljenu, gdje je svirala ciganska glasba naizmjence s talijanskim mandolinistima i gdje su se u vrištavoj stisci gurale sve boje kože i sve ljudske rase. Bilo je tu neizmjerno tiesno, vruće i zagušljivo. Pijana je vika svaki čas provaljivala i svaki bi se čas neke bojadisane djevojke kotrljale u divljem, razuzdanom plesu uz nečuvenu vrevu i viku. Dvorana se tresla od udaranja nogu i od urlanja crnica. Orkestri nisu ni na čas prestajali, ciganske su gusle prolievale takve biesne, drhtave i zamamne hrapave melodije, da se burkala krv, oči se maglile zanosom, protezala se leđa i svi su odjednom, kao obezumljeni počeli pjevati, vikati i plesati. Kadkada bi mandoline zakričale trzavim tonovima, a kadkada bi zaorila neka divlja, pijana pjesma i ciela je dvorana sekundirala nesviestnim glasovima.

— Divno! Nečuveno! To je Pariz! — dahtao je oduševljeni Rožek i, kad su sjeli, a butilja se javila pred njima, počeo je piti čašicu za čašicom, točiti Jozi i klicati mu na uho pokazujući prema pobješnjeloj dvorani:

— Gledajte, svi narodi, sve rase i svi staleži!

— A zajedno generalna kloaka! — odbrusi on ironički.

— Ne, tisuću puta ne, to je rezervoar svieta, to je azil jednoga čovječanstva, to je hram slobodnih i nezavisnih duhova! Govorim o Parizu, o čitavom Parizu! — klicao je patetično, ali videći podrugljivi Jozin smiešak, udari u druge žice:

— Imate pravo, to je kloaka svakovrstnog ološa! Pu-

janje međunarodne rulje! Kakve su to njuške, kakve gubice, kakva degeneracija!

— Točite, šteta je vremena! — prekine ga Joza.

— Važne rieči! Konobaru, još jednu butilju! To je doista prava menažerija! Gledajte u one plavokose, što piju s Malajkama, to su Skandinavci, ogadili su im se u domovini nesoljeni sleđevi i sada oblizuju muštardu. Hulje, dvojica su, a imaju čak četiri Malajke. A oni u kutu, lievo, to su zacielo ljudi s Neve ili Volge. Zabavljaju se glasno i k njima se gura previše djevojaka, zacielo su to neke mrcine, glavu bih dao, da troše državne novce. Već sam mnogo takovih vidio u Parizu. Što ćete, takvom čovjeku napokon dosadi razpravljanje o »načelnosti« i domaća rakija, pa zgodnom prilikom zdipi što može, pa tjeraj u Pariz! Provede se nekoliko tjedana, naužije se, a onda: ili tane u glavu ili povratak u lancima u nezahvalnu domovinu, pa makar bio deportiran u Sibiriju, ipak će moći filozofirati i pljuvati na truli zapad.

Nasmije se veselo, a Joza se strese, neugodno dirnut njegovim riečima i stane bacati bojažljive poglede na one, što su se zabavljali sve glasnije, jer su već zvečale razbijene čaše.

— Pokazat ću vam i polonezere, mora da su tu, oni su svuda, gdje se uživa! Ovdje se, uostalom, sakuplja cieli sviet! Jug i sjever, zapad i iztok! Sav je ljudski talog i sav moralni trulež utječe u ovu suvremenu Meku! A kakve su poizbor-žene! Pogledajte one cimetaste tigrice: oči zviezde, tielo — vitka trska, namazane muštardom! Ha! ha! ha! uspjela mi je prispodoba, zar ne? A ova neokaljana ebanovina! Zmajevi, meso prve vrste, životinjske gubice na torzima grčkih boginja — od svake bi labrde priredio ručak, od svakih prsiju gostbu za desetoricu, a u svakom naboru njihove kože nalazi se divlja, otrovna naslada za svakoga! Divné su, a uzto mirišu kao kuje kad se gone, a vrište kao kobile! Čujete li njihov kreket? Uz njih su naše biele djevojke tako mrzke, kao da su od staroga loja. Ja tvrdim, da se žensko počinje tek od bojadisane žene! Uvjerit ću vas! Hej, crne Venere! k nama! — poviče prema dvjema crnicama, što su osamljene sjedjele na drugom kraju dvorane.

Prije nego što je Joza odlučio da se uzprotivi, već su sjele k njima, a Rožek im je natakao čaše. Obje su bile kričavo obučene i u golemim šeširima s bielim perjem, obje goleme, bujno razvijene, ružne i crne kao kotao.

Joza se ponešto prenerazio, jer je prvi put u životu vidio crnice izbliza, ali kad ga je jedna počela cjelivati mucajući strastveno: kako si liep! kako si liep! — oživio je, kao da mu je netko nalio vatre u krv, i počeo je bezumno piti. Crne su ga ruke grlile sve strastvenije, debele su se usne upijale u njega s tolikom lakomom proždrljivošću, a ponorne oči tako su ga hipnotizirale, da je gotovo izgubio prisutnost duha.

— Čuvajte novčarku! — upozoravao ga Rožek, koji je mislio na sve.

Buknuo je nagli, zaglušni vrisak, svi su poskočili sa svojih mjesta, jer su cigani zasvirali kamarinski ples, a oni s Neve, već bez kaputa i prsluka, baciše se usred dvorane u tako biesne čučnje i tako su vatreno udarali peticama, da su zazvonila okna na prozorima, prevrtali se stolci, a rulja, zanesena divljim prizorom, pljeskala je

mahnito, ustala oduševljeno i pokušala da ih oponaša. Bezumni je bies spopao sve, zabava je postajala tako bučna, da su neke goste bacili iz dvorane ili su ih odnieli u druge sobe.

Samo Joza nije znao, što se događa oko njega, pio je sve više i pjevao s crnicama neku pjesmu tako plačljivu i tužnu, da je Rožek zaplakao pijanim suzama, ali od časa do časa je dobacivao:

— Gospodine, pazite na novčarku!

Već je svanjivalo i dvorana se jako izpraznila, kad je unišlo nekoliko novih osoba, a među njima i onaj stari gospodin iz Café de la Paix sa svojim drugom. Joza ga je smjesta prepoznao, skočio kao da će pobjeći, ali, zaustavljen od crnice, pade natrag na naslonjač i jaukne u smrtnom strahu:

— To su po mene došli! Špicli!

— Gdje? Tko? — pitao je Rožek nasrtljivo, no Joza je dospio da se svlada, nervozno se nasmijao i zievnuo.

— Naderao sam se! Vrieme je poći kući. Konobar, platiti!

Plati, dade nešto crnicama, koje su cvilile, i izlazeći pogleda nove došljake s težko skrivenim strahom.

Već je modri dan polievao Pariz, bulvari su bili još pustiji, samo su se u pokrajnim ulicama tu i tamo otvarali dućani, prali se izlozi i drndala su mljekarska kolica puna metalnih nabreklih vimena.

— Idu li oni za nama? — zapita nakon nekog vremena.

— Tko? posve je pusto, nigdje ni žive duše.

— Nešto mi se privіđalo! Danas sam previše pio! —

obazre se sumnjičavo. — Čekam vas u kavani u dva sata, hoćete li?

— Doći ću. No napokon smo se zabavili? Šteta mi je samo crnica, mislio sam... Divne beštije! — oblizivao se puteno.

— Odgođeno nije izgubljeno! Strašno sam pospan! Do sutra!

Sjedne u kola, no adresu je rekao tako tiho, da je Rožek, kad nije čuo, pogledao nevoljko za njim i prošaptao:

— Ima debele novčine, ali đavo bi ga znao, kakva je to mušterija!

— — — — — — — — — —

Cieli su tjedan obilazili po Parizu i pohađali njegove osobitosti; bili su svuda i vidjeli sve, jer je Rožek svu dušu posvetio tom pokazivanju, da u njem probudi makar samo običnu radoznalost, ali Joza je gotovo svakim satom postajao sve tužniji i na sve je imao samo jedan, apatični odgovor:

— To nije ono, to još nije ono...

Ništa ga nije uznielo, ni umjetnička djela, ni ikakva čudovišta, kretao se među njima kao automat i mjesečar, koji na javi sniva o nedosežnim čudesima. Tuga razočaranja proždirala mu je dušu i sve češće nije mogao spavati, pa ležeći duge sate prisluškivao je glasove s one daleke postaje. A kad bi, izcrpen od umora, napokon zaspao, budio se istoga sata kao i tamo, i više puta neznalice čekao, kao tamo, da će začas dotrčati Andrija i povikati:

— Gospodine blagajniče, osobni je već izišao!

A zatim dotrči Magda s čajem, pod drhće pod njom

kad ide da digne roletu. Valja ustati, a tako mu se ne će. Proklinje službu i tu strašnu dužnost, ofuri se čajem, ne može naći kapu, skače niz stube po deset stepenica odjedanput, bane u blagajnu, diže okance i sto se ruku pruža prama njemu i sto glasova udara mu ravno u lice. Žuri se, radi kao stroj. Fićuk i štropot vlaka, koji ulazi, na peronu žamor i zbrka . . .

— Na svu sreću to je prošlost, ne će se vratiti! — triezni se gledajući kroz prozor na kamenito more kućâ — ovo je Pariz! Pariz! — ponavlja uporno, ali uspomene se vraćaju s istom izrazitošću, toliko je naime tamo proživio onim životom, da je onaj život postao već sastavni dio njegova bića i nije dopuštao, da ga izčupa iz sjećanja, nije se ničim dao potisnuti na dno u zaboravljenu ropotariju života.

Hrvao se i sa svojom dušom sve bolnije, a svaki mu je dan zadavao nove, smrtonosne rane. Premda je pregledavao sve točno, ne izostavljajući ništa, još uviek nije mogao pronaći Pariza svoga maštanja, a Pariz, koji je gledao, koji je doticao svim svojim sjetilima, bio mu je čudnovato stran, ravnodušan, štaviše, neprijateljski. Promatrao ga je s dubokom povredom i tugom. Nakon nekoliko dana razišao se s Rožekom, dosadile su mu njegove cinične primjetbe.

— Sve mi on zastire svojom osobom kao zamusanom krpom — pomisli i odluči da sve obiđe sam i nanovo, u sabranosti i tišini. Ali ni to nije pomoglo! Doista, čudne su se stvari u njemu dešavale, jer kad bi se god, zatvoren u svojoj sobi, zadubao u priručnike, uviek bi mu se javljao pred očima ovaj izsanjani Pariz, vidio ga je velikog, divnog; grad iz bajke, onakav, o kakvom je snatrio mnogo godina i prema kakvom mu je hlepila duša. A zašto je stvarnost bila tako strašno drugčija? To nije mogao pojmiti i to ga napunjavalo otrovnim očajem razočaranja. Eto, s pravom se nabožnošću mnogo puta približavao na primjer Slavoluku, i uviek je u njemu vidio samo golema, kamenita vrata, koja stoje usred trga, a da se ne zna, zašto? Isto je tako bilo sa svim drugim. Čitajući tako o crkvi Notre Dame gotovo se onesvješćivao od uzhita i klečeći od zanosa puzao je u duši kroz njezine uzvišene lađe, obasjane čarobnim odrazom vitražâ. A kad je stao pred njene svete dveri, nije je prepoznao, tako mu se pričinila mala, jadna i tuđa. Nije mi ništa prozborila ta kamenita pjesma izumrlih pokoljenja i izumrlih osjećaja, dosađivao se među lađama, plašile su ga tmurnošću, nisu mu zanieli dušu lukovi ni tornjevi, ni stupovi. Gledao je kao u knjigu, u kojoj nije mogao pročitati niti jednoga slova. Samo se nasmijao nemanima, što su držale stražu s balkonâ nad Parizom, jer se sjetio glinenih figurica, kakve je viđao na proštenjima i po sajamskim šatrama. I tko je bilo u svemu i svuda, jer je na sve gledao očima zaslieplјenim od vizija iz mašte, a po kojima mu se sva stvarnost činila malena, glupa i biedna.

No on to nije znao i mučio se sve ljuće.

— Sve je to laž! — mislio je ogorčeno. — Ali zar je moguće, da bi se svi dali varati? Je li to moguće?

Ali mjesto odgovora našao je u sebi duboku mržnju na Pariz, koja se probudila naglo i silovito mu uzburkala dušu.

— To je zbog tebe, zbog tebe! — planuo je strašnom

boli prieteći se pesnicama cielomu gradu. — Obogaćeno prostačtvo! Lopovi i varalice! — siktao je u divljem paroksizmu mržnje. — Paklenska Sodona! — pljuvao je prezirno na sve svoje prevarene nade. — Bože, kako je on nekada čarobno snivao o tom gradu, pružao prema njemu ruke kao prema čudu i molio se čežnjom, maštom i suzama.

— Ti, podmukli kradljivče dušâ! Bludilište svieta, kloako ogavnosti zločinstva! — klicao je sada u obezumljenoj srčbi i da je mogao, podpalio bi ga sa svih uglova i uništio do zadnjega kamena. No zato se osvećivao samo ovako, kako je mogao: zapodievao je po kavanama razgovore i psovao Pariz, što mu je došlo na jezik, i tako se izrugivao glasno, tako se obarao na sve, da su se od njega odmicali kao od neugodnoga luđaka.

Naravno, prestao je s traženjem, vukao se samo po gradu bez misli i cilja, ili bi prosjedio ciele dane po kavanama gledajući apatično u svjetinu, što je prolazila.

Bilo mu je vrlo zlo, osjećao se neizkazano nesretnim, ali nije znao, što da uradi sa sobom, a nije znao ni misliti o tome, nego je samo u časovima pojačane energije smišljao da odputuje u Ameriku ili u London.

— Tko zna? možda je ono tamo? — razmišljao je neko vrieme, dok mu nije nevoljkost zatukla i tu posljednju nadu, pa je ponovno lutao ulicama svemu stran, nikomu poznat i nikomu ni za što potreban, kao list ponesen od vjetra i bačen u propast. Kadkada se spremao da pohodi Buczeka, ali na pomisao, da on već sve zna i da mu možda ne će pružiti ruku, štaviše, izbaciti ga kroz vrata, strašan ga je stid spopadao za grlo.

— To bi bilo suviše grozno. To ne bih mogao preživjeti — meditirao je.

Neke ga noći probudila grmljavina; pogleda kroz prozor: bura je bješnjela nad Parizom, munje su treptale zasljepljivim vijugama, da su probrbljali sve lievci i zatutnjili svi krovovi.

— Baš kao kod nas u proljeće — pomisli i legne natrag, no nije zaspao, jer mu se probuđena čežnja ušuljala u srdce i počela ga kidati oštrim kljovama uspomenâ.

— Tamo mora da je već proljeće! — zastenje savijajući se od strahovite muke i poleti dušom onamo nad zelena, lelujava polja. — Drveće je po voćnjacima bilo u cvietu. Rode su obilazile po livadama, mirisala je poorana zemlja, neko je pjevanje letjelo s ugara, vlakovi su treptali prozorima, dim se dizao modar. Zrak je odisao čarom, mirisima, opojnošću i slašću.

— A ja više nikada, nikada, nikada! — I zaplače krvavim suzama beznadne tuge i očaja.

Ali ujutro odluči, da će neopozivo odputovati u Ameriku. Saznavši, kada polazi prvi brod, odkaže u hotelu i stane se grozničavo spremati.

— Kada putujete? — zapita ga konobar.

— Sutra ujutro.

— Ja vam svjetujem, da odputujete odmah . . .

— Zašto?

Konobar se obazre i šapne mu tajinstveno i povjerljivo:

— Policija vas traži! Mogu doći noćas! — dometne upozorujući ga.

— To je neki nesporazum — odgovori najspokojnije i dade mu obilnu napojnicu.

Pođe, kao obično, u kavanu, ali činilo mu se, da svraća na sebe sveobću pažnju pa izađe na ulicu. Lutao je bez cilja i neprestano osjećao, da ga netko kradom sliedi. Pospieši korake izbjegavajući policiste izdaleka, gotovo je bježao i, ne znajući kada, našao se izvan grada, među zelenim poljima.

Bio je proljetan dan, topao, malo maglovit i nad blistavim su se vodama ljuljale zelene perjanice jablana, voćnjaci su bili u cvietu, ptice pjevale, a s crnih se njiva dizale breskve kao ružičasti oblaci. Između voćnjaka preleti zadahtani vlak.

Joza sjedne na nasip i zagleda se u suton, što se približavao, breskve su stresale na njega ružičaste latice, vjetar mu milovao grozničavo lice, a on je sjedio kao da je obamro, pun neizplakanih suza i pun strašne, neizpunjene čežnje.

— Sve je laž, pa i snatrenje! — pomisli pretužno i odjednom zadrhće, pogleda i spusti se na tračnice... Približavao se neki vlak, zatreptale su vatrene oči, zadrhtala zemlja... već se čulo režanje kotača, zazvečale su tračnice — približavao se biesnom brzinom... još jedan tren... kratak, potresan krik... preletio je kao grom i nestao u mraku kao da ga nikada ni bilo nije...

K R A J

82/899

REY

s